

melancholicus succus, maxime omnium paratus est in insaniam & desperationem adigere, quæ illi nequam maximè exoptant.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.



LIBRO tertio Regum capite primo ita habetur. Et rex David senuerat, habebatque ætatis plurimos dies, cum operiretur vestibus non calefiebat. dixerunt ergo ei serui sui, quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram rege, & foueat eum, dormiatque in sinu tuo, & calefaciat dominum nostrum regem. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege, & ministrabat ei. rex verò non cognouit eam.

Cum quis satis vestibus operiatur non calefieri, naturalis caloris defectum significat, quia vestes non calefaciunt calore proprio, quo actu fiat, vt ignis, neque quo potentia vt medicamenta, sed solum retentione, ac quodam repercussu caloris nostri: nimirum nostri caloris vi, expirat semper vaporosum quiddam ac calidum ex nostris corporibus, quod vocat Galenus calidum effluuium. illud vestes detinent, ac circa nostram cutem geminatum, faciunt sistere, atque ita calefaciunt, præterquam quòd externum frigus arcent, vt & domus parietes, & tecta. Cum igitur corpus non calefcit vestibus, non potest alia esse causa, quam quòd non est calidum effluuium, atque eo magis, quòd externum frigus semper arcent, vt cumque habeat corpus. Igitur si ne sic quidè calefcit, constat corpus esse valde frigidum, ac nihil, aut quam minimum calidi spirare.

Vt autem

Vt autem hoc eueniat duplex potest esse causa: aut enim ipsum innatum calidum affectum est, vt per magnum rigorem euenit, etiam valde calido iuueni, aut per sese est tenue & exiguum. in fene verò, neq; rigore neque horrore occupato, neq; alia vlla passione præter naturam, constat ab exiguitate & tenuitate caloris naturalis, quæ ipsius extremæ senectutis comes naturaliter est; nasci cum vero David tanta caloris naturalis penuria laboraret, nullum salubrius consilium excogitari potuit, quàm quod ferui eius cæperunt, quærentes virgunculam formosam, quæ in sinu eius dormiret. videbanturque legisse Galenum libro septimo Methodi, vbi imbecillitatem frigidi cum siccitate ventris curans, inquit, Ex ijs verò quæ ventri extrinsecus applicantur, boni habitus puellus vnâ sit accubans, vt semper abdomen eius contingat. Multo itaque melius illi consuluerunt, quàm si eum magna vestium mole onerassent, aut multo igne lectum concalefecissent, aut inuoluissent senem totum linteis igne concalefactis, aut oleis calidis inuixissent, aut etiam sinapismis aut rubrificantibus; ac multo magis, quàm si vino meraciori ingurgitauissent: quia nullus calor naturali nostro magis conformis, aut esse, aut excogitari potest, quàm qui feruet in pueruli aut adolescentulæ corpore: nimirum humanus ille est, & ob ætatem vicens. Itaque perinde est ac si senili corpori puerilem calorem manu adinoueas, cuius solum defectu illud laborabat. nulla ratione potius videaris tribuere illi quod deest. Verum hoc vt apertius indicemus, quid intersit calorem simpliciter dicas, an naturalem calorem, oportet explicare. Nam Stoici (vt apud Ciceronem libro secundo de natura Deorum videre est) censuerunt (quorum etiam sententiam hac in parte multi secuti sunt) vt duplex à Platonicis ignis statuitur, cælestis & elementaris, ita etiam esse in rebus duplicem calorem,

calorem, alium quidem cœlestem vt solarem, qui omnia generet, foueat, & ducât incrementum: alium igneum, qui omnia dissipet atque absumat. Atque in primo quidem genere esse calorem naturalem rerum omnium viuentium, in altero calorem ignis quo vtimur. Solis enim calore foueri terram, & fruges omnes tum nasci, tum duci ad incrementum, igne verò admoto consumi omnia: ita calore nostro ac naturali, coctiones omnes agi generarique, ac nutrirî omnes in nobis partes, alieno verò & præter naturam, vt febrili, ad tabem deduci esseque hos calores, (quandoquidem adeo efficiant contraria) longe diuersos, alterum quidem natura cœlestem, alterum elementarem. Ego verò cœlestem calorem nullum esse existimo, nisi est etiam frigus aliquod cœleste, quod nullus ponit. Omni enim calori frigus contrarium est: neque minus admota niue refrigerantur, quæ à Sole quàm quæ ab igne sunt concalescunt. Quod si non minus solari quàm igneo contrarium frigus est, nisi illi idem est calor, frigus duo habet contraria: si autem alterum frigus etiam est, idque cœleste, certè cœlum non minus sit corruptibile quàm aër, cum contrariorum sit capax, & vtrumuis secundum naturam habeat, alterum præter naturam pati possit. Non igitur est calor vllus cœlestis, sed vt omne frigus ex elementis est, ita & calor omnis. quin potius hæc est ratio cœlestis ignis, quod lucidus sine calore est. Itaque cum ignis statuatur duplex, lux communis vtrique est, differentia verò in calore & eius vacuitate. Atqui profecto calor quem Sol infert, ad elementarem ignem refertur (vt alijs locis diximus) qui splendoris analogia allectus, cum Sole circumfertur. Nam præter dicta, si calor naturalis non est igneus, sed à cœlo tributus, omnis calor naturalis talis etiam sit, neque solum humanus, sed & qui omnium animalium; neque horum solum,

sed &

sed & omnium stirpium; neque certè harum solum; sed & omnium quæ suo calore seruantur, & admoto igne corrumpi possunt, cuiusmodi esse videmus succos omnes, vt lac, vinum, mel, oleum, florum omnium ac herbarum succos, siue destillatione, siue compressione extractos. Quod enim horum non corrumpitur, cum proprius calor tabescit? aut non potest admoto igne penitus absorberi? Igitur his quoque est calor cœlestis, quandoquidem ab eo seruantur, cum corrumpi possint ab externo, atque adeo tanto citius, quanto habent proprii minus. Vinum enim natura robustum & calidum sustinet magnum aëris calorem sine corruptione; frigidum vero & languidum vel à tepente aëre vertitur in acetum. Quod si inanima & fluentia habent cœlestem calorem, cur non & solida, vt metalla, & gemmæ, ac denique quacunque vi frigoris & caloris possunt deduci ad interitum? si enim vi frigoris interire possunt, proprii caloris retentione seruantur: si autem seruantur proprio, & corrumpuntur alieno calore, proprium habent à cœlo. hæc enim erat causa, qua naturalis cœlestis statuebatur. At verò vt vi frigoris & caloris intereant, necesse est accidat omnibus quæ concreta sunt ex vocatis elementis. Nam quod calidi & frigidi con-
temperatione constat, vtriusque excessu necesse est interire, quia mediocritatem vterque excessus corrumpit. Fit igitur ex dictis, vt rerum omnium concretarum naturalis calor sit cœlestis. Vnde rursus fit, vt ignis elementum non sit, si-
quidem in mistis non seruatur virtus eius, quæ enim nisi calor? quod si ignem è numero elementorum tollis, necesse est tollas & aquam, alioqui mistio non fiet, sed corruptio, quia erunt duo frigida, aqua scilicet & terra contra vnum calorem aëris; & duo humida, aqua scilicet & aër contra vnam siccitatem terræ: non ergo erit mediocritas, neque attemperatio.

Quod

Quod si aquam tollis quoque, necesse est tollas omnia, quia terra & aër non sunt bene miscibilia sine crassa aquæ humiditate. Necesse est igitur calorem proprium rerum omnium igneum esse, aut elementa, & mixtionem è rebus penitus tolli, ac longè aliter de natura rerum statuere, atque hæctenus ab omnibus Philosophis qui in pretio fuerunt. Quæ igitur est differentia caloris naturalis, & præter naturam, si vterque est elementaris? certè quæ frigoris naturalis & præter naturam: ita etiam & humiditatis & siccitatis, quòd scilicet proprius est aut alienus, estque cuiuscumque rei proprius calor, qui secundum naturalem eius mixtionem moderatus est, qui mediocritatem excessit, iam est alienus. Atqui calor internus rei, ab exterius accedente quopiam aliquando corrumpitur, aliquando iuuatur: Atque ut iuuetur facit similitudo duplex: altera quæ in eius intensione est, ut scilicet non valde excedat, altera quæ in subiecto, ut scilicet similis sit substantia corporis quod admouetur. Si enim aridioris, aut humidioris admodum substantiæ est, & si non superet intensione, alter vret, alter putrefaciet: vtraque ergo ratione fit, ut nihil vtilius possit admoueri quibus calor naturalis extinctus pene est, quam corpusculum pueruli aut iuuenulæ calidioris. Nam is calor in substantia est simillima, & nisi eueniat febricitare, humani caloris gradum non superat. Neque quidem præter rem erat speciosam quæri, quandoquidem iucundiores fierent ita amplexus, abessetque omne tedium, atque ita foueretur magis senex: non aliter ac eliguntur suauiores cibi, ac medicamenta minimè insuauia, ne venter respuat. Quod si frigidum iam senem multis vestibus obruas, onerabis quidem plus, calefacies verò nihilo magis: quia vestes parum calefaciunt, nisi sit internus calor quem cohibeant. Si verò linteis calidis inuoluas, aut lectum ipsum admoto calefacias

igne: primum quidem is calor cum ficcior sit, siccitatem auget senilem, & calorem alioqui exiguum dissipat: deinde cum is calor præter naturam insit ipsis linteis, cito deficit, simulque cum illis refrigeratur rursum corpus: si verò oleis calidioribus, aut alijs medicaminibus admotis velis calface- re, nec sic quidem proficies multum, quia medicamenta profunt quatenus ab ipso naturali ac proprio nobis calore deducuntur ad actum: id verò nisi calor possit, medicamen- ta nihil efficiunt, aut etiam refrigerant. Quod si multa af- fricatione, aut igne fiant actu calida, eadem ac maiora affe- rent incommoda, quæ & calefacti ad ignem lintei. Iam ve- rò nihil arbitror stultius, quàm senibus caloris augendi gra- tia, vinum abundanter, meracum præcipuè indulgere. Quanto enim vinum calidius est per sese, tanto maiori ven- tris ac viscerum omnium calore opus est vt superetur: alioqui à minori acescit, crudumque succum auget, vnde & calo- rem naturalem suffocat, & morbos innumeros parit, ac mortem properat: Quare vinum esse lac senum, non valde probo; censeo potius senibus sensim esse dandum dilutius, vsque dum in extremo senio constitutis toto vino detracto, detur pro eo mulla aut de cocta aqua. fatius enim est per- mittere calori naturali sensim venire ad naturalem interi- tum, quàm vino obruere, & senectam facere mise- rabiliorẽ, & breuiorem. Recte itaque procura- tus calor est Dauidi seni: quod præcipuè ea in ætate effectum est, quã non po- tuerit virginem agnoscere: alioquin multo magis lassisset congressus, quàm contulisset admotio.

CAPVT TRIGESIMVM.



IBRO quarto, regum capite 3. dicit Elishaeus Propheta. Nunc autem adducite mihi psalterem : cumque caneret psalter facta est super eum manus Domini, & ait. Hæc dicit Dominus, facite alueum torrentis &c.

Itaque facta super eum manus Domini, hoc est correptus seu afflatus diuino spiritu, vaticinatus est. Id verò vt fieret, postulauit adduci sibi psalterem, ad cuius cantum facta est super eum manus Domini. Quæ sanè verba magnam habent contemplationem. Si enim cantus & musicus concentus vim quampiam habent ad vaticinandum, ipsa vaticinatio naturalis est, hoc est ex naturalibus procedens causis. Nam concentus, naturalis quædam est causa. Videntur itaque spiritus vaticinij naturaliter allici concentu, aut anima per cantum naturaliter ad vaticinandum disponi. Quod sanè ita esse, Quintus frater in primo libro de Diuinatione Ciceronis, ex sententia grauissimorum Philosophorum quam eo loco tutabatur, ijs verbis asseruit. Ergo & ij quorum animi spretis corporibus euolant, atque excurrunt foras ardore aliquo inflammati, atque incitati, cernunt illa profecto quæ vaticinantes pronunciant, multisque rebus inflamantur tales animi qui corporibus inherent, vt ij qui sono quodam vocum, & Phrigijs cantibus incitantur. Illaximi ergo momenti fuerit, rigidissime examinare vt habeat hæc res, atque adeo totam de diuinatione doctrinam, quandoquidem maxima sacrorum librorum pars prophetia constat. quod maximum est fidei nostræ firmamentum, iuxta illud 2. Petr. 1.

Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefactis attendentes. Si vero vaticinandi vis naturaliter hominibus accideret, qua ratione fidei, quæ de super naturalibus habetur, argumentum esse posset? Vniuersim de diuinatione plurimum disputatum est à veteribus Philosophis, Stoicis asserentibus esse re vera omnia ea diuinationum genera, quibus gentes omnes utebantur, adeo ut neque auspicia, auguria, neque sortes, neque iudiciariam astrologiam, quam scientiam Chaldeorum vocabant repellerent. Epicurei ea omnia deridebant, putabantque esse imposturas quasdam, per credulitatem, & timiditatem hominum inuentas. Diogenes à quo fluxerunt Cynici, cum intueretur vitæ gubernatores, medicos, atque philosophos, dicebat animalium omnium sapientissimum hominem esse: cum autem inspiceret somniorum interpretes, coniectores, & vates, & huiusmodi, dicebat nihil se stultius existimare homine. Itaque & Cynici deridebant hæc omnia. Peripatetici quædam negabant, quædam asseriebant. Quod ut apertius exponamus, ab ea partitione incipiemus, qua Cicero vitur in libris de Diuinatione. Omnia diuinationum genera, quibus homines uti tentauerunt ad duo redigantur: vnum quod ad artem quampiam videtur pertinere, alterum quod arte caret, videturque potius constare natura. In primo genere sunt auguria, & auspicia, & obseruationes portentorum, & astrologia iudiciaria, & missiones sortium, & prognostica medicinæ, & physionomia, cuius chyromantia pars est. In secundo genere sunt insomnia, vatum furores, & oracula, & Pythonum ex ventre responsa, & omnis necromantia. Rursum horum quæ in secundo genere continentur, quædam extrinsecus petuntur, ut oracula, & pythonum, & mortuorum responsa: quædam in ipsa nostra anima esse videntur, ut

tur, vt infomnia, & furores vatium. Porro ipsi somniantes aut furentes, vocantur Platoni Vates; qui verò interpretantur, vocantur Prophetæ, itaque vates non intelligere quæ dicunt: prophetas verò exponere quæ dicunt vates; quam in sacris libris hic nominum vsus non ita obseruatur, siquidem Cayphas dicitur prophetasse, cum nesciret quid diceret. Ergo nos quoque nunc indistinètè vocamus, siue vaticinari, siue prophetare, præsentire, aut prædicere quæ futura sunt. Stoici vt dicere cepi, nihil horum repellebant, sed omnium gentium hac in parte credulitati fauentes, censebant & auspicia, & auguria, & portenta, & scientiam magorum, & sortes, aliquid continere in sese certi & firmi, atque adeo vanum non esse eis vti, & auspicato quiduis aggredi, quod in vita esset magni momenti, aut inire prælium, vxorem ducere, aut aliud quiduis facere: Itaque non nisi præter rationem dimitti posse, contemplationem dextri & sinistri volatus auium, lugubris, aut hilaris cantus, & extorum in sacrificijs. Præter hæc etiam, esse vim quandam quibusdam hominibus, & in quibusdam locis vaticinandi, nunc dormientibus, nunc furore percitis: esse quoque Deorum de futuris rebus responsa. Primum quidem argumentum, & quod vniuersim de omnibus concludebatur, accipiebant ex communi omnium gentium consensu, qui (vt alibi dicit Cicero) lex est naturæ. Vix autem reperiri poterat gens vlla, ad quam Romanorum nomen peruenisset, quæ non haberet eas omnes prædicendi artes, & apud quam non narrarentur fuisse vlla vaticinia. De singulis vero ita argumentabantur, (eligam quæ videntur firmissima) primum quidem auspices, augures, & portentorum, & astroꝝ obseruatores, & sacerdotes qui considerabant exta, non temere proferebant quidquam; neque nisi consideratis quibusdam signis, vtentesque quibusdam

quibusdam artibus, non aliter ac medici consideratis in facie, & spiritu, & decubitu notis, prædicunt hunc moriturum, victurum illum: atque agricolæ consideratis volatu auicularum, & ranarum cantu, & grunitu suum, præsentiant pluuiam: & nautæ, piscium consideratis saltibus, & maris colore, instantem procellam. Vt ergo nemo est qui hæc præfensionum genera vt naturalia non recipiat, ita nemo esse debet qui illa repellat. Nihil enim videtur interesse, præterquam quod eorum causæ videntur ignorari. Si verò (inquiunt) experimento res constat, vt omnium gentium videtur vsu probari, etsi ignoretur causa, non est detrahenda fides, sed censendum omnino esse aliquam, quia nihil sine causa fit. Iam verò diuinationem illam aliam, quæ verius diuinatio dicitur, quæque sine vlla arte intra nos esse videtur, dormientes, aut furentes, asseritur exemplis multis. quia præter vetera quæ narrantur quàm plurima, vix vllus incidet in hanc lectionem, qui non audiuerit multa ad hanc rem pertinentia. Post exempla verò addebat Cratippus hoc argumentum, quod sibi persuadebat esse firmissimum. Quodcunque animal vel semel in tota vita vidit cælum, aut omnino colorem, fulgoremve aliquem, etiam si centies millies videre nequiverit, aut videndo decerrauerit, necesse est habeat vim facultatemque cernendi: nam quod ea omnino orbatum est, nunquam videre poterit. Ergo & quicumque homo, vel semel præsenferit diuinaueritque futura, etiam si errauerit ea in re pluries, habet in sese facultatem diuinandi. At verò nemo neget plurimos somniasse aliquando, aut etiam vigilantes dixisse res futuras, quæ verè consequutæ sunt. Porrò (dicunt) vt naturaliter tributa est animæ vis quædam sentiendi præsentia, quæ dicitur sensus, & alia sentiendi præterita, quæ est memoria, ita oportet tributam esse

esse

esse aliam futurorum, puta vim diuinandi. Collocant itaque sensum, & imaginationem, quæ sine sensu temporis est, inter memoriam & diuinationem. His argumentis, & alijs multis (quæ vt minus naturalia sciens prætermitto) affirmabant esse in humanis mentibus vim quandam diuinandi, quæ plerumque langueret, nonnunquam verò excitaretur vehementer, aut calore quodam intrinsecus excitato, vel vehementi motu, vel vino, vel flatu aliquo diuino talem habente naturam, eumque vel ex terræ quibusdam locis non continenter, sed temporibus quibusdam exhalare, ac sese, non in omnes, sed in natura magis paratas mentes inferere, illisque diuinationis, velut quædam, citra eum calorem vel flatum, obturata foramina referare: ab eius quoque facultatis vsu mentem, præsentia rerum externarum, inter quas versamur semper, interturbari, proinde tunc maxime posse, cum externis relictis rebus per se mouetur, vt in somnis, aut cum eleuata est, vt cum musico concentu detinetur. Licet tibi hæc legere, vt multis alijs in locis, ita apud Plutharcum libello de defectu oraculorum; Quibus plurimum videtur ad stipulari factum Elisei, siquidem petijt adduci sibi psalterem, vt vaticinaretur. Epicurei omnia diuinandi genera deridebant, censentes nihil eorum quæ omnino non sint sciri posse, futurorum verò nullum esse adhuc, sed quoniam neque præterita iam sunt, melius videtur ratio hæc ita concludi posse. Quæ neque sunt neque fuerunt vnquam, nullo modo sciri possunt; Nam neque per se vt quæ actu sunt, neque per sui species, ac velut vestigia quæ reliquerint, vt quæ præterierunt: nulla est igitur diuinandi ratio. Censebant ergo, eorum quæ præcognita prædictaue per quodvis diuinationis genus esse narrantur, plurima esse vulgi ineptias, aut sacerdotum imposturas: imperitæ

vero

vero multitudini, prætextu pietatis & religionis facile persuaderi: nonnulla casu euenire, vt scilicet euenire potuit aliud quiduis. Neque enim necessariò non euenit quod prædictum est, sed & cum non euenit, potuit euenire. Peripatetici, vt Cicero refert, omne id genus diuinationum, quod artis alicuius erat particeps, tollebant, vt Epicurei; id verò quod arte caret, vt diuinationem dormientium, & furentium, & eorum qui morti proximi sunt, concedebant vt & Stoici. Plato, vtrumque mihi videtur recepisse, alterius vero causam reiecit in Dæmones, alterius in naturam. Nam in conuiuio siue de Amore, differens de natura Dæmonum, quos inter homines & Deos censet intercedere, inquit. Per hanc vaticinium omne sacerdotumque diligentia circa sacrificia, expiationesque, & incantationes, & diuinationo omnis, atque magica. Idem in dialogo de Natura vaticinium statuit in iecore, censens scilicet diuinandi vim tributam esse hominibus à natura, & ea vi tunc maxime eos vti, cum minime vti possunt prudentia: sunt verò eius hæc verba. Quod autem dementiæ humanæ Deus diuinandi vim dederit, illud argumento esse potest, quòd nemo dum sanæ mentis est, diuinum & verum vaticinium vllum assequitur, sed cum vel somno prudentis vis præpedita est, vel oppressa morbo, vel diuino aliquo raptu à sua sede dimòta fieri diuinationo solet. In Apologia idem Plato Socratis nomine, dicit eos qui proximi sunt morti solere diuinare. Pythagoram narrat Laërtius diuinatione per auguria esse vsurum, & inter symbola scripsisse, diuinationem omnem honora. Aristoteles quoque sectione. 30. problematum, causas quibus Sibillæ & bachantes, & vates fiunt, reijcit in calorem quem in mentis sede ciet atra bilis, eius verò sunt hæc verba. Multi etiam propterea quòd ille calor sedi mentis in vicinio est, morbis vesaniæ implicantur, & lymphatici

lymphatici fiunt; vnde Sibillæ, & bacchantes, & diuino spiritu afflati fiunt, cum non morbo, sed temperie naturali fiunt. Ex his verbis constat, Aristotelem censere, vel saltem eo loco affirmare (nam, vt hoc obiter dicam, eius viri sententia propria male petitur ex problematis, quia in eorum dissolutione sæpe vitur alienis placitis) esse in hominum mentibus naturalem facultatem futura præsentendi; eam verò incitari calore, in quibusdam quidem morbofo, eosque dici maniacos, phremeticos, aut lymphaticos: in alijs verò naturali, quòd scilicet atra bile, eaque calida, naturaliter iuxta mentis sedem, hoc est in cerebro abundant, eaque causa fieri Sibillas, & vates, atque adeo prophetas. sed & in libro de mundo ad Alexandrum, extant hæc Aristotelis verba, quæ plurimum dictis de naturali diuinatione videntur fauere. Atque etiam per multa spirituum genera plerisque in locis terre ostia patefacta sunt, quorum quidem spirituum alij aduentantes instigant, alij inedia tolerare faciunt, & alij vaticinari, vt in Delphis & in Lebadia. Itaque constat philosophos omnes, præter Epicureos, qui non adeo sunt à multis existimati sapientes, censuisse esse aliquam diuinandi facultatem, hominum mentibus insitam naturaliter, etiamsi ea facultas non nisi in raris quibusdam esset conspicua. Nam etsi de artibus illis diuinatorijs, aruspicum scilicet, & augurum, sortilegorum, Chaldeorum, & magorum, & sacerdotum, & similibus dissentirent, alijs has quoque habere aliquid naturale putantibus, alijs esse vanas prorsus, & nihil habere certi, retineri verò propter mores patrios, ne tollantur simul leges, Platone asserente ea quoque diuinandi genera, non tamen naturales habere causas, sed fieri Dæmonum interuentu; tamen de ea diuinatione, quæ citra omnem artem in nobis ipsis sita esse videtur, quales Sibyllarum, prophetarum,

& somniantium, omnes præter dictos, consentiebant, naturaliter esse in ipsis nostrum mentibus. Ex sacris eloquijs dubitare merito posses, quam sententiam colligas. Nam capite 23. Numerorum, Balaam afflatus diuino spiritu, & laudes populi Israelitici commemorans: inquit, Non est augurium in Iacob, nec diuinationo in Israel. itaque quasi augurium & diuinationo omnis sint vana, aut malorum Dæmonum interuentu fiant, dicit, non esse horum quippiam inter fideles. Hanc ob causam Saul, dum bonum ageret coram Deo, erasit è terra Israel magos, & ariolos, & habentes pythones in ventre interfecit. Itaque omnes qui utebantur artibus diuinatorijs, aut magos & ariolos è terra relegauit: admittentes verò malos Dæmones intra sese, interfecit. Hæc itaque omnia partim sunt censenda vana, partim praua, quod partim sint imposturæ, partim agantur interuentu malorum Dæmonum. quod idem vel ex nostris legibus constare potest, quibus impostores omnes, qui utcunque diuinationem profitentur, relegari iubentur: vtentes autem diaboli opera, vel comburi, iuxta id arbitror quod Saul initio sui regni fecisse narratur. capite 28. primi Regum. Itaque videtur omnis diuinationo populo Dei esse interdicta. Alia tamen ex parte videri possint, non minus, sed plus etiam quàm gentes vsi omni genere diuinationis. Nam in secundo genere (vt ab hoc nunc incipiam) esse videntur visiones omnes prophetarum & prædictiones, quæ non semper & utcunque, sed afflatis numine quibusdam occasionibus fiebant, velut cum Sauli obuius fieret cuneus prophetarum, insiluit super eum spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum: itaque velut furens repente se coniecit medium inter prophetas, prophetauitque cum illis; cuius rei nouitas prouerbum peperit, Saul inter prophetas, vt narratur capite decimo

primi Regum . Elifeus loco citato ad cantum psaltis propheta-
tare cepit . In hoc genere etiam erant somnia , & somnio-
rum interpretationes , Ioseph , & Danielis . In primo genere
esse videbantur missiones sortium , quæ quàm maximè videntur
probari in sacris , si quidem 16. prouerbiorum dicitur ,
fortes mittuntur in sinum sed à Deo temperantur . Iosue vt
capite septimo suæ historiæ habetur , mittens sortes primum
per tribus , deinde per domos , postremo per singulos , repe-
rit Acham filium Caim , esse anathema . Diuus quoque
Mathias electus est in apostolatam missis sortibus inter eum
& Ioseph : vt narratur capite primo actuum Apostolorum
Augurio videtur etiam vsus Elifeus , qui lethalter iam ægro-
tans , prophetauit Ioë regi Israel , fore vt vinceret Syriam ter-
co quod terram iaculo ter percussisset : si autem pluries percu-
sisset , fuisse deuicturum eam vsque ad consumationem .
Itaque ex numero iaculationum videtur præsensisse nume-
rum victoriarum ; non aliter ac Calchas Agamennoni narra-
tur , ex numero passerum prædixisse numerum annorum
belli Troiani . Sed & quadagesimo quarto capite Geneleos
scriptum est , Iosephum solitum esse augurari in scypho , in
quo bibebat : atque adeo ipsemet dixit , An ignoratis , quòd
non sit similis mei in augurandi scientia ? Necromantiæ
etiam exemplum esse videtur in sacris , Nam Saul , cum con-
sultus Deus ei non responderet , neque per somnia , neque
per sacerdotes , neque per prophetas , curauit vt Pythonisa
sibi suscitaret Samuelem , quem consuleret . Observationis
etiam auium , & inspectionis extorum , formam videtur præ-
se ferre , illud quod Deo imperante fecit Abrahamus quod
narratur capite 15. Geneleos his verbis . Et respondens
Dominus , Sume inquit , mihi vaccam triennem , & capram
trimam , & arietem annorum trium , turturem quoque &

columbam. qui tollens vniuersa hæc, diuisit ea per medium, & vtraq; partes contra se altrinsecus posuit, aues autem non diuisit: descenderuntq; volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham, cumq; Sol occumberet, sopor irruit super Abrahã, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum, dictumq; est ad eum, scito prænosces, quòd peregrinum futurum fit semen tuum in terra non sua. &c. Videtur sanè in hoc oraculo, & inspectionem extorum fuisse, siquidem diuisit per medium tria illa animalia, & eorù partes contra se altrinsecus posuit, auium quoq; habitam rationem, siquidem descenderunt super cadauera: porrò accessisse diuinatione ex insomnio, siquidem post soporem dictum est ei, quod semini eius erat euenturum. Arti quoq; Chaldeorum, hoc est astrologiæ iudiciariæ, fauere videtur illud, quod capite quinto libri Iudicum scriptum est, De cœlo dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine, & cursu suo aduersus Sisaram pugnaverunt. Si enim ob infelicem stellarum in cœlo manentium ordinem Sisara deuicta est, potuit certè præuiso eo stellarum ordine suam calamitatem præsentire. Sed & chymatici habent in sacris, quo se tueantur: siquidem capite 37 libri Iob ita habetur. Qui in manu omnium hominũ signat, vt nouerint singuli opera sua. Iam verò oraculis nulli homines videntur magis vsi quàm Israelitæ. Nam Dauid consuluit Deum capite quinto libri primi Regum. Si ascendã contra Philistæos & tradas eos in manus meas? qui respondit, non ascendas contra eos, sed gira post tergũ eorum, & venies ad eos ex aduerso pirorum. Consulebant etiam per prophetas. nam capite 18. secundi Paralipomenon, dixit Iosaphat ad regẽ Israel, Consule obsecro in presentiarum sermonem Dñi. Congregauit ergo rex Israel prophetarũ quadringetos viros, & dixit ad eos. In Rhamoth Galaat, ad bellandum ire debemus, an quiescere? postea horũ responso non contentus, accersiri iussit

Micheam.

Micheã. Quæ igitur diuinitio nõ erat in Israel? Certæ primæ de diuinatione quæstioni, An scilicet sit vlla diuinitio, nullus locus relictus est. Est enim re vera diuinitio aliqua, vsique ea sunt non tantum populus Dei, sed & aliæ gentes. nam vt fuerunt prophetæ inter Hebræos, fuerunt & inter Græcos, & Latinos Sibillæ, & Balaam prophetauit inter gentes, & responsa accipiebant Idololatræ à suis Dijs. nam præterquàm quòd nimis esset proteruū, negare omnia quæ de Ammone Ioue, & Delphico Apolline celebravit antiquitas, rex Ochozias misit nuncios ad Belzeub Deum Acharon consulendum de sua salute, quasi scilicet ad respõdere solitum. Quapropter facebat stulta Epicureorum derisio, qui omnia siue de sacrificiorũ inspectione, siue de diuinatione ex insomnijs, siue de vatibus, siue de prophetis, siue de oraculis, ac profus de quouis diuinationis genere, vbi terrarũ esse dicebantur, censebant esse meras nugas, ac non solum non esse vllam diuinationem naturalem, sed ne esse quidem: qui hac vna causa mihi videntur laudandi, quod scirent, quid ex suis placitis esset consequens. Nam illi nullam vim naturalem diuinãdi esse censescentes, eum & nullos Deos qui rebus humanis prospicerent esse putarent, sed (vt rectè Cicero intelligit) per derisum dicerent, eos esse imagines quasdam per aërem vagantes, non poterant vllam diuinationem recipere. Nos ergo quibus ex tam multis testimonijs doctissimorum ac grauissimorum auctorum, ac quod firmissimã fidem facit, scripturæ sacre, cõstat esse re vera, fuisseque semper inter mortales futurarum rerum præsentiones, disputandum est, quæ diuinitio sit (posita enim sunt plurima illius genera) atque quæcunque esse probetur, quam habeat causam, an naturalem, an diuinam. Disputetur primùm quidem vniuersim, deinde per singula genera, hinc sumpto initio. Quicunque futura tentant prædicere, aut ex consideratione

causarum,

causarum, signorumve procedunt, aut non, sed sine vllis signis aut argumentis, quasi res ipsas per se videant id faciunt: illud pertinet ad coniecturam, hoc ad diuinationem. Rursum, coniecturarum quædam sunt coniunctæ cum vera prudentia, quædam sunt vanæ, vt, scilicet ipsæ, siue causæ, siue notæ, ex quibus ratiocinatur. sunt vt coniecturæ quibus, imperator in bello, & ciuilis vtitur in administranda republica, & medicus in curandis morbis, & nauta in soluenda à portu aut retinenda naui, & agricola in mittendis seminibus, coniunctæ sunt cum prudentia, quia cum naturali ratione, aut diuturna experientia, rerum secundum naturam contingentium. Quibus verò vtuntur Auspices, aut augures, aut extorum inspectores, aut pullarij, aut obseruatores portentorum, vt videtur plerisque, vanæ sunt. Neque in volatu auium, neque in extis hostiarum, neque in pastu pullorum, neque in casu contingentibus portentis, videtur posse esse vlla naturalis significatio exitus bellorum, aut vitæ, mortisve principium, aut eiusmodi aliarum rerum, quarum gratia hæc obseruabantur. Diuinatio propriè vocata, aut vaticinatio, aut prophetia, nulla esse potest (quidquid grauissimi illi Philosophi dicant) merè naturalis; cur dicam merè explicabo postea. Nam qui diuinat, aut tunc primum illud didicit, aut antea quoque sciebat, non animaduertat tamen: tunc quidem discere non potuit, quia cum non didicerit colligens ex præexistenti aliqua cognitione causarum, aut signorum, aut cuiuspiam corporalis passionis quam acceperit, neque omnino collegerit ratiocinando ex alijs assertionibus (id enim non diuinare, sed vt diximus coniectare esset) oportet ex ipsius obiecti præsentia scientiam comparauerit: at verò quod neque est omnino, neque fuit; non potest esse præsens obiectiuè: igitur superest, vt qui diuinat,

eius

eius quod diuinat notitiam semper apud se habuerit: id vero nulli finitæ facultatis menti contingere potest. Neque igitur vlla potest esse naturalis diuinatio. Nam facultas diuinandi si quæ est, non est quorundam, ita vt aliorum non sit; neque futurorum quædam diuinari possunt, quædam non possunt: sed ea facultas erit per sese omnium futurorum, vt memoria est per se omnium præteritorum, & quantum in ea agitur, quidquid futurum est diuinari possit. Necessè est ergo, si quæ diuinandi facultas naturaliter inest humanæ menti, in ea esse rerum omnium futurarum species, & notitiam. Quoniam vero præsentia omnia & præterita aliquando fuerunt futura, tuncque pertinuerunt ad diuinandi facultatem, necessè est ea quoque sint in anima quæ eam habeat potentiam: ergo necessè est habeat humana mens in sese species & notitiam rerum omnium, præsentium, præteritarum, & futurarum: id verò fieri non potest, neque per infusas rerum species, neque per participationem idearum, neque aliter, cum sit finitæ ac certæ virtutis. Nam vt qui non est potentiæ infinitæ, non potest omnia facere, ita neque qui non est infinitæ sapientiæ, potest omnia scire: fit ergo, vt non possit esse in homine vlla naturalis facultas diuinandi. Ponere enim calorem quendam, siue bilis atræ, siue flatus cuiuspiam, auræve talis, quæ incitando mentem instiget ad diuinationem, nisi prius explices, qua ratione possit mens ipsa diuinare, an euoluendo quas in se habet notitias, an recipiendo quæ accedant extrinsecus, inutile est. Si enim ipsa diuinatio esse non potest, neque vlla sit in mente diuinandi vis; ea vero si non est, calorem vel afflatum ponere, vt diuinetur, perinde est ac si quis putet hominem naturæ cæcum, cuiusdam splendoris accessione posse videre. Quidam neoterici hoc argumentum sibi videntur effugere, ponentes

ponentes humanam mentem per se, ac nisi corporeis impedimentis teneretur, omnisciam esse, ac proinde cum aliquando dimissis rebus corporeis, quasi vinculis soluta euagatur, per sese etiam sine vllis obiectis res alioqui occultas, aut futuras agnoscere. Sed hi conditionem animæ alligatæ corpori non norunt, quæ nisi quæ per sensus receperit, agnoscere nullo modo potest: & ipsam humanæ cognitionis rationem tollunt, quæ nihil est aliud quàm quodammodo ab obiectis pati. Præterquàm verò quod tam multa receptissima à Philosophis placita perdunt, non vident se finitæ formæ perfectionem adscribere infinitam. Scire enim præcipua mentis perfectio est, & quo plurium est scientia, eo maior, quæ ergo omnium, infinita. ea cum non nisi in prima causa (quam infinitæ potentiæ, sapientiæ, & bonitatis esse alibi prius, & in hoc ipso opere monstraui) esse possit, constat neque scientiam futurorum posse esse, nisi penes primam, & infinitæ sapientiæ intelligentiam, penes quam, vt inquit Plato, neque est, erat, & erit, sed est. Igitur neque certa neque ambigua prædictio rerum futurarum, taliumque, vt earum non potuerit esse vlla certa coniectura ex rebus sensibilibus, neque eæ possint secundum aliquam corporalem passionem significari, euidenter attestantur primæ veritati, quæ penes primam intelligentiam est, neque minus quàm miracula confirmare eam possunt apud homines: immo plus etiam, quia multo melius possent Cacadæmones sensibus nostris illudendo miracula eumentiri, quàm certo, & sine fraude, futura prædicere. Sine fraude dico, quia hac etiam in parte tentauerunt imperitissimæ rerum diuinarum gentilitati imponere, & veri Dei opera vtcunque imitari: nimirum, vt ille respondebat ex propitiatorio, vera, certa, & omni fraude vacantiæ verba, & veris prophetis vera suggerabat;

rebat; ita illi, aut ex idolis, aut per pleudoprophetas respondebant, nunc ambigua, & quæ in vtramuis partem flecti possent, nunc nugas, nunc mendacia. Ambigua, vt quidquid eueniret illi prædixisse putarentur; quale est illud, Aio te Æacida Romanos vincere posse: nugacia, vt quæ ipsis manifesta esse possunt, & hominibus occulta respondentes, ipsos in admirationem rapiebant, putantes quòd scirent occulta, posse etiam scire futura. quod tamen longe differt. huiusmodi est illud. Cum quidam ad oraculum missus esset, tenens manipulatam syngropham, in qua scripta erat hæc interrogatio, Vtrum mauis tibi bouem immolari, album, an nigrum? ipsi neque interroganti quidquam, neque vero scienti quid manugereret, bis ad aurem responsum est, album: quæ res magnam Amoni auctoritatem conciliauit, quasi potenti de quacumque re consuleretur, respondere. ea vero res nihilo maiorem admirationem afferre debuit, quàm si aperta voce interroganti, qualem vellet immolari bouem, responsum esset, album. Cur enim Dæmonum natura ad agnoscendas voces, quàm literas censeatur esse aptior, cum non magis auribus, quàm oculis præditi sint? mendacia suggerebant pseudoprophetis ad decipiendum. Exemplo est id quod euenit Achab regi Israël, cui quadringenti ferè prophete, spiritu mendacij instigati, responderunt, fore vt debellaret, & bello caperet Ramoth Galaad, cum tamen ille bello illo esset casurus, & eius exercitus dissipandus. Itaque vera & certa futurorum prædictio, ac prophetia, inspirationis à summo Deo, per se, aut per bonos Angelos factæ, euidens argumentum est. falsa verò, aut incerta, aut pertinens ad res præteritas, occultas tamen, vt furtorum, aliorum facinorum detectio (hanc enim etiam vocant diuinationem, quin & prophetiam, vt constat ex capite decimo tertio Lucae vbi dicitur, velauerunt eum & percutiebāt faciem

eius, & interrogabant eum dicentes, prophetiza quis est qui te percussit) hæc inquam inspiratione fieri potest prauorum Dæmonum, cuius inspirationis, nonnunquam ipsi diuinatores sunt conscij, vt cum consulto, & præ impietate cum illis pe-
pigerunt: nonnunquam ipsi etiam ignorant. Atque ignorantium, nonnulli putant se a Deo Optimo Maximo instigari, velut quadringenti illi prophetæ, qui deceperunt Achab: nonnulli neque an extrinsecus veniat vlla inspiratio, an intrinsecus in ipsis orta sit ea præsentio, norunt. atque hi præcipuè sunt, per quos sibi multi philosophorum persuasere, esse hominibus secundum naturam vim aliquam & facultatem, occulta & futura diuinandi. Cum enim diuinationem videant, & inspirationem non agnoscant, causantur naturam. Certè longè facilius, ac suasibilius est, Dæmonem tacitè rem quampiam phantasiæ representare, quàm esse vim naturalem agnoscendi futura, quæque nondum sint, & occulta, quorum formæ per organa sensuum non subierint, cum hoc adco naturæ ipsius animæ, & conditioni humanæ cognitionis indicatum sit repugnare; illud verò sit perfacile: Agitatione enim specierum rerum præteritarum, quæ in memoria sunt repositæ, possunt fieri futurarum rerû, aut occultarum spectacula: id vero nisi raro & casu quodam fiat (in plerisque enim eorum quæ narrantur, casus & credulitas pepererunt diuinationis opinionem) à Dæmone fit. Itaq; omnis proprie vocata diuinitio, quæque nullam habet adiunctam coniecturam, fit à Dæmone bono aut malo, neque est in hominibus vlla naturalis facultas diuinandi, neque vllus sensus futurorum. Argumentum verò, cui Cratippus maxime fidebat, nullius momenti est. Si enim nemo, neque dormiens neque vigilans quidpiam futurorum præsentit, neque prædicat (præter afflatus Dæmonum) nisi casu, non certè quia prædicat,

dicit, prædicendi facultatem cognoscetur habere. quod enim fit casu, fit per accidens, quod à facultate, fit per se: non ergo à facultate quod casu. Casu vero fieri raras illas quæ narrantur diuinationes, constat, quia, quod per se & à facultate, fit semper aut plerunq̄ue: quod casu, fit raro, aut semel: male ergo ille colligit, si vel semel prædictum sit quod postea eueniat, esse facultatem nobis diuinandi. Neque illud aliud quod de memoria, cui facultatem diuinandi volunt opponi, rectè concluditur. Neque enim quia præsentium & præteritorum est sensus, oportet vt & futurorum sit, cum præsentium, & præteritorum sit vnde accipiuntur certæ species, futurorum non sit, nisi per accidens, ex ipsis præsentibus, & præteritis. Non est itaque vera diuinatione naturalis: nihilominus habet etiam in diuinatione partem aliquam natura, idque duobus modis: vno quidem, quòd quædam vocatæ diuinationes sunt meræ naturales: altero, quod ipsa etiam propriè vocata diuinatione, & prophetia, ob naturales quasdam causas, accidit potius huic quàm illi, hoc aut illo tempore, hoc aut illud agenti, hoc aut illo modo disposito. primus ergo modus primùm explicetur, deinde alius. De Astrologia & Physiognomia, cuius Chyromantiæ prædictio pars est, quando quidem artium quarundam esse videntur, certum est seorsum disputare, an fide aliqua sint dignæ, an prorsus sint vanæ, vt etiam de Necromantia, ne tam multa vno capite inuoluamus. Superfunt auguria, seu auspicia, & extorum inspectiones, & portentorum interpretationes, sortes, & insomnia. Augurij & auspicij nomen propriè dicitur de diuinatione, quæ ex cantu, aut volatu, aut passu auium, procedit: latius vero patente nomine, etiam de ea quæ ex alijs quibusuis rebus casu incidentibus, vt quòd hoc aut illud nomen auditum est, quod talis aut talis homo occurrit agenti iter, quòd hinnit equus, aut ce-

spitans cecidit, quòd in mensa sal excidit, aut vinum effusum est, quòd iactus baculus bene in terrâ cecidit aut male; & innumera alia, quæ neque vlla constant ratione, neq; eadem apud omnes sunt, sed quæ sibi quisque fingit. Extorum inspectionibus utebantur sacerdotes in sacrificijs idolorum, vtq; animalium quæ immolabantur, erant viscera integra, aut vitiosa, ita bene aut malè ominabantur ijs quorum gratia sacrificia fiebant. Vtraque horum erant profus vana, ac ex superstitione hominum profecta; si quid verò maius in his eueniebat, quàm vt casu fieri censei posset, id omne (vt Plato etiam autor est loco quem citauimus) Dæmonum interuentu fiebat: ideoque merito datum laudi est Sauli, quod errasset à terra Israel omnes ariolos, simul cum magis, & pythonem habentibus. Nihil occurrit in sacris quod augurij aliquam speciem præ se ferat, nisi fortè illud quod Eliseus respondit Ioe regi, victurum scilicet ter: quòd terram ter percussisset iaculo: id verò non ita oportet interpretari, quasi triplex iaculatio triplicis victoriæ augurium præstiterit, sed quod Eliseus eam recepisset reuelationem à Deo, fore vt Ioe toties vinceret Syriam, quot ab eo iussus mitteret iacula: hæc vero diuinitio non ex augurio, sed ex diuina reuelatione processit. Iam verò quòd Abraham, vaccam, capram, & arietem per medium secuit, sacrificium fuit, non extorum inspectio. abigebat verò volucres non augurium captans, sed sacrificij reuerentia. Iam verò Ioseph putabatur ab Ægyptijs augurari in scypho, cum tamen ille reuera nihil tale faceret, sed esset & prudentissimus coniectator, & propheta. ipse vt se magis dissimularet apud fratres, ad opinionem Ægyptiorum interrogauit, An ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia? nihil sanè affirmans, sed illos terrenis, ac fingens esse alium. Portentorum interpretationes vanas omnino non esse, constat: si quidem Deus Opti-

mus Maximus, gubernationem rerum humanarum penes se esse, vbi magnæ aliquæ earum mutationes instant, portenta quædam faciens indicare solet. Velut cum placeret Domino transferre imperium Asyriorum in Medos, facta est portentosa illa visio manus scribentis in pariete, Mane, Thecel, Phares, quod interpretatus est Daniel, non certè aliter quàm per propheticum quem habebat spiritum. Porro cum mundi ageretur redemptio, & reconciliatio hominum cum Deo, & mutatio seculorum, ac filius Dei moreretur, tenebræ sunt factæ super vniuersam terram horis tribus, & velut templi scissum est, & lapides collidebantur mutuo, & surrexerunt plurimi à monumentis: quorum interpretatio per sanctum spiritum facta est ecclesiæ. Porro interpretatio illa portentosi illius eclypsis Apollophanis Philosophi, in Heliopoli agentis (vt narrat Diuus Dionisius in epistola ad eundem Apollophanem) minimè fuit vana, qui interrogatus quid de ea re iudicaret, respondit. Diuinarum rerum sunt vicissitudines. qui mihi videtur maius quiddam, quàm humana sapientia consequi posset dixisse, ac fortasse prophetauit hic quoq;, nesciens quid diceret: dixit verò rem verissimam. Nunquàm enim tanta rerum diuinarum vicissitudo facta est, quàm tunc, cum cessare cepit scripta lex, & idolorum cultus cadere, atque omnia cedere legi gratiæ, initiumque accipere regnum Dei. Quoniã vero Deus non christianarum rerum solum, sed humanarum omnium providentiam habet, & gubernationem, vt ex eo quod contigit Balthasari regi palam fit non est quòd fidem abrogemus ijs, quæ de Romanorù, & aliarum gentiù portentis narrantur, vt neq; ijs quæ Iosephus accidisse narrat paulò ante excidium Ierusalem, cum præcipuè libro secundo Machabeorum capite quinto, ante illud templi & Ierusalem excidium, quod fecit Antiochus, dicantur quadraginta diebus apparuisse

per

per aërem tam multa portenta. Verum in hoc quoque præfensionis genere, sunt innumera vana, & falsa. Vana quidem, quoniam ea quæ vt portenta narrantur, leuia sunt, vel casu facta, & quæ non tunc primum, aut solum accidunt, sed tunc considerantur, quòd nouæ aliquæ res consequutæ sint. velut narrant Bæotios Thebaidæ vidisse ex magno ac denso cantu gallinaceorum victoriam esse Thebanorum. fuisset vero, vt scite dicit Cicero, portentum, si cecinissent pisces: falsa verò plurima sunt eorum, quæ in Principum obitu narrantur accidisse: ea enim, vt & diuinos titulos & honores, largita est illis adulatio. Itaque portenta, & eorum interpretationes, etsi magna ex parte non tamen omnino vana sunt, quandoquidem vt indicatum est, nonnulla sunt portenta diuina. diuina voco, quæ voluntate Dei, aut interuentu Dæmonum fiunt. sunt enim etiam multa huiusmodi, vt quæ faciebant Magi Pharaonis concertantes cum Mose, quos tamen confudit Deus in Ciniphibus, re omnium vilissima. vt inde palàm fiat hominibus, Dæmones ne minutula quidem posse, nisi Dei permissione facere; Quoniã verò Deus in suæ prouidentia, & gubernationis argumentum facit aliquando portenta, illi superbissimi, Dei quo ad possunt æmuli, nonnunquam in aëre tumultus cient, voces emittunt, aut phantasma ta fingunt, cum vident aliquid noui instare: præsentunt vero id per coniecturas, vt sunt quàm nos perspicaciores. Huiusmodi esse puto, quod auis dicitur clamasse ad Romanos, vt à Gallis cauerent. sunt itaque eorum quæ de portentis dicuntur, quædam vana (coniungo nunc cum vanis falsa) quædam diuina. Sed & naturalia etiam sunt portenta, quorum est etiam naturalis aliquando interpretatio. vocantur enim portenta ea etiam, quæ & si naturaliter fiant, ob raritatem admirationem aliquam faciunt, velut mule partus, & fœtus monstruosus.

sus.

fus. Hæc omnia cēset vulgus hominum significare res nouas, velut dicunt Zoroastem dentatum exisse in lucem, ac mox risisse, qui magicæ inuentor dicitur fuisse. Verum hoc quod de Zoroaste ferunt, nescio, vt habuerit; monstruosos verò & portentosos partus, siquidem causas habent naturales constat, ob necessarias potius causas circa materiam contingentes fieri, quàm vt quippiam futurorum significant: naturales verò interpretationes sunt naturalium portentorum, velut Phericydes magister Pythagoræ prædixit fore terremotus, eo quod defecisset aqua in iugi puteo, & similibus his portētis admonitus Anaximander, dicitur Lacedemonijs prædixisse instare magnos terremotus, quod ita re ipsa consequutum est, vt vrbs corruerit tota. Ita etiam insolitus ranarum, murium & reptilium proventus, præmonstrant pestem. Tamen re vera hæc & eiusmodi alię præfensiones, non magis diuinationes sunt, quàm quibus medici, agricolę, & nautę vti solent. Sortes nihil possunt habere naturale, quia ipsa ratio bene mittendi sortes, in eo maximè consistit, vt tollatur omnis causa siue naturalis, siue voluntaria, ita aut aliter cadendi; sed res tota, aut casui, aut occulto motori, eique diuino committatur. Si enim quis in vas mittens pillulas, aliquam facit alijs maiorem, aut parum versat, vt possit extrahere quam vellit; aut si qui sponderit cuius calculus prius cadat, faciat suum grauiorem, hæc non sortes, sed imposturę sunt: si verò omnis naturalis motus, & deliberationis causa absit, verè fors est. Igitur per sortes nihil futurorum potest præsentiri, neque occultorum agnosci naturaliter: potest verò Deus per has, vt multis alijs modis sensibilibus, quarum velit rerum significationem præstare, vt præstitit Iosue, & Petro eum consulentibus: tuncque verissimum est quod in prouerbijs dicitur, sortes à Deo temperari. Hoc quoque sunt immitati mali Dæmones,

respon-

respondentes ijs qui eos consulunt per sortes. Ex dictis constat sortes mittendas non esse, nisi cum Deus se ita respondere velle reuelauerit, quod sanctissimis illis viris accidisse credo; aut cum nullum humana prudentia locum habet. Nam tunc quoque verisimile est, si res sint magni momenti, Deum qui humanas res non negligit, nisi peccata obstant, sortes temperare: alioqui vanæ aut superstitiosæ sunt, quia imprudentissimæ fortunæ, aut nequissimis Dæmonibus committuntur. Dormientibus fieri possunt futurorum, & eorû quæ occulta sunt reuelationes, ac fortasse etiam magis quàm vigilantibus, vt postea dicemus. Sed & citra has, est quædam naturalis diuination ex insomnijs, de qua ab omnibus ferè Philosophis disputatum est, atque à me nunc iuxta illorum placita, est agendum. Res quarum per somnum potest præsentio fieri, quædam à nobis sunt agendæ, aut sustinendæ, quem omnino extra nos futuræ sunt, neque in nobis vllum sui principium habituræ. Nostri quidem actiones aut passiones sunt, velut si ego iturus sum Romam, Rex futurus, febricitaturus, aut moriturus: extra nos sunt, vt si futurum est nauale bellum, occupanda quæ nunc obsidetur Goleta, aut fugandi Turcæ, aut futura ingens procella, aut largus imber. Porro eorum quæ extra nos sunt, quædam talia sunt, vt cum eorum causis nullam habere possimus compassionem; aut talia, vt possimus. At qui vt non possimus cum eorum causis compassionem habere, aut ex natura rerum nascitur, aut ex tanta distantia, vt nullus contactus esse possit (scimus enim actiones nullas naturales sine contactu fieri) vt à causis futuræ cras hîc pluuiæ, possum ego pati humectatus, emollitus, atque vexatus fluxionibus, quòd palam faciunt podagrici, & qui hernia laborant: tamen à causis futuri belli, aut interitus Pontificis, aut fugæ Turcarum, ob ipsarum rerum naturam, nullam ego possum accipere passionem corporalem.

poralem . Neque certè Madriti agens à causis futuræ Romæ pluviæ , aut futuræ hîc sed anno sequenti , ob distantiam loci , aut temporis , rerum huiusmodi à quarum causis nullam accipere possumus passionem , nulla neque dormientibus , neque vigilantibus esse potest naturalis præsensio , nisi per coniecturas . Sed cum euenit quempiam vigilantem cogitare , aut dicere , vel dormientem somniare , aliquid quod postea re vera fiat , duorum alterum necesse est ; aut id fortuito fieri , non aliter ac cum nobis de aliquo homine loquentibus ille superuenit , aut à Deo cui omnia futura conspicua sunt , aut à sagacissimo coniectore Dæmone factam esse reuelationem . Aliarum verò rerum quarum principium intra nos est , aut à quarum causis pati possumus , præsensio multo melius ac facilius accidit dormientibus , quàm vigilantibus . Nam duplex ratio est , qua res tales præsentimus , quid facturi simus , consultando quid facere nos postea expediat : quid passuri , sentiendo in nobis exigua imminentium passionum initia . Primo modo admonemur sæpè per insomnia quid simus facturi . Nam sæpe de rebus agendis cepta interdium cogitatio , per somnum continuatur , inveniunturque tunc temporis accommodatissima ad finem media , quæ , cum expergefectis placent , opere exequimur , putantes nos à Deo admonitos quid facto opus sit . causa verò talis euentus est naturalis . Nam vtrumque dictorum , consultatio scilicet & sensus minutularum passionum , melius multo accidit dormientibus quàm vigilantibus , si modo somnus placidus sit , neque multis crassisque vaporibus conturbetur : tunc enim velut , in agitata conturbataque aqua , multæ variæque redduntur rerum imagines , nulla verò certa ac conspicua . Cum verò somnus est

moderatus, neq; perturbatus multis animi motibus, aut mor-
 boſo apparatus, aut crapula, dicta illa accidunt melius, quia ani-
 ma intro ſe colligens, & nullis externis ſenſibilium motioni-
 bus diſtracta, melius ac perſpicatius conſultat. Argumento
 eſt, quòd qui de rebus maximis cogitare volunt, in ſilentio,
 obſcuris, concludiſque cubilibus, & ſepè etiam oculis id fa-
 ciunt. Nimirum ſubtrahunt ſeſe ab externorum ſenſu, vt
 cogitationi vacent. Conſtat vero nulla ratione magis animam
 vacare ab externis ſenſibus, quàm dormiendo. non vero ita
 vacat ab internis, ſiquidem ſomniat. quod Hippocrates li-
 bello de inſomnijs ſignificauit his verbis. Cum corpus dor-
 mit anima vigilat. Eandem ferè ob cauſam fit, vt minutula
 paſſiones, quæque vigilantes latent, à dormientibus ſentian-
 tur, videanturq; illis eſſe multo quàm ſunt, maiores: nimirum
 ſomnus habet ad vigiliam rationem, quam nox ad diem, te-
 nebra ad lucem, ſilentium ad clamores: at verò conſtat, no-
 ctu & ſilentibus cunctis, ſtrepitus vel exiguos videri magnos;
 interdiu, & vbi eſt magnus ſtrepitus, magnos etiam latere.
 adeò vt qui iuxta Nilii ortum ſunt, dicantur eſſe ſurdi. Horum
 verò cauſa eſt duplex. In ipſa anima, quòd ſenſus coniunctus
 ſemper eſt cum imaginatione, quæ cum animaduerſione ope-
 ratur, diſtrahitur vero ob aliorum ſenſibilium magnitudinem
 aut potentiam: In ipſo organo, quòd vbi multæ recipiuntur
 figuræ, aliæ alias obſcurant, velut in aqua indicatum eſt. Itaq;
 anima per ſomnum attentius cogitat quàm per vigiliã, & mi-
 nutulas paſſiones maiores eſſe iudicat. Sunt verò hæ paſſiones,
 & à cauſis internis, vt ab humoribus & flatibus, & ab externis, vt
 ab aëris intemperie. Hinc fit, vt ex inſomnijs poſſimus multa
 de imminentibus morbis, aut latentibus morborum cauſis,
 præſagire; nonnulla etiam de externis, vt de procellis, imbribus,
 & eiufmodi. Porro ſcire oportet, velut cum vigilantes loqui-

loquimur aut cogitamus, aliquando id facimus per proprias appellationes aut notiones, aliquando per figuratas, velut per similitudines, & allegoricè; ita etiam somniare: atque ita aliquando opus non est interpretæ somniorum, sed illud ipsum quod somniatur significatur, vt si quis somniat se febricitare, est quod timeat febrem; & qui esurit, somniat se comedere; & qui sitit, bibere; vt dicitur Isaia 23. Aliquando opus est interpretæ, qui caleat similitudines, & translationes, velut si quis somniet terram vri, aut præ vstione findi, est quod timeat febrem; si quis somniat se esse languidissimum, est quod timeat paralyfim; si somniat sibi fieri crus lapideum, cruris paralyfim timebit. Perinde etiam accidit in externis: si quis somniet largum imbrem, neque in sese catharrum; aut illius agnoscat exordia, imbrem præfagiet. Hoc idem præfagiet, si somniet se videre multos qui latè terram irrigent. Neque mirum videri debet, pluuiam somniare signum esse pluuiæ. si enim videmus imminentem pluuiam, cornicem, delphinos, fues, araneos, & innumera alia animalcula ita afficere, vt eorum cantu, saltu frequenti, grunitu, & errabundis motibus, facile eam prænoscamus, quid mirum est nostra corpora aliquatenus etiam affici? affecta verò ita, vt humectata, quid mirum de pluuiâ somniare? vt scilicet redundante femine somniant de venereis, redundante bile de prælijs? & quibus plena vesica est, de lacubus, & fluminibus, cogitante anima quæ appetit aut fugit? si vero mirum non est somniare de pluuiâ, cum ea imminet, neque impossibile sit, vigilantem imaginari (tametsi rarius hoc fit, quia vt dictum est minutulas passiones dormientes sentimus, magis quàm vigilantes) vnde factum esse arbitror, vt Anicenna, & si qui alijeius sententiæ sunt, quod vim habet signi, vim cause habere putantes, affectuerint animam hominis vim habere mouendi externa, & quæ longè

posita sunt: nonnullos enim cogitantes de pluuia, eam fecisse: cum tamen iuxta dicta verifimilius sit, illos quod instaret pluuia, de ea cogitasse. Ecce modos & causas diuinationis naturalis ex insomnijs, quæ vt in reliqua vita alicuius, ita in medicina maximi momenti est. Plerumque enim internæ illæ passionnes ex quibus nascuntur insomnia, morborum aut symptomatum initia sunt. Insomnia etiam diuina, quæ esse diximus rerû quæ in nobis principium nullum habere possunt, neque nobiscum vllam sympathiam, sunt plerumque allegorica: atque ita ratio ea interpretandi, eadem est quæ & naturalium allegoriarum: Nimirum per enodationem allegoriæ, velut explicari solent & enigmata. Atque vt in his explicandis sunt alij alijs prudentiores, ita & in interpretandis somnijs. Quo fit, vt sit sæpe somnium diuinum, interpretatio vero naturalis: nõnquam interpretatio quoque diuina: cum scilicet eadem diuinatione opus est ad interpretationem, atq; ad insomnium. Velut insomnia Ioseph videntis manipulum suû confurgere, & fratrum manipulos coram illo cadere: & iterum Solem & Lunam & vndecim stellas adorare illum, diuina fuerunt haud dubiè; interpretatio verò facilis, & quæ mox succurrit. primi quidem fore vt fratribus imperaret: secundi, vt ab illis & patre & matre adoraretur, quod multo post euenit. Diuina etiã fuerunt insomnia præpositi pincernarum, & principis pistorum Pharaonis (capite 40. Geneseos) & insomnia ipsius Pharaonis: interpretationes verò non est necesse per reuelationẽ, sed per prudentem coniecturam esse factas. tametsi prudentiam illã Ioseph dono Dei habuit, vt & Salomon sapientiam gubernandi: atque illo loco Geneseos coniector vocatur Ioseph, nõ propheta, Daniel verò non potuit Nabuchdonosor respondere (capite 2. Danielis) nisi per diuinam inspirationẽ, quandoquidem reuelauit ei somnium quod exciderat, & apposuit inter-

prætationē quod eidentiffimum fuit argumentū reuelationis diuinæ, vel ipsis Magis Nabuchdonofor afferentibus, qui ita responderunt. Sermo quem tu quæris rex grauis est, neque reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis, exceptis Dijs, quorum non est cum hominibus conuersatio. hoc est nemo pōt cogitationes hominis, & semnia scire nisi Deus Optimus Maximus, ac per illū boni spiritus, qui nō conuersantur cū hominibus huiusmodi, cū Magis scilicet, & Ariolis, itaq; ista respōsio esse non pōt nisi prophetę summi Dei; atq; ita Daniel oratione impetrauit à Deo reuelationē, quam nocte accepit per visionē. Somnij ēt ipsius Danielis, quod capite septimo narratur, interpretatio diuina fuit, vt ex ipsa cōstat narratione. Itaq; duplex rō est diuinandi ex insomnijs; quædā naturalis, q̄ duas habet causas, estq; re vera quædā coniectura procedēs ex naturalibus signis, quæ præstant in somnijs; quædā diuina, quæ ex reuelatione procedit, atq; cū ea reuelatio Dei est per se, aut per bonos Dæmones, est verè prophetica. Multi ēt sunt, q̄ præter hæc putant ex somnijs diuinare, eo q̄ aliqñ consequutū sit, id quod futurū esse somniauerint, ac nonnunquā ita, vt euētus maximā afferat admirationē: tñ re vera illud casu fit, euenitq; hōibus somniabūdis, cuiusmodi sunt multi atrabiliarij; nimirū illi cū plurima eaq; varia somnient, fit casu, vt aliqñ in res, q̄ futura verè sunt incidant, vt (inquit Aristoteles) qui diē totū iaculatur, aliqñ collimat, ēt si iaculandi peritus non sit. Neq; sanè adeo mirū est, cum tam multis hōies semper somnient, aliqñ aliqñ incidere in rem futurā. Neq; minus haberet admirationis, si nullus vnquā incidisset: Neq; minori disquisitione indigeret, cur nō posset fieri id quod ab aliquo somniatū esset. Cur igitur nunc miramur, si aliquando fiat? Itaque verè diuinandi, hoc est prænoscenti futura citra coniecturam, & quæ nullam in nobis habere possint passionem sui indicatricem, nul-

la facultas naturalis in nobis esse potest: tamen diuinandi quodammodo, per insomnia quidem magis, sed & per vigiliam aliquatenus est in nobis quædam facultas: ea verò male à Platone collocatur in iecore. Nam cum diuinare quodammodo sit contrarium ipsi memorari, ad eandem animæ partem pertinere necesse est, puta ad sentientem, quam Pato (vt & omnes Medici) in cerebro ponit: in hepate verò, aut nullius principium est, aut appetentis solum: atq; & si appetitiua plurimum insomniorum principium, & causa sit, velut cum quis cibi laborans penuria, somniat se comedere affatim multa; & semine redundans, congregi cum mulieribus; inde tamen non fit, vt eiusdem sit facultatis aut partis, appetere & somniare, sed vt facultatum & partium animæ ac corporis tanta sit sympathia, quæ, vt hoc, ita multis alijs argumentis asseritur. Sed redeamus ad pensum. Cum ergo per omnia genera indicatum sit, diuinationes quasdam esse vanas, quasdam naturales, quasdam diuinas: Vanis quidem non utebatur Israel, vt Balaam prophetando dixit, naturalibus utebatur vt aliæ gentes, diuinis melius multo quàm alij omnes: etiam si alijs quoque populis dedit Deus veros Prophetas, qui aduentum suum illis, & alia quàm plurima demonstrabant; vt Græcis & Romanis Sybillas: orientalibus populis Balaam. Verum hoc intererat, quòd Israel (nisi cum adulterabatur) non utebatur pythonibus, neque oraculis cacodæmonum, neque eorum prophetis, sed solum Dei Optimi Maximi responsis, & inspirationibus per viros sanctos. Proinde augurijs non utebantur nisi peccantes (quod acriter reprehendebant prophetæ, vt certè Ioel capite 4. dicens. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei) neque extorum consideratione, quia hæc vana semper sunt, aut praua, multo minus pythonibus, aut omnino necromantia, quia hæc praua semper sunt. Utebatur vero re-

sponsis

sponsis Dei, & prophetijs sanctorum, atque eorundem in somnijs, & interpretationibus, ac nonnunquam fortibus; his verò non leuiter, & vt cumque (ita enim essent vanæ) sed accedente semper diuina inspiratione, in re iusta, & magni momenti. De primo itaque modo, quo potest diuination quædam esse naturalis, hætenus dictum sit. Superest secundus, quo scilicet in ipsa vera, ac prophetica diuinatione, partem aliquam habet natura. Certè quòd diuinetur propriè, ac verè nulla naturalis causa est satis, quandoquidem indicatum est, nullam esse in nobis facultatem naturalem diuinandi, sed effectiuum principium externum esse ac spiritale: tamen potest esse in ipso qui talem accipit inspirationem, naturalis quæpiam dispositio, magis aut minus accommodata ad accipiendum. Non ita quidem, vt ea dispositio causa sit inspirationis necessaria, neque qua præsentè necessario fiat, neque sine qua fieri non possit. Si enim Deus Optimus Maximus est principium efficiens veræ prophetiæ, vt monstratum est; is, cum ne ad creationem quidem adstrictus sit causæ vlli necessariæ, multo minus sit in largiendis his donis: sed cum is (quæ sua est bonitas) soleat disponere omnia suauiter, in his quoque quæ supra naturam facit, quoad fieri potest rationem seruat naturæ, velut & miraculorum exemplis pluries iam indicatum est. Quandoquidem diuination non nascitur in nobis vt reliquæ sensationes ab objectis (hæc enim nondum sunt) sed à diuinitus factis repræsentationibus, constat eam fore accommodatissimam dispositionem, per quam maxime vacat à motibus, quos cient sensibilia. Nam vt nuper diximus, vt in aqua quieta facile redditur quæcumque figura, in agitata vero non potest reddi, ita & in quiescente à sensibilibus animo, repræsentatio quæcumque: ab eo verò qui plurimum volutatur circa sensibilia, excluditur omnis inspiratio. Hanc ob causam, qui orationi volunt vacare,

care, eligunt silentium, quietem, & tenebras, vt scilicet audiant quid loquatur in illis Deus. Itaque qui minime vtitur sensibus, is maxime valebit diuinatione. qua de causa Plato & Aristoteles, diuinationem in fatuis ac stupidis esse dixerunt, in quibus scilicet minime est prudentia (quod mihi videtur fabula, vt multa alia, adumbrasse antiquitas, dicens, Tyresiam cum donaretur facultate diuinandi factum esse cæcum) & in furentibus magisquam sanæ mentis hominibus, & dormientibus magisquam vigilantibus. Eadem quoque ratio esse videtur, quod moribundis magisquam per reliquam vitam. Verum ne hæc tumultuariè prætereamus, sed expendamus singula, quod fatui diuinationem habeant pro prudentia; contra, prudentes hanc pro diuinatione, videtur consentaneum, quia vt se habent bruta ad hominum genus, ita inter ipsos homines fatui ad prudentes: at verò vt homines prudentia, ita bruta videntur valere diuinatione. Nam pisces multi solent incautis præmonstrare nautis tempestatem; vt auiculæ agricolis, armenta bubulcis: & minores greges alijs pastoribus, & mures in proximam confertim abeuntes, dicuntur præmonstrare incolis ruinam domus. Multa etiam alia his admirabiliora narrantur de brutorum præfensione, quam illis velut instinctum quendam videtur dedisse natura, pro prudentia. Ita igitur & inter ipsos homines, imprudentibus datam esse diuinationem est consentaneum. Sed vt hoc quatenus verum sit constare magis possit, opere præteritum fuerit dicere, quæ causa sit magnæ illius præfensionis quæ in brutis conspicitur. Ea certè est, maior brutorum compassio cum causis corporalibus. Cum enim hæ sensus afficiant, brutorum animæ (vt quæ mente carent) sensibilibus magis afficiuntur: quapropter exordia futurorum motuum sensus brutorum magis afficiunt. Itaque vt qui carent oculis audiunt exactius, ita quæ mente

carent

carent animalia exactius sentiunt. Adeo cōspicuum est, quod rationalis contemplatio detrahit sensui, vt qui intentius disputant, meditantur, aut orant, soleant plurima quæ coram fiunt, aut dicuntur, neque videre, neque audire, ac nonnunquam sensuum munere priuari, quam vocant extasim, vt Socrates, qui (vt narrat Alcibiades in Conuiuio,) in medio exercitu aliquando, vno gradu diem & noctem stetit, vsque ad Solis exortum cogitabundus. eadem ratione euenit plerumque, vt qui exactissimos habēt sensus, sint ad factorias artes aptissimi, ad cōtemplationem non adeo: contra, qui in hac valent plurimum, sint ad res tractandas parum idonei. Constat ex dictis eam diuinationem quæ in brutis & hominibus rudioribus præcipuè est, in eo esse genere diuinationis, quod naturaliter inest per compassionem cum causis, aut per exordia rerum futurarum. Illa igitur nullatenus est vera diuinationis, quæ & prophetia dicitur: Sunt alij homines, imprudentes illi quoque, non tamen fatui aut stupidi, sed dementes, insani, & furentes, aut naturali vitio aut morbo. hos dicunt plus alijs omnibus futura prædicere, quod nonnulli in atræ bilis, quæ furoris est causa, naturam referunt per se, quasi scilicet ea sit eius succi vis naturalis, quia talis substantia, aut quia calida & sicca. verum hoc falsum esse constat. Nā nullam omnino esse posse naturalē vim diuinādi, generatim iam monstratum est: si autem nulla esse pōt, certè neq; in hoc, neq; in illo temperamēto, neq; in hoc neq; in illo succo: non igitur atræ bilis est ea vis per se, sed per accidens, quia scilicet atrabiliarij somniabundi sunt & loquaces, fit vt nonnunquam incidant somniando aut loquendo, in id quod futurum est, velut qui sæpe iaculando aliquñ collimat, vt nuper quoque diximus. Fit vero vt loquantur quiduis, & quia imaginationibus densis, & calore instigantur, & quia cum sint insani, non habent (inquit Cicero) quam prudentia solet afferre

timiditatem, hoc est nihil dissimulat, sed omnia effutiunt. quid ergo mirum si aliquid exit quale futurum est? hæc verò longissimè abest à vera diuinatione. Aliam quoque causam habent melancholici diuinationis, atque eam etiam per accidens, nimirum Dæmones facilius apprehendunt hos quàm alios homines, quia plus habent imaginationum, & minus prudentiæ. Cacodæmon verò vbi adest, quandam ostendit diuinationis speciem: nimirum affectat semper opinionem diuinitatis, ad quam solam scit pertinere veram futurorum, per se, & non per præsentis causas ac notas, præsentionem. Parati etiam hi videntur ad inspirationes, quia cum sint alienati mente, minus intenti sunt corporalibus passionibus. Adeo enim verum est, eos qui mente laborant, sensibus non esse intentos, vt dicat Hippocrates eos ne dolores quidem sentire: argumento vero est, quòd videmus tales, & plagas, & vulnera, & nuditatem, & famem, & passiones alias quascumque sensibiles facilius tolerare: tales ergo paratiores sint ad inspirationes recipiendas. At verò rectè videtur censere Aristoteles libro de insomnijs, indignum esse, putare Deum cum hominibus dementibus colloqui, præteritis bonis & sapientibus. Plato quoque diuinam reuelationem amicis Dei fieri putat: nam maiora ijs quæ humana mens consequi potest, scit (inquit) Deus, & qui Dei sunt amici: amicos verò Dei, quis dixerit alios, quàm probos & sapientes? Hoc argumento videtur Aristoteles velle tolerare omnem diuinam prophetiam: illi verò solùm concedimus, quod & ipse dicit, diuinationem illam melancholicorum diuinam non esse, sed naturalem, aut dæmoniacam: Diuinas verò inspirationes, quas prophetias vocamus, fieri per viros prudentes, atque magna ex parte optimos. dico magna ex parte, quia aliquando et locutus est Deus per improbos, vt constat exemplo Balaam, qui & si astutus, ac suo modo prudens, erat nequam. Indignum

dignum certè loqui Deum per stultos & imprudentes homines: dignissimum loqui per prudentissimos, & optimos. Ne verò meritis, potiusquàm dono Dei prophetiæ spiritus contingere cuiquàm putaretur, datus etiam aliquando est impio, vt & alia dona, vt certè sanitatis. Igitur atrabiliarij, & mente moti, præ multitudine imaginationum & insomniorum, & loquacitate, videntur aliquando diuinare: atque eosdem nonnunquàm occupant Dæmones. Nec ad veræ prophetiæ spiritum recipiendū oberit eius succi aliquid, cum neq; tantus, neq; talis est, vt aliquam pariat insaniam. Nam dictas ob causas, quod insanientibus accidit, dæmoniacum potius est quàm diuinū: irruit vero etiam diuinus spiritus in quosdam, qui præ mentis extasi, quæ ex contemplatione rerum diuinarum fit videntur insanire, vt Saul cum se coniecit in medios prophetas. Hic vocari potest furor diuinus, estque re vera coniunctus cum maxima sapientia, etiam si interim tollit prudentiam huius seculi. nisi enim hanc tulisset, non impulisset Dauidem, deposita regia seueritate saltare coram populo. Itaque mentis eleuatio ab humanis curis & sollicitudinibus, maxima dispositio est ad propheticam captandam inspirationem: eaque naturalis, quia rerum humanarum curæ, plurimum auocant ab omni rerum superiorum contemplatione. Quæcumque ergo naturaliter reddunt animum vacuum à talibus curis, naturaliter etiam disponunt, & ad diuinorum cōtemplationem, & ad prophetiam, etiam si ipsa prophetia supernaturale donum est, & veritatis diuinæ euidens argumentum. Hanc ob causam prophetæ varijs modis se præparabant ad recipiendum spiritum: nunc se conuertebant ad somnos, vt Iosephus & Daniel, vt in illa requie mentis & tranquillitate, sine strepitu externorum sensibilibus, viderent visiones (qui prophetandi modus insinuatus est illis verbis Ioelis, capite secūdo, Senes vestri somnia

somniabunt, & iuvenes vestri visiones videbunt. quod imple-
 tum est vt in alijs multis, ita vel maximè in Iosepho viro san-
 ctissimæ MARIÆ, & in Magis) nunc quoque se præpa-
 rabant oratione, vt in mentis ad Deum eleuatione, melius re-
 ciperentur eius inspirationes: præparabant etiam sese musico
 concentu, quia hic quoque mentem erigit, & à sensibus ab-
 strahit. Hæc causa fuit, vt Eliseus rogatus diuinum respon-
 sum, peteret accersiri sibi psalterem. Hac eadem, sancta Eccle-
 sia quæ diuino regitur spiritu, in celebrandis sacris vtitur musi-
 cis cantibus, & suauibus sonis, iuxta exhortationem Dauidi-
 cam. Laudate eum in tympano & choro: Laudate eum in
 cordis & organo: Laudate eum in cimbali benè sonantibus,
 omnis spiritus laudet Dominum. Itaque musica facit pluri-
 mum ad demulcendum animum, ac deponendas humanas so-
 licitudines: his ita dispositis multo facilius is transfertur ad di-
 uina. Qui proximi sunt morti, solent prophetare, velut Ia-
 cob, qui iam iam moriturus vocauit filios suos dicens, Con-
 gregamini vt annunciem quæ ventura sunt vobis in nouissi-
 mis diebus: hoc idem fecit Moses, cum eius instaret obitus, tri-
 bubus Israel: nimirum nunquam verius à sollicitudinibus huius
 seculi auocatur animus. Sed & illud est optimè sic natu-
 ra comparatum, vt illa hora extinctis sensuum motibus, & de-
 positi omni animi circa res sensibiles affectu, mens ad eorum
 quæ verè sunt contemplationem conuersa, veritatem eo cla-
 rius intueatur, quo neglectis caducæ huius vitæ volupta-
 tibus, ad futuram eamque æternam aspiret au-
 dius: & quæ superiori vita, dum adhuc sen-
 sus vigerent, vel sola mortis recorda-
 tione terrebatur, tunc nihil
 nisi peccata perti-
 mescat.

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.



APITE quinto libri Iudicum scriptum est. De cœlo dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt.

Quamquam alia nonnulla scripturæ sacrae loca, soleant in suum vocare subsidium, qui iudiciariæ Astrologiæ sunt addicti, nullo tamen mihi videntur melius, quam hoc uti posse. Nam quod ex primo Geneseos adducit, facta esse astra in signa, atq; proinde significare posse futura, interpretatum mihi illic est, ita ut nihil ad Astrologiam. nimirum esse astra signa temporum, velut gnomon in horologio signum est horarum: itaq; Cœlum totum esse chronologium, astra verò signa temporum. Quod adducunt ex psalmo 18. firmamentum annunciat opera manuum eius. hoc est (ut illi interpretatur) quæ Deus facturus est firmamentum annunciat, longe potiore enarrationem accipit; pulchritudinem scilicet cœli, & firmamenti quod conspicitur, quodammodo nobis indicare posse pulchritudinem operum Dei, quæ conspici non possunt. tamen quod dicit, de cœlo dimicatum esse contra eos, & stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnasse, plurimum videtur astrologiæ fauere. Nam quo alio potius modo, victoriæ causam in astra reiiceret, diceretque cursum & ordinem, quem eo die tenuerunt stellæ, fuisse Sisaræ infaustum, & exitiosum? si igitur quia stellæ eum ad sese tenuerunt ordinem Sisara perijt, potuisset is per astrologiam periculum præuidere, atque adeo (nisi vel inuitos fata trahunt) deuitare. quod si ita est, possunt quidam astrorum cursus, & ordines esse fausti & infausti: atq; adeo
ijdem

ijdem quibusdam fausti, & quibusdam infausti. is enim astrorum siue ordo, siue aspectus fuerit sifare infaustus, Hebreis faustissimus. si verò ita habet, prudenter sanè eo die Sifara timuisset cœlum, ac deuitasset prælium. Cur ergo Dominus, Hieremæ capite decimo, præcipit, dicens, à signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes? Neque verò ibi (quod aliquis fortè interpretetur) vocat signa cœli, tonitrua, fulgura, aut fulmina, aut cometarum omne genus, & quæcumque homines vocant portenta: sed idem est quod hîc prohibet, & apud Elaiâ 47. derisit, dicens Babiloni, Defecisti in multitudine consiliorum tuorum: stent & saluent te augures cœli, qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, vt ex eis annunciarent tibi ventura. Itaq; vocat Astrologos augures: horum ergo diuinationes vt & alias omnes, par est, intelligas prohiberi fidelibus, capite 19. Leuitici, vbi dicitur, Non augurabimini: & Numerorum 23. Deuteronomij 18. & Isaïæ 47. Constat Dei populum ab hac diuinationis specie, qua Chaldæi maximè omnium vsi sunt, vt & ab omni alia præter veram prophetiam, abstinuisse, siquidem Numerorum 23. dicitur. Non est augurium in Iacob, neque diuinationo in Israel. quid est ergo quod nunc Debora stellarum cursui, & ordini, imputat victoriam populi Dei? Mihi non est hæc quæstio, vt neque alia vlla in hoc opere, tam disputanda Theologicè, quàm iuxta conditionem argumenti, Physicè. Quapropter videndum est, an ea astrologia diuinatrix, quam veteres vocabant, vt videre est apud Ciceronem, scientiam Chaldæorum, sit ars quæpiam naturalis, an potius impostura quædam. quod examinavit diligentissimè, atque vt mihi videtur magna ex parte verissimè, Picus Mirandulæ comes. Ego verò mihi hanc quæstionem suscipio, non quidem tam diffusè, quam ille, sed præsius, meo more, tractandam. Duas partes habebit disputatio: altera ver-

fabitur

fabitur circa ipsam naturam cœli & astrorum, altera circa ipsos Astrologos. & videtur quidem hæc ex illa pendere: si enim astrorum, pro mira quam habent varietate, ac pro sua innumerabili multitudine, sunt etiam plurimæ eæque mirabiles virtutes, quibus inferna hæc moueant, videntur Astrologi laudandi, qui non patiantur eas latere mortales: sin autem non sunt plures quam appareret cuius est plebe, damnandi sunt, quod tam leuiter illis tribuant multa quibus carent; Hanc ob causam Picus, acerrimus astrologorum impugnator, affirmat astris nihil esse præter motum & lumen, & motu mouere, & lumine calefacere calore, ut ille putat, quodam viuifico, à calore elementari & igneo, natura diuerso. Astra itaque hæc solum facere, atque omnia idem, plus aut minus: multiplices verò illas rerum mutationes, & affectionum differentias imputari materia. Disputat multa hinc inde, ut detractis cœlo omnibus virtutibus, præter motum, & lumen, effecta tueatur. In duas verò præcipuè, pro illis omnibus fertur responsiones, scilicet, aut alias omnes passiones, præter motum & calefactionem, fieri per accidens à calore astrorum; aut calorem illum esse causam vniuersalem, ac proinde effectiuam per se multorum, atque adeò contrariorum, concurrente cum multis, & contrarijs naturis particularibus. Hæc arbitror summa est totius libri tertij Pici, qui solus est physicus. alij enim partim sunt theologici, partim astrologici. Mea verò hac in parte, plurimum diffidet ab illius sententia. nam motus cœlorum, qui circularis est, haud quaquam potest motuum, qui in aëre contingunt esse causa. Concedit Picus Aristoteli, si cœlum quiesceret, futurum ut nihil moueretur: cœlū igitur circumeundo mouet hæc inferna: aut ergo motu suo per se id facit, aut per accidens. per se dico, si cœlum id facit tantum quia mouetur: per accidens, si quia mouendo communicat facultatem mouendi reliquis:

velut

velut si quis manu admouet stupæ candelam, manus motu suo mouet candelam, & comburit stupam, illud per se, quia non aliter mouet candelam quam mouendo manum, hoc per accidens, quia mouendo manum ac candelam, admouet ignem, qui vrit per se. Si igitur cœlum suo motu facultatem aliquam immittit rebus, qua adiutæ mouetur, habet iam vim aliam mouendi præter suum motum: sin autem nullam mittit, sed mouet solum quia mouetur, perinde eueniret, si cœlum ligneum, aut æneum, aut lapideum esset, atque ita vt nunc circumferretur: non eueniret autem. Cur enim si lignea sphaera superiori loco ferretur circulo, hîc apud nos ferretur recta lapis & fumus, ille deorsum, hic sursum? nam quidquid mouendo mouet aliud, id quidem facit impellendo, aut trahendo, volutando, aut vehendo: at verò lapis cadens, neque trahitur, neque pellitur, neque portatur à cœlo, neque verò volutatur, cum feratur recta: concurrir ergo cœlum cum ijs quæ feruntur, virtute aliqua motiua quam immittit, quæ motus non est. sed neque lumen (quanquam id ille concedit, fatius verò sit indicari) nam lumen illuminat; illuminando vero non potest per se mouere, sed per aliud, hoc est per illuminationem immittens vim mouendi. quod si ita est, habet cœlum, quam communicet vim aliam à motu & lumine, sed quod accepimus ita patet. Si lumine moueret, non esset latio primus omnium motuum, sed alteratio: nam cœli lumen non pendet à motu, luceret enim Sol quiescens, non minus quam latus (constare id potuit pugnante Gedeone) penderent verò lationes aliarum omnium rerum ab illustratione, quæ alteratio quædam est: non esset ergo latio primus motuum, quod Aristoteli concedit Picus. Neque vero est quod tam apertè subuertat eius sententiam, quam id quo maximè se tueri vult. vt (inquit) cor suo motu mouet alias omnes corporis partes, ita cœlum

alias

alias mundi. constat vero cor non solum alias partes, quæ ad illud non spectant, sed neque arterias mouere suo motu, sed facultate pulsandi, quam illis mittit, quam & vitalem Medici vocant. Nisi quidem moueretur non moueret, id vero est per accidens, quia ipsum extingueretur, neque posset alijs virtutem demandare: est itaque cœlo virtus qua mouet hæc inferiora, præter motum. concessum sane, quod nisi mouendo, eam mouendi vim non communicaret: nihilominus virtus illa mouendi, aliud est quam motus: vel hoc solum argumento, quod facultas seu virtus nomen est immanentis qualitatis; motus, passionis cuiusdam. Iam vero neque quod lumine calefacere dicit, probare possum, neque quod calorem quem cœlum gignit specie differre dicit ab eo quem ignis. Nam quæ maximè cœlestem fulgorem videntur participare, vt spiritus in nobis, qui sensibus seruiunt, neque calidi sunt, neque calorifici, sed sine calore fulgidi, vt hoc modo differat, auctore Galeno ex sententia Platonis, quem maximè sequitur Picus, ignis cœlestis ab elementari, quod ille sit sine calore lucidus, hic calidus & lucidus. Exemplo constat id oculi, qui ad ignem refertur ob fulgorem spirituum, ad illum è cerebro venientium confertim, alioqui vero est subiecto frigidus, & plenus aqua: quod ferre natura non posset, si is fulgor esset caloris effectiuus: non igitur illud lumen calorem rebus affert per se, sed per aliquod accidens. Atque eum calorem quem Sol vtrumque facit, specie non differre ab igneo constat, cum incidentes in eandem substantiam, vnicum reddant intensiorem. quid enim? Si quis à Sole simul & igne calefit, duos concipit calores, ac non potius vnum intensiorem, duabus causis in idem opus incumbentibus? Si vnicum, non different specie, qui sese augentes conflant

vnum numero : porrò si duo, vterque excludit frigus: vtrique
 ergo erit frigus contrarium . quod si vtrique æquè, non sunt
 illi diuersi, sed idem, quia vnum vni contrarium est. Non igitur
 solaris calor vrit minus quàm igneus alia ratione, quàm
 quod moderatior, neque certè coquit & vegetat magis, nisi
 ob eam moderationem, & coniunctissimas quasdam benignif-
 simas influentias. quas, quid se putat Picus facere cōtra Astro-
 logos, referens omnes in motum & lumen? certè facit nihil,
 etiam si concedantur omnia. dicit enim, stellis esse nihil aliud
 quàm motum & lumen. Quid quod calefaciunt, quod aliud
 est quàm illuminare? Respondet, vt cœlum est causa vniuer-
 salis, ita & eius virtutes esse vniuersales & eminentes, ac proin-
 de posse facere multa, ac varia, atq; adeo contraria etiam. Quid
 ergo interest ad Astrologiam, siue per plures, siue per paucio-
 res facultates possit cœlum facere multa eaque varia, si mo-
 do potest? concedet tibi Astrologus, vt vitet rixas, cœlo nihil
 esse præter motum & lumen, id vero lumen cœleste, quia cau-
 sa vniuersalis est, eminenter continere virtutes omnes rerum
 mutabilium, atque ita posse hæc, & illa, quantacumq; scilicet,
 volet confingere. Vsque adeo falsum est, omnia quæ facit cœ-
 lum, facere motu & lumine, & ad propositam disputationem
 nihil interest. Neque vero ego (vt hoc obiter dicam) propter
 calorem solum, dico cœlum vires habere alias quam mouen-
 di sese, & illuminandi. Nam vt alibi indicaui, cœlo non est vis
 calefaciendi, sed lumine gignit calorem, id vero non per se, sed
 ob analogiam, & similitudinem naturæ, alliciendo ad illumina-
 tum aërem eum ignem, qui per hanc corruptibilem spher-
 ram permeat. Itaque calor non cogit nos affirmare, esse in cœ-
 lestibus corporibus alias virtutes à motu & lumine: sed latio-
 nes potius horum inferiorum, quas à motu cœli pendere cum
 omnibus Philologis fatemur: non tamen ob ipsum motum
 per se,

per se, sed ob aliquas virtutes, & influentias motrices, quas motu immittere, hinc, & alibi antea probauimus. neque solum eas virtutes in cœlo, eiusque partibus esse existimo, sed innumeras alias indicibiles, quibus omnium mutationum, quæ hic penes nos aguntur, in efficientis genere causæ sunt, priores quidem ijs, quæ ipsi materiæ sunt proximæ, posteriores verò quæ aliæ quæ superiores sunt, & ordine quodam positæ, vsq; ad primam: quæ omnium, quæ vbi vbi mundi, siue inferioris, siue superioris aguntur, causa est. Neque verò puto, omnibus cœli partibus omnes eas virtutes inesse eodem modo: sed vt lumen quod conspiciamus, videmus alias alijs partibus conferre, vt Solem Lunæ (ne de quibus dubitatur affirmemus quidquam) ita alias quoque virtutes, quas neque nominare possumus, neque sentire, esse alias in alijs astris, aut Solis, aut præcipuè, & alijs ab alijs demandari, ita vt ne minima quidem stella sit, quæ non conferat peculiarem aliquam commoditatem, & toti mundo, & reliquis partibus. Quorsum enim Deus tot in firmamento stellas, neque plures neque pauciores, & hoc ordine, & his interuallis, vt hæ Coronæ, illæ Canis, aliæ Bucinæ, aliæ Currus redderent figuram? cur omnes & fixas & errantes, has hac, illas illac, tanto haec tempore, tanto illas facit circuire, ita certa lege, vt nulla per innumera secula, vel latum vnguem possit declinare? An casu horum quippiam, vel frustra, ita vt aliter fieri, vel quod minutulum in eis esse videtur, posset citra mundi læsionem? minime. Si enim in formatione hominis tanta est operis perfectio, & elucet formatoris sapientia, vt ne minimè quidē particulæ addi detrahi ve possit quidpiam, magnitudini, numero, figuræ, aut positioni, vt Galenus toto opere de partium vsu sapientissimè indicauit, sed neque in mure aut formica, sed sunt vnicuique iuxta suam naturam accommodata omnia organa, vt nulli vllum aliter melius;

quanto magis id censere æquum est, de perfectissimis & pulcherrimis illis corporibus? profecto qui in numero pondere & mensura fecit omnia sapientissimè, non fecit illum ornatu cœlorum casu, velut lapillos multos sparsim projiciens, vt quiuis fortè ceciderit: sed pro numero virtutum fecit astra, & singulorum à singulis distantiam iuxta certam proportionem dimensus est: atque ex ea proportione natæ sunt multiplices illæ figuræ. Ea vero proportio interuallorum non fuerit, quæ maximè spectantium oculis placere posset, sed quæ communi mundi vsui maximè accommodaretur, vt scilicet distarent singula, à singulis, vt maximè possent virtutes sibi communicare mutuo in vtilitatem totius. Hæc est enim veræ pulchritudinis lex, partium nempe omnium ad vtilitatem totius accommodatissima compositio. Vtilitati verò huic accedit harmonia secundum perfectiones arithmeticas, & vsui grata pulchritudo. Nimirum illa, vt & alia omnia quæ facta sunt, fluxerunt à perfectissimo & pulcherrimo exemplari. Vt vero hæc quæ commemoravi, pulchritudinem operis, & artem opificis indicat; ita, si vnus aut duarum virtutum facta esset tanta corporum multitudo, nullam neque ob distantias, neq; mutuos aspectus, neq; varios motus affiendi habens differentiam, esset sanè & opus minimè pulchrum, & opifex inertissimus. Non est igitur ita: sed fateri oportet, esse in cœlestibus corporibus multas mirabilesque virtutes. Nam quod dicunt, multiplicis mutationis causam referendam esse ad materiam, nihil obstat: siquidē mutationem & alteritatem in materia, tantum est passiuum principium: effectiuum vero est in formis rerum proximarum, ac multo prius in superioribus causis: per quas ordine quodam priorum & posteriorum, deriuatur virtus primæ vsque ad res singulas. Si igitur (quod ad secundam disputationis partem attingere iam incipit) ita habet, cur Astrologia iudicia-

ria, à

ria, à viris doctis deridetur vt inanis, à cordatis exploditur vt inutilis: à diuinis legislatoribus & vatibus interdicitur, ac secundum idololatriam vituperatur vt impia: atque adeo multis Pontificum decretis, & Imperatorum etiam, quorum extant adhuc multa edicta, de Astrologis vrbe pellendis? Sub Claudio (authore Cornelio Tacito) de Mathematicis Italia pellendis, factum est Senatusconsultum atrox & irritum. Nam nescio quo magno malo, aut quo Dæmonum astu fit, vt cum vbique gentium decretis expellantur, nunquam tamen extingui possint, immo neque deterreri, quod sanè nouum non est. nam idem Tacitus in libro decimosextimo de Mathematicis dicit, genus hominum petentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra, & verabitur semper, & retinebitur. Sed videamus quod sit eius imposturæ principium. hoc certe. Esse multiplices virtutes astris, quibus omnia quæ hic geruntur gubernantur, atque pro differentia aspectuum ad sese, & ad res infernas, varias nasci affectiones, quod uidemur recepisse, atque confirmasse: itaque quia videntur habere virtutes multas, & habere has & illas, colligunt temere. quæ temeritas est certè, & inanis, & noxia, & parum pia. quæ distinctioris doctrinæ gratia, seorsum indicabuntur. Ac primū esse inanem, hoc est vanam, nullius veritatis participem, atque omnino scientiam non esse, neq; artem, sed imposturā, & figmentum, idq; eo maius alijs figmentis, quod illis solent impostores alios homines decipere, ipsi nequaquam decepti: hoc vero ipsi etiam impostoribus imponitur. non enim arbitror, oēs qui hanc fictitiā artem professi sunt (nam tamen ea fluxit ab idolatris, qui adorabant cœlestia corpora, & à Iudæis, & Mahometanis magna ex parte aucta est, inciderunt tamen in eam nonnulli ex nostris, non parum docti & probi) præ varietate & malignitate voluisse vulgaribus imponere, sed eorum

non

non paucos præ curiositate, qui non exiguus animi morbus est, in eam credulitatem incidisse, & (quæ hominum est fragilitas) cum multis esse deceptos: satis arbitror constat, me non vituperare eam Astrologiam, quæ in cognoscendi cœli motibus versatur, cum ea nihil esse certius in humanis possit, neque ijs quæ circa propriam illius materiam fiunt præfensionibus: non enim minus certum est, futurû post biennium eclipsem Lunæ, quàm futuras in mense Junio breuissimas noctes. nam nisi quis supputando decipiatur, eadem vtriusq; scientia est. Illam vitupero diuinationem, quam quondam vocauerunt scientiam Chaldæorum, nunc vocant Astrologiam iudicariam, quam qui profitentur, annuatim nobis prænunciant futuras aëris temperies, & temporum constitutiones, salubritatem aut insalubritatem, abundantiam frugum aut penuriam, otium aut bella, & eorum exitus tristes, aut fortunatos, Principum incolumitatem aut mortem. hi ipsi electiones faciunt horarum fœlicium aut infœlicium, pro quibusvis negotijs suscipiendis: per interrogationes, quas illi vocant, respondent de re quacumque interrogati: velut quis furatus fuerit quod domi deest; quò fur abierit. Iam verò per natales horas diuinant futuros hominis cuiusque mores, eiusque fortunam, viuendi & moriendi sortem. Hæc omnia vana sunt, etsi non omnia æquè. nam cum mutationes omnes corruptibilium corporû ad calidum, frigidum, humidum, & siccum referantur, & hæc in cœlis habere causas priores & superiores, quæ per influentias communicantur concesserimus, pluuias quoque ac serenitates, flatum & tranquillitatem aëris, causas illic habere consequens est. Si autem hæc, & fructuum proventus boni aut mali, & morbi, & salubritas; horum enim causæ maximè sunt in temporum constitutionibus, quæ in calida vel frigida temperie aëris, pluuijs aut serenitate, flatuum abundantia aut vacui-

tate

tate spectantur, vt apud Hippocratem videre est alibi sæpè, & maximè in Epidemicis. in his ergo bonam causę partē videntur habere posse astra . post hæc secundo etiam loco nonnullam & informandis moribus hominum . si enim ad temperiem alterabilium omnium faciunt, & temperies ad mores, vt libello proprio indicauit Galenus, possint etiam nonnihil astra ad mores. Ad fortunam verò quid possunt astra? nam hoc ipsum casu, aut fortuna aliquid fieri, est nihil aliud quam sine causa certa & per se fieri, si Aristoteli credimus. contradictionem ergo inuoluit, causas esse in astris eorum quæ casu contingāt, aut fortuna, vt, quòd illo prætereunte lapis deciderit, & quod fodienti illi vineam thesaurus inuentus sit: nihil enim minus fortuna aut casu fieret, quam illud quod causam haberet certam in incorruptibilibus & æternis. Quæ fortuita ergo sunt, vt quòd ille sit à latronibus occidendus, quod alius ruina, alius fulmine moriturus, quod alius domi, alius in agro, quod exeunti ab vrbe furi versus orientem prætor longè visus sit, ac proinde ad occidentem deflexerit, nullam causam habere possunt in astris, sed neque in vniuersa rerum natura per se, sed ex accidenti quodam: vt pote quæ casu aut fortuna fiunt: sunt verò hæc in quibus maxime gloriantur. Hoc ergo genus præsentionum, quod spectat ad fortunam, & casum, physica ratione pœnitus excludetur: illud quod secundo loco memorauimus, pertinetque ad mores hominum: siquidem pro moribus, de faciendis etiam feratur iudicium, pœnitus erit vanum: vt si cui esset dicendum, mulier hæc erit libidinosa, aut ne ita quidem, sed calida, dicas erit meretrix, aut infidelis viro: aut cum dicendum, erit auarus, aut ne ita quidem, sed natura propensus, dicas furabitur: alterius enim causa partim in educatione est, partim in natura, alterius vero in arbitrio, quæ plurimum dissident. si qui vero astra necessitatem putant arbitrio ponere, hi

humanam

humanam tollunt libertatem, & rationem omnem boni aut mali, meriti aut demeriti. Superest ergo solum primum genus, quod ad aëris pertinet alterationes, & in hoc secundo exigua quædam particula. Sed & in his ipsis incertitudo summa, ob causarum implicationes. ea verò apertius conspicietur in eo quod pertinet ad mores. nam sit ita, faciat Mercurius fures, an cum hic nasceretur, erat solus Mercurius in cælo? habes aliorum omnium perspectas naturas, omniumque subduxisti rationem? quantum scilicet singula annuerent? non (dicunt) sed quorundam. quid ergo? omnia reliqua scis esse neutra? sed sint, aut habueris omnium rationem, atque iam non Mercurius solus, sed cælum totum illa hora faciat fures. An non per temperamentum principiorum, & materiæ generationis, id fieri dicebamus? ad eam ergo temperiem, parentum temperies non minus facit quam cælum, non sunt verò parentes omnes, qui eadem hora coeunt eiusdem temperamenti. oportebit ergo te iam videre, non solum natalem horam huius, sed & suorum parentum, & auorum, ac denique omnium à quibus in hunc potest aliquis naturalis motus deriuari: scimus verò aliquando similitudines etiam ab atavis. Sed noueris maiorum omnium secundum vtramque partem temperies, scis etiam victus rationes, atque quid congressuri es itauerint, pisces, an allia? nam ad feminis temperiem plus facient hæc, quam Mercurius aut Venus. interrogasti quibus cibis vsa sit prægnans? o quam exigua manet iam causæ portio in istis schematis astrorum, quæ pro natali hora faciunt. Sed sit hæc quantulacunque, an non erit maior in hora conceptionis? dicunt se vtriusque horæ rationem habere, atque ex hora ortus horam conceptionis agnoscere. omnes igitur eadem hora nati, eadem etiam concepti sunt. non ergo possunt nasci septimestres, & nouimestres, & decimestres simul. at vero quacumque hora

hōra potest nasci septimestris, ergo nunquam potest nasci vltus nouimestris. quod si non quacumq; hora potest nasci eorū quilibet, sint quædam horæ septimestrium, quædam nouimestrium, quædā decimestrium: at verò nullæ tales definitæ sunt ab eis, non possunt ergo ex hora ortus scire horam conceptionis, neq; igitur ex natalibus figuris possunt quippiam præsentire. Quid ergo superest? vt prædicant nobis pluuias, aut serenitatem, flatus aut tranquillitatē, frigora, aut æstus, ac per hæc, de morbis & eorum curationibus etiā quædam. itaq; superest solum Astrologia agricolarum, nautarum, & medicorum, quæ per exigua est. nam agricolæ & nautæ metereologicis signis magis vtuntur, quam æthereis: medici paucorum admodum astrorum considerant ortus & occasus, Pleiadum scilicet & Arcturi: aspectus verò Lunæ & Solis: atque hæc quoque multi doctissimorum censent esse superstitiosa. Sed huic præfensionī non admodum repugno, quamquam ei quoque obstant duo, magni momenti. Primum quidem, multiplicium causarum concursio, quarum neque perspecta esse potest natura, neque haberi ratio. Alterum quod in physicis indicauimus, quodque omnem ex causis naturalibus diuinandi rationem eleuaret, etiam si omnium virtutes essent perspectissimæ, atque ob oculos positæ, videlicet, primum motorem non solum mouere primum mobile, ac per illud alia ordine quodam vsque ad vltima, sed præter commune hoc mouendi principium, quod simul æquè præbet omnibus, cooperari immediatè (quid vetat ita dicere?) cum singulis esseque causam liberam, quæ singula deflectit, non quo cælum trahit, sed quo ipse vult. neque verò solum miraculosè, sed naturaliter, & cum magna suauitate. cur enim miraculum hoc sit, magis quam si mea me mens trahit aliò, quàm cælum aut natura impellunt? præterea necesse est scientiam omnem

resolui in principia quæ per se nota sint, aut in alia scientia de-
 monstrata, aut cognita experimento, aut à prima veritate re-
 uelata. Astrologiæ verò Iudiciariæ principijs nihil horum acci-
 dit. ea ergo non est scientia, sed inanis impostura (exceptis mi-
 nutulis illis) nihilominus quam sortilega. Primum quidem ea
 non esse per se cognita, neque in alia scientia demonstrata, ipsi
 dabunt: reuelatam esse dicunt eorum quidam, alij ab angelo
 Adæ, alij Enoch, alij à Raphaele Thobiæ; ipsis verò Astrolo-
 gis quis reuelauit factas esse antiquis istas reuelationes? Certè
 ipsi sibi. Nam quæ Ecclesia? quæ sacra scriptura? dicunt, Tra-
 ditio est. per quos Apostolos? Non igitur est maior fides illa-
 rum reuelationum, quam ipsorum Astrologorum autoritas:
 hæc verò est, quæ in dubium nunc vocatur. non est ergo suo-
 rum principiorum fides. Superest vt sint experimento cogni-
 ta: hoc vt persuaderent Chaldæi, Græcis, & Romanis dicebāt
 (vt primo libro de diuinatione licet apud Ciceronem legere)
 se obseruationes horum fecisse per quater centum septuagin-
 ta millia annorum ac rectè quidem dicebant. nam tot ac mul-
 to pluribus erat opus, vt singularum figurarum tenerentur
 perpaucæ obseruationes. Nam si toto anno magno, quem
 quadraginta nouem millibus annorum esse dicunt, cœlum to-
 tum nunquam ad eandem penitus redit figuram, totis qua-
 tercentum septuaginta millibus, rediisset minus quàm decies.
 eorum verò quibus per experimentum fides debet adhiberi,
 teneri debent multæ obseruationes: paucæ enim casui possunt
 imputari, vt & capite primo Metaphysicorum dicitur, multæ
 eiusdem rei memoriæ vnius experientiæ vim habent. Illi igitur
 mentiebantur consentaneè, multo impudentius nostri, qui cū
 credant, mundi totius nondum esse exactos septem mille an-
 nos, & multis iam miriadibus iactari istas imposturas, dicunt
 nihilominus experimentis cognita esse tot, quot vel fingendis

miror mundum fuisse satis. Quod verò Thaletem Milesium primo Politicorū, capite septimo dicit Aristoteles per Astrologiam prospexisse vbertatem oliuarum futuram, non admodum curo; præuiderit enim ille per incipientisiam anni constitutionem, vt agricolæ, aut medici; ac præuidisse per astrologiam, fuerit inanis fama. est enim, vt indicatum est, inanis hæc astrologia. Quod verò si inanis, sit etiam noxia, facile constare potest: quandoquidem multis credulis, & pusilanimis, quæ prænunciata fuerunt dira, præ timore totius vitæ suauitatem abstulerunt, ingerentia melancholiam, atque adeo veram insaniam; & (quod grauius quidem est) nonnullis nimium cautis, ipse timor facit certa esse pericula. velut si timet à muliere, ipsa Zelotripia: si ab hostibus, assidua armorum gestatio: si ab aqua, pavor pontes angustos prætereundo: denique à quibus quisque timet, in ea videmus facilius incidere; vel permittente ita Deo, ita enim legimus capite vltimo Isaia: Vnde & ego eligam illusiones eorum, & quæ timebant adducam eis: & capite decimo prouerbiorum. Quod timet impius, veniet super eum. At qui hæc sanè fuerit vna causa, qua quæ ominantur, aliquando eueniant. Si igitur prænunciant mala, hoc modo nocent: si verò bona, quod inani spe seducentes, multa impellunt frustra tentare, atque interim magnis se exponere periculis, aut certis alijs sese priuare bonis. tamen si enim fieri possit, vt quispiam spe inaniter concepta, tandem compos fiat leuiter sperati boni, multo tamen plures fuerint, qui spe cadentes, magna sint experti pericula, vt qui imperij concepta spe, factus prædo, periit in furca: aut certa bona amiserint, velut qui thesauri inueniendi, aut chymica arte faciendi aurum spe allecti, laborauerunt: quorum vix quispiam est, qui non rem totam perdiderit, quidam vero qui non quærebant, inueniunt thesaurum. Satius ergo multo sit vt inuenias, vineam

tuam fodere,quàm de thesauro cogitare . ita, vtilius multo fit hominibus,vitam prudenter institutam agere,quam vlla diuinatione agi . Sed neque satis piam esse, præter sacræ scripturæ loca quæ produximus, hæc indicant, quod facit periclitari fidem de Dei prouidentia, & de libero arbitrio . tametsi enim præfari semper soleant, se illa imprimis salua esse velle: sunt vero adeo nimij narrando tam multa & stupenda, vt latenter de necessario fato, sacrilegam audientium animis ingerant opinionem . Huc accedit multos huius prætextu, Necromantiam exercere, Dæmonesque, vt quæ commemorauimus mala accidant mortalibus, & hac via nonnulli à fide decerent, exequi quo ad possunt illorum prænunciata . quæ alia causa est, vt eueniant, opereque comprobentur nonnulla . Præter dictas verò duas causas, alteram ab affectibus eorum quibus prænunciantur, alteram à Dæmone, eueniunt quædam casu . non sunt autem tam multa quæ non mentiuntur, vt dictæ tres causæ (si modo casus in causis est) non possit esse satis . Eorum mendacitatem facetè admodum notauit Seneca , in ludo de morte Claudij Cæsaris, inducens Clothum ita loquentem. Patiar aliquando mathematicos verum dicere, qui illum postquam princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. Accedit etiam, eam credulitatem coniunctam adeo esse cum Idololatria, vt Babiloniorū religio nihil fuerit aliud, quam ipsa scientia Chaldæorum. nam eadem Deorum & astro- rum nomina, & eadem canebant de Dijs in sacrificijs sacerdotes, quæ prædicabant de astris Astrologi . nimirum illi furatum esse boues Mercurium : hi sub Mercurio natos esse fures : & alia omnia eodem modo . & merito quidem nam persuasi bona malaque omnia ab astris venire, neque quod amarent, neque quod timerent habebant aliud, quam astra. Proinde simul cum idololatria damnatur hæc Astrologia loco cita-

to ex Hieremia, his verbis. Iuxta vias gentium nolite discere, & à signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt. Vide vt leges gentium coniungit cum timore astrorum. Peccant etiam Astrologi in ipsa altra, impu-
tantes illis tam multa mala. nam cum facta sint omnia a summo bono boni gratia, vt scilicet gignant, foueant, & augeant: in mortes, in crimina, in bella, nullum factum est, neque quidquam inde malignum venit, nisi ex accidenti quodam. Quo pacto ergo stellæ pugnaverunt contra Sisaram? nullo certe. quis enim congregientium simul hominum, posset illis esse delectus, vt Hebræos tuerentur, & debellarent Chananeos? sed stellarum nomine haud dubiè illic vocantur angeli, qui iuuerunt populum Dei aduersus impios. Dicuntur vero manere in ordine suo, quod suo quisque est ordine cœlestis illius hierarchiæ, qua nihil est in rebus creatis pulchrius, aut ordinatius. Cursus vero Angelorum, dicitur assidua illa & continens cooperatio, qua homines custodiunt, & gubernant. Angeli igitur custodes Hebræorum, quorum princeps Michael, suo quisque ordine persistentes in defendendi munere, pugnaverunt contra Iabin regem, & ducem exercitus Sisaram. atque hic est sensus literalis huius loci. non aliter ac duodecimo capite Apocalypsis dicitur cauda draconis illius trahebat tertiam partem stellarum cœli, & misit eas in terram. quo loco significatur literaliter tertia pars angelorum. vnde constat, nihil hîc habere Astrologiam iudiciariam quo se tueatur: sed oportere, vt contemptis his vanitatibus, bene semper speremus, & actiones nostras prudenter instituamus, dantes gloriam Deo.

CAPVT TRIGESIMVM SECVDVM.



A P I T E 37. libri Iob ita habetur. Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua. His verbis solent se munire, qui Chyromantiam profitentur, diuinantes ex lineis manuum, neque minora neque pauciora, quàm Astrologi ex schematis stellarum. itaque intelligunt verbis his Iob significari, Deum cuiuscumque depinxisse in manu, signa eorum quæ facturus esset: illi vero prædicunt, & quæ perpeffurus, siue ab internis causis, siue ab externis, siue propè, siue longe positis, siue naturalibus, siue fortuitis. qui cum hæc sibi persuaferint, possunt etiã in subsidium trahere locum alium ex decimo tertio Exodi, quo ita dicitur. Erit igitur quasi signum in manu tua. Aristoteles quoque, auctor nunquam contemnendus capite 15. primi de historia animalium, ita dicit. Pars interior manus vola dicitur, carnosa est, & scissuris vitæ indicibus distincta, longioris scilicet vitæ singulis, aut binis ductis per totam; breuioris binis, quæ non longitudinem totam designent. Opere prætiã ergo erit hoc loco considerare, An sit aliqua ex forma manus naturalis significatio, an omne id studium vanum sit. Eatenus verò, ut mihi quidem videtur, naturalis ars, & certitudinis aliquid habens censeretur, quatenus referri possit in naturales aliquas causas, habeatque principia, aut per se nota, aut alibi demonstrata, aut procedat ex certis experimentis: quatenus verò nihil habet horum, yana. Qui igitur palmas, fictis quibusdam lineis in partes quasdam diuidunt, singulasque tribuunt singulis planetis, & naturaliter innatas lineas, secundum conceptam

conceptam

conceptam vulgo opinionem de naturis planetarum interpretantur, nihilominus vani sunt quam ipsi Astrologi iudicarij: immo eo plus, quo plures positiones accipiunt gratis, & sine vlla monstracione. Illi enim gratis accipiunt, hoc astrum hæc facere sub illo natis, illud illa: hi addunt, manus hæc aream esse Iouis, illam Veneris: & rursum hæc illa significare. quæ autem horum monstratio? aut quæ naturales causæ? experimenta verò iactare possint, vt ipsi Astrologi, casu quodam, rarissimè verarum prononciationum. vani igitur sunt, qui ita procedunt, multo verò magis, cum non solum procedunt ad interpretandos mores hominis, sed & fortunas, & quæ non in eo cuius contemplantur manus, sed in lege positis, causas habent. velut dicunt, hæc nubet ter, hic percutietur capite. id verò mihi videbatur coniectandum ex manibus maritorum, & eius qui percussurus est. nam quo pacto connubia possint habere causas in nubentium altero, cum ad ambo pertineant? ac percussio in percusso solo, ac non potius in percutiente? Quid si primus maritus habet lineam vitæ longiorem quam mulier? quo pacto poterit nubere illa pluries? percuti verò non potest hic, nisi quis percutiat, aut lapis tegulave cadat. causa enim percussionis percutiens est, aut ruina: igitur eadem causa est linearum manus Petri & iræ Ioannis, aut casus tegulæ. nisi enim referantur ad eandem causam, non possit alterum alterius esse signum, neque alterum causa eius quod alterum significat. At verò causa linearum manus Intra ipsum hominem esse videtur, & ex illius natura fluere. intra Petrum itaque est causa casus tegulæ è tecto: at hoc absurdum. Dicunt, in eodem astro causam esse harum linearum, & casus. redeunt eadem argumenta, quæ aduersus Astrologos, & illud maxime, quòd si naturalia, vt lineæ manuum, & fortuita, & casus & ruinae, easdem habent causas, nihil est fortuitum, cum omnia habeant causas per

se. hoc

se. hoc longe absurdius. nam vt cadat tegula, causa est qui tollit fulcrum, vt vero cadat in Petrum, nulla est per se, sed eadē causæ, quæ per se faciunt lapidem cadere, & Petrum transire, faciunt ex accidenti quodam, & fortuito, lapidem incidere in Petrum. Hactenus igitur vana est Chyromantia: neque video quæ possit non esse talis, nisi fortè ea, quæ subalternata Astrologiæ non sit, sed pars quædam Physiognomiæ. Nimirum Physiognomus non solum considerat faciem (quamquam eam maximè vt quæ sensuum organum constat, & mentem maximè prodit) sed aliarum etiam partium constitutionem: nã capitis totius, & pectoris, & dorsi, & vocalium, & genitalium, & pedum; ita vero & manus contemplatur: atque adeo post faciem, magis quam alia omnia: nam manus humana organum organorum est, auctoribus Aristotele & Galeno, atque vt facies intellectiuas virtutes, ita manus factiuas maximè potest indicare, habetque manus ad rationem vt instrumentum ad artem, quia vt ratio est ars ante omnes artes, ita manus organum ante omnia organa. Nihil igitur in homine, ea quæ spectant ad rationem præcipuè factiuam, æquè poterit indicare ac manus. Igitur ea manuum cõtemplatio, quæ Physiognomiæ fines non transgreditur, Physiognomiæ pars est, & parem cum ea habet auctoritatem: quam ergo habere debeat Physiognomia, hoc loco videndum est. Non esse profecto omnino vanam, vel illud vnum argumento esse potest, quod Aristoteles, auctor minime vanus, librũ proprium dedit ei doctrinæ, & sparsim scripsit de ea multa in libris de historia animalium. sed & Hippocrates, qui iudicio omnium est seuerissimus, sparsim scripsit multa spectantia ad Physiognomiam, quale est illud libri secundi de morbis popularibus. Quicumque ruffi, naso acuto, oculis paruis, mali. Quicumque ruffi, simi, oculis magnis, boni. Et rursum, magni, calui, balbi, gracili

voce præditi, boni rursus, Caput magnum, oculi parui, balbi, iracundi sunt. Et rursus, Oculi non nictantes, iracundi. Et iterum, Magnum caput oculi nigri, & magni, nasum crassum & simum habentes, boni. Sed & legibus etiam ciuilibus, in quibus iniquum sit censere esse aliquid futile, aut vanum, cautum est, vt si duo homines inciderint in criminis suspicionem, is primum torqueatur qui sit aspectu deformior. Cuius legis ratio est in Physiognomia Ecclesiasticus etiam capite 13. bonam faciem vocat vestigium boni cordis. sed & experimento probat Aristoteles esse artem Physiognomicam: quia quicumque plurimum inter animalia cuiuspiam generis versati sunt, sciunt ex forma dignoscere bona & mala, velut equites equos venatores canes. neque in hac dignotione falluntur, sed semper, aut magna ex parte euenit vt illi iudicant. Est igitur aliqua Physiognomia. Verum est, multo certiolem fore eam quæ versetur in dignotione brutorum, quàm quæ hominum, quia illa nihil habent præter ipsam naturam: in hominibus vero valet plurimum ad formandos mores educatio, & disciplina, & quod his omnibus maius est, Dei gratia. Sed neque hæc penitus eleuant Physiognomiæ facultatem, vt neque naturam. Notæ quas Physiognomi obseruant, accipiuntur primum à similitudine cum alijs animalibus; vt qui paruis sunt oculis timidi, vt scilicet & simiæ: qui magnis stupidi, vt & boues & asini. deinde & cum diuersarum nationum aut sexus hominibus, vt qui valde nigri, sunt timidi, vt Ægyptij & Ethiopes: Qui valde candidi, timidi etiam vt mulieres. deinde ab ipsis passionibus, quale erat illud Hippocratis, Qui oculis non nictant, iracundi: quia & qui irati sunt, solent immotis oculis & palpebris intueri. Post hæc loca argumentorû, habent etiam præcepta conferendi signa cum signis, & colligendi quedam ex quibusdã: velut (dicunt) si quis est iracundus

& tristis & prauus, necesse est sit inuidus. Sed nunc non est animus hanc artem persequi, sed hæc summa eius capita attingere, vt videamus quo pacto in naturales causas referri possunt. Inter omnes Philosophos conuenit, omnibus animantibus data esse instrumenta, suis moribus accommodatissima; velut leoni, tauro & apro, vtpotè ferocibus, vngues & dentes validos, aut cornua, aut exertos dentes: equo, vtpotè veloci, & generoso, superbo & calcitranti, vngulas fortes, longa crura, & ornamentum iubæ: timidis verò & fugacibus, vt lepori & ceruo, pro armis dedit artus ad celeritatem comparatos. ita & alia omnia circa animalium singulorum partes fabricata est natura: quod mihi nunc satis sit pro re præsentī attingisse, tractat diffuse Aristoteles in libris de partibus animalium. Dubitatum est à veteribus, an animalia talia sint, quia talia habent instrumenta, an talia habeant instrumenta, quia talia sunt. velut, an taurus, quia cornua habet sit ferox: an quia sit ferox, habeat cornua: lepus quoque, an quia est inermis sit timidus, an quia timidus sit inermis. Anaxagoras, vt dicit Galenus primo de vsu partium, affirmabat animalia talia esse, quia talia habent instrumenta, quasi animæ ipsæ omnes sint eadem, aut similes, sed pro differentia instrumentorum varios induant mores. Galenus contra censet, animas ipsas per se differre moribus, & vnicuique data esse instrumenta accommodata. Mihi verò vtrumque videtur verum, & animalibus data esse talia organa, quia sunt talia; & esse talia, quia habent talia organa. Nam & homo, quia audax est, arripit ensē: & quia ensē habet sit audacior: ita vitulus, antea etiam quàm ei exorta sint cornua, ipso naturæ impetu inuadit, quasi velit cornu ferire: idem vero taurus iam factus, si ferrentur cornua, ferocitatem deponit: scilicet ipsa organorum vacuitas facit diffidentiam. Sed etsi instrumentorum commoditas mores illos augeat, si
quidem

quidem non vnica ea est causa eorum, neque à principio facit, necesse est vt sit alia causa differentiae morum, prior ipsis organis: hæc vero, vbi fuerit nisi in animabus quæ diuersæ sint, aliæ audaces, aliæ timidæ, aliæ agrestes, aliæ cicures, aliæ solitariae, aliæ gregales. Quid ergo, ipsæ animæ per se ante talia corpora sunt tales? non certè. nam brutorum animæ ante corpora ne sunt quidem, cum educantur de potentia materiae, & sint nihil aliud quam ipsi corporum actus. Quid ergo fit? Certe vt in ipsis corporibus ante organa sit aliquid, quod & morum, & organorum causa fit, hoc verò est temperies, seu natura, quæ facit esse substantiam hoc aliquid: id verò in brutis est ipsa anima, atq; adeo in hominibus, secundum partem sentientem, perinde eueniunt omnia, ac si anima ipsa corporis temperies sit: non enim ob hanc partem agnoscitur anima nostra esse separabilis, sed ob mentem. Cum ergo morum differentia non ex mente sit, sed ex irascibili, & concupiscibili, & internis sensibus, quæ cõsistunt in organis corporalibus, quod ad hoc attinet, perinde de nobis ac de brutis censere oportet. Igitur si temperies parit hos aut illos mores, & his talia, aut talia succedunt organa, profecto temperies prior est organizatione, & causa illius: quod si temperies causa est morum, & compositionis, certè compositio significatiua sit morum, quia referuntur ambo ad eandem causam: atque adeo, vt Sextus Philosophus inquit, etiam corpus sit quædam animi imago. Ratio vero agnoscendi, quæ figura quos indicet mores, nulla potior sit, quam ex obseruatione figurarum quæ tales mores solent comitari, translata ratione ab alijs in alia: siquidem indicatum est, hæc in re esse omnium eandem rationem. Cur igitur notæ morum à figura rectè capiantur, & tales rectè transferantur ab alijs animalibus ad alia, hæc est causa. Quòd verò & ab ipsis passionibus rectè accipiantur (quem tertium argu-

mentorū locum esse diximus) ex dictis etiam constare facile potest. indicatum enim est, animalia quædam ad quasdam passiones esse propensa naturaliter, vt hæc ad iram, illa ad timorem; ad mœlitiā alia, alia ad gaudium. Porrò per has passiones, non viscera solum, & in eis inhabitantes spiritus, & succi, sed & externæ partes modo quodam permouentur. Non enim difficile est, ex facie agnoscere iratum, timentem, hilarem, & tristem. cum igitur omnia sponte ferantur, etiam sine vllō externo motore in quæ propensa naturaliter sunt, incident per sese quoruncumque hominum vultus, etiam cum de nulla re cogitant, in eas dispositiones, in quas vergunt naturaliter, vt vultus iracundi in toruum aspectum, etiam cum non erit iratus: tristis in demissionem quandam, etiam cū non mœrebit. Huc spectat, Physiognomicumq; est illud, duodecimi capituli primi Paralipomenon. Sed & de Gadi transfugerunt ad Dauid cum lateret in deserto, viri robustissimi, & pugnatōres optimi, tenentes clypeum & hastam; facies eorum quasi facies leonis. Est igitur agnoscere animi robur ex facie, per similitudinem aliorum animalium: ex passionibus verò seu ex passionum vacuitate est physiognomicum illud, Ecclesiastes capite octauo. Sapientia hominis lucet in vultu eius: Et illud Prouerbiorum, Cor gaudēs exhilarat faciem. Et illud, In facie prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terræ. Nimirum, vt à facie quam à reliquo corpore, ita ab oculis plura quam à reliqua facie capiuntur argumenta: quia velut fenestræ animæ sunt, atq; inter cætera à modo intuendi. Nam recta despicere, oculis parum demissis, verecundi; immotis neque nictantibus, impudentis & iracundi: plurimum nictare, timidi aut insanire parati: obliquè intueri, vt cum sit è regione, habeat oculos in finibus terræ, est subdoli & derisoris, quem stultum vocant diuina proueria. Post faciem, in manibus potius-

tiusquam in vlla alia parte, dictis de causis locum habent signa huiusmodi. Manus ergo bene magna, multis lineis descripta, neque omnino glabra, neque pilosa, & longi digiti, ad naturalem proportionem inæquales, qui facile & adducantur, & abducantur, sapientiam indicant, & bonos mores. maximè enim humana est talis manus. Curtam verò, rotundam, breuibus digitis, & æqualibus, glabram nimis, aut valde pilosam qualis erat Esau, aut vngues habentes incuruos, & longos, & nullis aut paucissimis lineis esse distinctam, hæc omnia beluina sunt, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare pilosa manus significabit hominem agrestem, & ferum more vrsi, vngues incurui, rapacem more accipitris, rotunda ac breuis ac sine lineis, stupidum qualia quadrupedum plurima. Ita etiam & à passionibus: qui contractas semper gerunt manus, timidi & auari esse dignoscuntur, contra qui extentas, audaces & liberales; qui pendentes aut demissas, aut aliam super aliam, desides: qui elatas aut mobiles, solliciti, & negotiosi: qui ad faciem aut os adducunt, cogitabundi. Ex his constat chyromantiam, nisi vltra physiognomiæ fines se effundat, vanam non esse: nisi vero intra illos se contineat, vanissimam, velut & ipsa physiognomia suos egressa fines, vana fit. vt cum Physiognomi, non solum naturales cuiusque mores, & ingenium volunt dignoscere, sed & fortunam prænunciare, dicentes alios esse Iouiales & fortunatos, alios Saturninos & infœlices. Nimirum si rectè antea monstratum est, Astrologiam Iudiciariam, cum præcipuè de fortuitis agit, vanam esse, necesse est omnes eas artes quæ ad illam referuntur vanas esse, vt Physiognomiam, quæ Martes, Ioues, aut Saturnos nominat, & Geomantiam, quæ loca planetarum describit

in terra

bonp

in terra : multo autem magis & Hydromantiam, & Pyromantiam, & innumera alia figmenta futilissima : quæ omnia sunt merè ludicra, aut adiunctam habent operam Dæmonum. Cum ergo Chyromantiam bona ex parte receperimus, licebit verba illa Iob, Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua, chyromanticè interpretari. Verum occurrit mihi alia interpretatio, quæ multo magis arridet, nimirum vt Galenus loco citato edisserit, data manus est homini, vt rationali ac sapientissimo animali. Nam æquum erat, habenti artem ante omnes artes, hoc est rationem, dari organum ante omnia organa, hoc est, manus. vt igitur fabrum dolabra & ferra; agricolam ligo & falx, sui muneris faciunt recordari: ita manus, hominem humani officij. Ergo vel suas ipsius manus intuens homo, agnoscat se esse natum ad omnes artes exercendas, ad adorandum Deum, ad erigendas Deo aras, ad sacra faciendum, ad scribendum, docendumque omnem sapientiam etiam posteris, dicent Pythagorici ad numerandum; quandoquidem calculi numeri denarij, qui omnes continent numeros, in ipsis digitis positi ante oculos sunt. Signauit igitur Deus in manu omnium, vt nouerint singuli opera sua, hoc est, quæ eos facere oporteat, & ad quæ nati sunt: nimirum admonent nos aures, natos nos esse audire, nares odorari, lingua gustare, oculi videre. Hæc verò omnia, opera nostra non sunt, sed cum plerisque communia manus vero sapientia, & diuini cultus, & rationis numerandi, & exercendarum omnium artium nos admonent; quæ sua hominis opera sunt. Quod decimo tertio Exodi dicitur, Erit igitur quasi signum in manu sua, nullatenus pertinet ad Chyromantiam, sed alludit ad consuetudinem hominum, qui cum rem quampiam volunt memoriæ commendare, signum ali-

quod

quod alligant digitis, quòd scilicet manus ob oculos versentur semper. Eum verò esse legitimum sensum verborum, sequentia indicant, Erit igitur (inquit) quasi signum in manu tua, & quasi appensum quid ob recordationem ante oculos tuos. Quod Aristoteles primo de historia animalium dicit, scissuras manus, longioris aut breuioris vitæ notas continere, non tam est à ratione alienum, quam fortuitorum euentuum significationes inde peti, quod scissuræ illæ ad formationem spectant, & formatio ad temperiem rationem habet, bonusque aut malus corporis habitus naturalis, qui compositione constat & temperie, longioris aut breuioris vitæ, & eius interitus qui ab intrinsecis causis cietur, præcipua causa est. Tamen neque hoc mihi, vt verum fatear, admodum aridet: multis enim experimentis confirmanda foret eius assertionis fides. Neque me sanè plurimum mouent Aristotelis eo loci verba, ibi enim non Philosophum, sed Historicum agit: longè autem minorum historicorum, quam philosophorum auctoritas est.

CAPVT TRIGESIMVM TERTIVM.

D E N E C R O M A N T I A .



NECROMANTIA, vt ipsum præ se fert nomen, est diuinitio quæ procedit ex cõsultatione mortuorum, cum scilicet Necromantici, incantationibus, & characteribus, aut certis quibusdam peractis, velut expiationibus, aut ceremonijs, mortuos accersunt, quos de occultis aut futuris rebus consulant: cui rei magnam videtur auctoritatè conciliare, quod euenisse Sauli narratur capite 28. primi Regum. cui,

cui, opera cuiusdam mulieris pythoniſſæ, hoc eſt familiaritate Dæmonis vtentis; inuocatus ſuſcitatusque Samuel; finem ſuum imminentemque illi, ac filijs ſuis à Philiftæis, indicauit. Si enim in ſacris legimus, per mulierculam Necromanticam ſuis magicis artibus vtentem, prophetam adeo Deo charum ſuſcitatum eſſe, & Regi veriſſimum futurorum reddidiſſe reſponſum, cur non putemus magicis incantationibus, characteribus, ac reliquis ſignis, facultatem aliquam ineſſe, aut naturalem, quæ vim etiam poſſit iſtis ſpiritualibus ſubſtantijs inferre, aut diuinam, dæmoniacis illuſionibus longe ſuperiorem? Non enim videtur dici poſſe, non fuiſſe verè Samuelem, aut eius animum, eum qui reſpondit Sauli: ſiquidem in capite 46. Eccleſiaſtici, de Samuele, poſt alia eius acta, ita ſcriptum legimus. Et poſt hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & oſtendit illi finem vitæ ſuæ, & exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis. Quid enim aliud indicant hæc verba, quam quod illo loco narratum eſt, Samuelem poſtquam dormiuerat, ruruſum exaltaſſe vocem de terra, & notum feciſſe Regi finem vitæ ſuæ in prophetia? quod certè non alias fecit, quam cum à Pythoniſſa eſt excitatus. Scio de hac re diuerſas eſſe Theologorum opiniones, alijs dicentibus fuiſſe verè Samuelem qui indicauit Regi finem ſuum, alijs eius imaginem, quas nolo ego aliter examinare, quam dicens quod mihi videtur probabiliffimum: quandoquidem Eccleſiaſtici narrans Samuelis geſta dicit, poſtquam dormiuit notum feciſſe Regi finem ſuum, & exaltaſſe vocem de terra in prophetia, non dubito quin fuerit ipſe Samuel. non dico ipſe Samuel ſuſcitatus, ſed illius anima apparens in corpore aëreo, vt ſolent Angeli. Neque enim mihi pro aſſerenda Eccleſiaſtici veritate (tametsi id dicat vir ſanctiffimus æquè ac doctiffimus

Auguſti-

Augustinus) videtur esse satis dicere, vocari Samuelem, Samuelis imaginem: videndum enim quorsum hæc narret Ecclesiasticus: non certè aliorum, quam vt narret gesta Samuelis, & illius laudem. quam autem laudem meretur Samuel, quòd Dæmon eius imaginem induens, pro illo responderit? aut quomodo quispiam hoc inter illius rectè gesta iurè commemoret? accedit quod ex Ecclesiastici verbis constat, illum non simpliciter prænucciassè Regi finem suum. (hoc enim malus etiam Dæmon posset fortasse facere, aut coniectura, aut à Deo per bonos angelos accipiens) sed concionatum etiam esse aduersus idolatriam, quod malus Dæmon non fecisset. ita vero inquit Ecclesiasticus, Et exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis. Existimo itaque verè fuisse Samuelem. Monstratum verò mihi alibi est, nullam vim naturalem esse verbis, neque characteribus. Porro monstratum etiam est, nullam Dæmonibus esse cū corporalibus sympathiam, neque antipathiam: Vnde fit, nihil penitus posse Necromantiam nisi ex pacto: siquidem vim naturalem inferre spiritalibus substantijs nullam potest: neque quidem ex pacto sine Dei permissione, siquidem non annuente prima causa, ne esse quidem quispiam potest, nedum operari. Quid igitur superest? certè Necromantiam nihil esse aliud, quam Dæmonis illusionem, hominum vero infidelitatem, qui cacodæmoni se deuouent. Quoniam autem neque Dæmon potest ex pacto respondere sine Dei permissione, fit nonnunquā vt Deus Dæmones coerceat, ipse vero aliquid in illorum qui se deuouent perniciem fieri permittat, atque vt dicitur capite ultimo Esaïæ, eligat illusiones eorum, & quæ timebant adducat eis. Velut nunc in perniciem Saulis, qui volens ac sciens defecit à Deo, atque ad Dæmonem se contulit, permisit vt pythonissa Dæmoniacas artes exercente, ap-

pareret Samuel, & illi finem suum indicaret, & maiorem
 fraudi fidem adhibens induraretur, & adductus in desperatio-
 nem, periret in peccato suo. Censere verò aliquid præter ne-
 quitiam esse in Necromantia, hominum est indoctissimorum
 pariter ac leuissimorum. Non desunt, qui asserentes non fuis-
 se phantasma dæmoniacum, sed ipsum Samuelem, existiment
 assumpsisse Dæmonem Samuelis corpus, atque ex illo respon-
 disse, atque vocari Samuelem, ut cuiusque hominis cadauer ip-
 sius nomine dicimus: hoc verò sine omni probabilitate, ne-
 que sine Prophetæ iniuria, videtur dici. nam longe facilius
 erat Dæmoni æereum corpus effingere, aut videntium ocu-
 lis illudere, quam dissolutum iam in sepulcro corpus, in
 formam pristinam, vel apparenter restituere. Quod au-
 tem maius opprobrium fieri poterat Prophetæ corpori, quam
 à Dæmone assumi? hoc igitur minime est probabile: qua-
 re superest, id solum quod dictum est permissu Dei venis-
 se animam Samuelis, atque assumpto corpore æereo Sauli
 respondisse. Neque verò vellem hinc augeri creduli-
 tatem indocti & superstitiosi vulgi, de reditu
 animarum hominum vita iam defuncto-
 rum. Verum quia redeant an non, ni-
 hil habet cum naturali Philoso-
 phia, neq; ad huius operis
 spectat argumen-
 tū. De his ha-
 ctenus.

CAPVT TRIGESIMVM QVARTVM.



VARTO Regum . capite secundo. Dixerunt quoque viri ciuitatis (Hyericon-
tis scilicet) ad Eliseum , ecce habitatio
huius ciuitatis optima est , sicut tu ipse
domine perspicias , sed aquæ pessimæ sunt ,
& terra sterilis , at ille ait , afferite mihi vas
nouum , & mittite in illud sal . quod cum
attulissent , egressus ad fontem aquarum , misit in illum sal ,
& ait , hæc dicit Dominus , sanauit . aquas has , & non erit vltra
in eis mors , neque sterilitas . sanatæ sunt ergo aquæ vsque in
diem hunc , iuxta verbum Elisei , quod locutus est .

Non dubium est hoc quoque , vt alia pleraque contigisse
populo illi in figura , vt testatur diuus Paulus , & aliquam aliam
aquarum emundationem significasse , factumque esse ob ali-
quod sacramentum : an verò hîc quoque aliqua naturæ ratio
habita sit , præsentis operis est examinare . Dîctum enim non
semel est , atque indicatum , etiam in efficiendis miraculis ,
plerumque vt Deum aliqua naturali causa , idque multis at-
que optimis rationibus , quas , vtpotè alibi dictas , non est
nunc animus repetere , sed id præstare solum quod proposi-
tum est . Quandoquidem terræ sterilitas curatur in aquis ,
constat nihil aliud insinuari , quam aquas fuisse tales , vt earum
vicio irrigata terra sterileceret . Id vero vitium , videtur ra-
tioni consentaneum fuisse sulfuginem , & quia id solet esse fre-
quens in aquis , ex quo quam plurimæ fiunt ad potandum in-
utiles , & quia id solet omnium maxime sterilitatem afferre
Quo factum est , vt ab antiquissimis seculis venerit in con-
suetudinem , vt solo , quod ob patrata ibi facinora , & prodii-

tiones deuouetur , sal inspergatur : quod fecisse legimus Abimelech deleta vrbe Sychimorum , capite nono libri Iudicum : quin & psalmo 106. ita dicitur , Posuit terram fructiferam in falsuginem , à malitia inhabitantium in ea. itaque falsugo maxima causa est sterilitatis terræ , & inspersus sal sterilitatem indicit , & maledictionem : Si autem falsæ erant aquæ Hyericontis , atque ideo hominibus erant ad potum inutiles , & terræ afferentes sterilitatem , quæ vis naturalis esse poterat in sale ad sanandum eas ? cum præcipuè Diuus Iacobus in sua epistola capite 3. dicat , Nunquid potest fratres mei ficus uuas facere , aut vitis ficus ? sic neque falsa dulcem potest facere aquam . Neque dubium , cum sint contraria contrariorum remedia , quin similibus augeantur rerum vitia . Alterum igitur duorum dicendum est , aut in illo Elisei miraculo nullam esse habitam naturæ rationem , sed adhibitam esse rem profus aduersam & noxiam , maioris portenti causa (nam hoc quoque nonnunquam legimus factum) aut vitium illud aquæ , non fuisse falsuginem , sed corruptionem putridam , & olidam . hæc enim ut alijs omnibus in rebus , ita etiam in aqua , salis admistione corrigitur . nam sal calidæ & siccæ naturæ cum sit , & facile cum aqua dissolutus commisceatur , patres in ea siue vapores , siue partes absumit , & putredinem emendat , atque integritatem facit diutius retinere . testantur enim nautæ , aquas nonnihil falsas , aptas vero adhuc potui , utiliores esse nauigantibus , quod diutius incorruptæ seruari possint , ac proinde se eas ex puteis mari vicinis solere haurire . Quin etiam qui naturas rerum diligenter scrutantur , affirmant puteos malè olentes , & prauo aliquo sapore infectos , nulla ratione melius expurgari , quam sale in eos iniecto : injeci vero solitam quartam par-

tem modioli in singulos. quamquam non potest hoc esse in omnibus ratum, sed plus aut minus debet injici, ut in ipsis puteis inest aquæ. hoc igitur videtur maxime consentaneum quia præter dicta, ob putrescentiam, & graueolentiam euenit aquas esse mortiferas, magis quam ob falsuginem: sed & steriles, quia falsugo nisi omnino sit maxima, ut in mari Sodomæ (quod quia nihil viuum generat, ac si quid in ipsum incidit necat, mortuum appellatur) neque lethalis est, neque fecunditati officit: quin potius cum sine putrescentia est, & intra quandam mediocritatem, ut in mari, ipsas aquas facit fecundissimas: nullibi enim mundi adeo luxuriatur generandi facultas, neque est tam multiplex generatio. Atqui profecto, ut ego existimo, ille ipse Dei spiritus, qui aquas in cubauit initio (quem ego ignem esse censeo) tales reddidit, crassas inquam, & falsas; atque ita multiplici rerum generationi, aptiores multo quam dulces. Iam verò irrigata aqua, non utcumque falsa officit plantis, neque æquè omnibus; sed sunt quædam plantæ, quæ gaudent etiam quadam falsugine, & puteales quæ falsugine aliqua plerumque participant desinunt prius esse apte potui, quam irrigationi. nimirum in potu insuauissima est falsugo, quia sitis humidi & frigidi appetitus est, irrigata verò alimenti magis rationem quam potus habet, nutrit enim platas, atque ita non statim officit, neque enim nisi cum multa est, ut si muria, aut marina rigent plantæ, aut inspergatur ipse sal. facit verò, si qua vlla in re, in sale maximam, ipsum plus, aut minus differentiam. multa enim salis irrigatio aut inspergio, siccat omnes platas, & solum ipsum vrit ac facit sterile: moderata, quibusdam plantis est amica, nullis plurimum nocet. Animantia omnia a maxima falsugine, qualis maris mortui est, necantur (vritur enim) moderatori, qualis reliqui maris, generantur quam plurima, & in molem ingentem augentur, ac maximè fruuntur

fruantur salubritate, & mortua etiã afferuari possunt diutius : tamen si nonnulla ne tantam quidem falsuginem sustinent, neque consistere possunt, neque viuere, nisi in dulcibus aquis : & alia etiam quædam vtramque vitam sustinent : tanta naturarum varietas est . Iam verò hominibus & reliquis animantibus multi salis vsus est morbidus, quia sanguinem falsum facit, & sterilitatem infert siccando vehementer, & acrius efficiendo semen : moderati verò, facit salacitatem, & irritationem, & pruritus augens, ac proinde ad generationem confert . Quare indistinctè mihi videntur altercari nonnulli, partim dicentes salem sterilitatem inferre ac mortem, ac proinde solitum inspergi in solum quod deuouetur : partim fœcunditatem & incorruptionem, ac proinde fabulatos esse Poetas, Venere natam esse in mari, decidentibus in illud cœli verendis, atque ab spuma vocatam *αποδοστρυ*. Nam re vera non sunt hæc tam propria salis, quam consistunt in vtendi modo, estque verum, salis nomine hyeroglyphicè significari plurima. nam & sterilitatem, & salacitatem, & sapientiam, & incorruptionem, & suauitatem, & mordacitatem : quibus verò causis singula, oportet Philosophos distinguere, vera salis natura perspecta, ac neque laudando neque vituperando esse nimios. Cum enim, vt Hippocrates mirè dixit, sint omnia ad aliquid bona, & mala, de sale videtur id multo melius posse dici: est enim sæpe ac plurimis rebus noxius ac sterilis, plurimis etiam alijs non raro utilis est, & fœcundus: putida vero corruptio semper est mortifera & sterilis, cum contraria sit omni naturali ortui, veniantque res omnes, teste Aristotele, per putredinem ad interitum . Cum igitur hæc mortem & sterilitatem afferre nata sit rebus omnibus, & salis admistione naturaliter emendetur, consentaneum est id fuisse vitium aquarum Hycriontis, & Eliseum in earum curatione naturalem ordinem tenuisse,

tenuisse, Deo interim adijciente plurimum facultati, quam sali ab initio indiderat. alioqui enim, neque tam multæ aquæ expurgandæ fuisset satis, tam modicus sal, neque ea sanitas durasset in hunc vsque diem.

CAPVT TRIGESIMVM QVINTVM.



I B R O quarto Regum capite 4. ita habetur. Ingressus ergo Eliseus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius: ingressusque clausit ostium super se, & super puerum, & orauit ad Dominum & ascendit, & incubuit super puerum, posuitq; os suum super os eius, oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius: & incuruauit se super eum, & calefacta est caro pueri, at ille reuersus deambulabat in domo, semelque huc atque illuc, & ascendit, & incubuit super eum, & oscitauit puer septies, aperuitque oculos.

Siquidem per sanctam Ecclesiam Romanam, penes quam veritas est, licet dicere non fuisse puerum hunc penitus mortuum, sed lectum animo, atque adeo syncope correptum (syncope est grauissimum deliquium) dicique iacere mortuum, vt dicere consueuimus de apoplecticis & catalepticis, ac denique de omnibus qui sine sensu & motu iacent quasi inanimés, atque adeo dici Eliseum fuscitasse puerum Sunamitidis, quòd illum à grauissima syncope liberauerit, res sane sit facillima, ac expeditissima, reuocarique facillime poterit ad naturales causas. nam syncope correpti extinctione naturalis caloris periclitantur mori, solentque fotu, & calefactione reuocari. nulla verò calfactio ad eam rem vtilior, atque

atque accommodatior, quam alterius hominis, cui calor ad-
huc viget admotio, & calidi anhelitus insufflatio. is enim calor
congener est, & vitalis: scimusque nonnullos, qui viderentur
omnibus qui aderant extincti, hac ratione esse reuocatos. Ut
autem refrigerati hominis caro alterius calentis admotione
calescit, ita cuiusque calor nulla ratione excitatur melius ac sa-
lubrius, quam exercitatione: hæc enim non affert extrinsecus al-
terationem, vt ignis, aut Sol, aut medicamenta, sed insitum
& proprium, quasi ventilando excitat. Igitur Eliseus admo-
uendo suam pueruli carnem calefaciebat, & per domū huc &
illuc discurrens ipse calefcebat, vt ita magis puerum recalface-
ret. prima itaque admotione calefcere cepit pueri caro, secun-
da vero, postquam Eliseus motu magis incaluerat, maior fa-
cta est puero calor accessio, cepit oscitare, atque oscitauit
septies, calore iam incipiente flatum agitare, ac discutere:
crescente vigore, & spiritibus animalibus moueri ceptis, ocu-
li sunt aperti, ac deinde aliorum omnium sensuum instrumen-
ta, & puer reuocatus est. neque verò, quo minus ita putetur
factum, obstat incepisse Eliseum orare Deum, quasi res non
esset naturaliter agenda. Nam neque naturales morborum
curationes aliunde quam ab oratione recte incipiunt, vt idem
Dei spiritus testatur, capite 38. Ecclesiastici. Si tñ ita non licet
censere, sed puerum verè mortuum atq; ab Eliseo suscitatum
esse, dicendum, (quæ magis cõis & verior erit snia) miraculosè
peractam esse rem hanc, ita tamen, vt & in hoc miraculo ha-
bitus sit naturæ honor, adhibita mortuo ea curatione, quæ ad
syncopem, quæ integra ferè extinctio naturalis calor est, ac
velut mortis initium, solet adhiberi, vt his causis, naturalis
caloris velut igniculum adhibentibus, ac Deo peragente id,
quo ipsæ non possunt pertingere, ageretur suscitatio, velut
quædam reuocatio à deliquio aut syncope. Quibus autem
rationibus,

rationibus, velit Deus causas naturales, etiam in peragendis miraculis adhiberi, alibi dictum est. Esse autem ut dicimus, atque adeo in miraculis etiam maximis edendis, uti solere Deum naturalibus causis, non adeo magnis, innumeris constat exemplis. nam vel ad siccandum vna nocte mare, usus est vento vehementi, & vrente, ut narratur capite 14. Exodi. Quem autem ventum, aut quam vrentem putēs fuisse satis ad siccandum vna nocte mare, nisi Deus, naturalem alioqui eius potentiam, vehementer & supra naturam auxisset?

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.



IBRO quarto Regum capite quarto. Et egressus est vnus in agrum, ut colligeret herbas agrestes, inuenitque quasi vitem siluestrem, & collegit ex ea Colochyntidas agri, & impleuit palium suum, & reuersus conscidit in ollam pulmenti, nesciebat enim quid esset. Infuderunt ergo focijs vt comederent, cumque gustassent decoctionem, clamauerunt dicentes, mors in olla vir Dei: & non potuerunt comedere. at ille, afferte inquit, farinam: cumque tulissent, misit in ollam, & ait, infunde turbæ vt comedant, & non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.

Nonnulli suspicantur alias colochyntidas fuisse has, quas Eliseus immissa farina adeo emendauit vt dulces & esui aptas reddiderit, à medicamentosis illis, quibus ad vehementer expurgandum vtuntur medici. Sed meo quidem iudicio falso: nam præterquam quod nomen id præ se fert,

descriptio quoque, & notæ indicant. nam re vera colocyntidis herba, sarmenta profert & folia viti siluestri non dissimilia. dicit præterea Mefue colocyntidam vocare solitos Persas cucurbitam deserti: quid autem aliud est dicere colocyntidas agri, quam cucurbitam deserti? est verò adeo amara, vt ferræ ab eisdem vocaretur: & Dioscorides dicat fructum eius esse vehementer amarum. quo gustato exclamauerunt dicentes, mors in olla, non potentes comedere. Nam ob amaritudinem id contigisse, sequentia illa verba declarant, Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla. Sed quo pacto (dices) fieri potuit, vt vera colocyntidis, quæ non amara solum est, sed adeo pernitiōsa, vt si supra quatuor obolos, etiam emendata sumatur, possit super purgationes, & exulcerationes ventris, & mortem afferre, atque adeo admota exterius enecet foetus, solius farinæ siue triticeæ, siue hordeaceæ immistione emendari adeo, vt mox daretur turbæ abundanter pro cibo. Non certè id naturaliter & citra miraculum effectum est, cum præcipuè inter agrestes herbas collectæ illæ colocyntides sint. cultura enim hortenses effectæ, non parum fortasse mitescerent, agrestes verò, præcipuè quæ non inter alias, sed seorsum nascuntur, pernitiōsissimæ sunt. itaque miraculo effectum est, vt dulcescerent, & noxam deponerent; ita tamen, vt hic quoque, velut in alijs plerisque, modus quidam naturalis operationis retentus sit. Nam Medici omnes inter emendantia colocyntidem, recensent ea quæ lenta sunt & glutinantia, cuiusmodi esse constat amyllum, quod ex tritico conficitur, atque post hoc, etiam farinam triticeam. hæc enim suæ substantiæ modo lento & glutinoso, & sapore grato, atque vt ita dixerim, cibali, præsentem iam dysenteriam sanant, & imminentem anteuertunt, eiusque causis & efficientibus, & iam paratis obsistunt, mordacitatem & amaritudinem,

nem, aut acrimoniam hebetantia, & membranas internas ventris oblinentia. Haud dubiè igitur amyllum & farina triticea, in emendantibus colochyntidem non instrenuè sunt. non ita tamen, vt tantum tam citoque valerent, nisi plus solito illis aspirasset prima causa, quæ, vt rerum naturam à principio fecit, ita vitur ea vt vult.

CAPVT TRIGESIMVMSEPTIMVM.



APITE sexto libri 4. Regum. Accidit autem, vt cum quidam materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam, exclamauitque ille, & ait, heu heu heu domine mi, & hoc ipsum mutuò acceperam. dixit autem homo Dei, vbi cecidit? at ille monstrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & misit illuc, natauitque ferrum, & ait tolle, qui extendit manum, & tulit illud. Res est experimento perceptissima, multa quæ in aqua quieta subsident, cum conturbatur, agitata aut ligno aliquo, aut re aliqua eiusmodi in eam iniecta, emergere, efferrique in sublime, & innatare: non quidem id accidere solet ferro, aut grandioribus lapidibus, aut denique rebus grauioribus quam vt agitatae aquæ impetu moueri possint, ea præcipuè agitatione, quam immisum in eâ lignum possit ciere. nã per maiores ac violentiores aque perturbationes, vt fluminibus violenter decurrentibus, & volutari in aqua videntur magni lapides, & euelli grandes pontes. hîc verò non potuit immissione ligni commota aqua, securis ferrum vsque ad summum eleuare. Nequè sanè suspicor id fuisse certum aliquod lignum, quod extrahendi ferri virtute valeret (quod enim esset?) sed quodcunque occurrit: neque

Pp 2 denique



deniq; aliud quidpiam esse appositum ad eleuationem ferri, quàm aquæ commotionem? ea verò cum satis non esset pro tanto pondere, superest rem non esse sine miraculo transactam, ita tamen vt commotio aquæ apposita sit, & Deus ferro pondus detraxerit, adeo vt agitata aqua valuerit subleuari, arenularum more. Cur autem putemus Deum velle adeo leues causas, naturales tamen adhiberi, cum ipse nullis indigeat adiuuentis? certè, vt ego existimo (dictæ verò alibi aliæ etiam causæ sunt) quo intelligamus, quantopere deerrent, qui nullam in rebus suis adhibentes operam cum possint, tantum orant Deum, quem vident ne miracula quidem perficere, nisi rarissimè; citra vllam naturalium causarum admotionem; nedum ea, quæ naturalem habent prouidentiam.

CAPVT TRIGESIMVM OCTAVVM.



API TE quinto libri 4. Regum narratur, Naaman Principem militiæ Syriæ mundatum esse à lepra, quòd iussu Elisei septies in Iordane se lauerit: contemnat verò vt ibidem legitur, hanc curationem vt leuem, neq; pro tanto morbo futuram satis: atq; ob hanc diffidentiam, nisi à seruis suis persuasus esset, penitus dimisisset: descendit verò septies in Iordanem, & mundata est eius caro, factaq; vt pueri paruuli. haud dubiè in septena illa lotione, eaq; per Iordanis aquam facta, magnum aliquod latebat arcanum, & diuinorum sacramentorum significatio, eoq; diuina virtute factum est, vt quæ (si res soli naturæ committeretur) leuissima fuisset curatio, pro tanto & tam inue-

terato

terato morbo, fuerit sufficientissima ac perfectissima: non tamen ita fuit diuina ac miraculosa curatio, vt non etiam velut initium quoddam habuerit naturalis. Nam descendere in fluuiales aquas crebro, innatareque, præcipuè ad rapidos aquarum vortices, plurimum facit ad eluendam omnem cutis immunditiam, atque sanandum omne genus scabiei: neque quidem solum scabiei simplicioris, sed etiam lepræ, & lichenum. nam cum hæc sint cutis quedam sordities, nascanturque à falsa pituita, aut vsta melancholia, lotio eluendo fortiter expurgat, atque adeo epidermidem ipsam seu cuticulam euellit sæpè: aqua verò ipsa humiditate & frigore, & naturali illa dulcedine, temperat & falsuginem pituitæ, aut aciditatem atræ bilis dilluit & dissoluit. At qui profectò si lepra illa fuisset recentior, nec subiectæ carnis temperies esset iam mutata, & recens expurgatum esset corpus Naaman, ne intra illud subessent prauisucci, fortasse pura natatio pluries repetita suffecisset: quoniam verò res non ita habebat, sed multo tempore, multa lepra resperfus fuerat, neque vlla tunc temporis præmissa est corporis expurgatio, miraculosa fuit curatio lepræ, qua se tunc temporis Deus gentibus dedit agnoscendum, atque imposterum venturæ Ecclesiæ, suæ immensæ misericordie præstitit significationem.

CAPVT TRIGESIMVMNONVM.



VARTO libro Regum capite 20. Cum Ezechias ægrotaret vsque ad mortem, Deo ita iubente, sanatus est ab Esaia, admota massa ficorum. Verba verò sunt hæc. Dixitque Isaias, afferte massam ficorum: quam cum tulissent, & posuissent super hunc eius, curatus est. hæc eadem verba scripta sunt capite 38. Isaiæ. Morbi qui miraculosè sunt curati, vel ab ipso Deo cum inter mortales ageret, vel diuina virtute à viris Dei amicis, partim curati sunt citra rei vilius admotionem solo verbo, vt Dominus sanauit leprosum, solum dicens, volo, mundare, & cæcum imperans vt respiceret: vel oratione, vt orante Abrahamo sanauit Deus Abimelech, & vxorem eius: aut tactu, velut per manuum impositionem: quia & per tactum vestimenti, atque etiam vmbra. nam capite sexto Lucæ dicitur, & omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. exemplo est mulier, quæ cum fluxu sanguinis laboraret decem annis, tangens fimbriam vestimenti eius sanata est, Porrò. 5. Actuum Apostolorum narratur, solitos deferri egrotos ad vmbra Petri, vt sanarentur (quominus quispiam dubitet, nunc quoque sanctorum reliquias, si fides adsit esse salutare) partim verò curati etiam sunt multi horum, admotione quarundam rerum quasi medicamentis quibusdam, velut hinc Ezechias ab Esaia admoto cataplasmate ex massa caricarum, & Tobias à cecitate, infusa in oculos bile, & Naaman à lepra, lotus septies in Iordane. Sed an hæc quæ Dei iussu sanandis corporibus admoventur, re vera sint medicamenta, eaquæ natura prædita, vt per sese
nata

nata sint eos morbos curare, an non, sed ea in re præcipua sit ratio miraculi, quod earum rerum admotione, quæ nullatenus id sint natæ facere curentur morbi, dignum est consideratione, & spectat eius rei examen ad Physicum. Quod ad Tobiam spectat, & si quæ alia eiusmodi sunt, suo quodque loco declarabitur: de curatione quoque Naaman dictum est antea: nunc quod propositum est enarremus oportet. Caricæ, ut videre est apud Dioscoridem & Galenum, atque adeo ut inter omnes Medicos constat, vim habent extergendi, & calefaciendi ordine primo, aut etiam initio secundi, idque cum partium tenuitate: quapropter discutere possunt tumores paratos discuti, & emollire scirrhos, & ad suppurationem perducere, si quæ sunt ad suppurationem parata: maximè vero efficiunt hoc aut illud, ut hoc aut illo modo parantur: nam decoctæ & cum triticea farina contusæ, mouent pus; cum hordeacea discutiunt. Neque vero quia loco citato tantum dicitur Isaias admouisse massam ficorum, necesse est ex folis ficibus factum esse cataplasma. nam etsi acciperet caricarum & farine (siue hordei siue tritici, ut res posceret) æquales partes, contusas & commistas cum decocto caricarum, vocaretur merito massa ficorum. Galenus secundo de arte curatiua ad Glauconem capite septimo, ad eos tumores, qui neque facile ad suppurationem perueniunt, neque facile discuti possunt, iubet uti cataplasmate ex caricis, docetque ibidem eius compositionem. Sed ob hæc omnia non videtur ea massa, potuisse sanitati restituere Ezechiam. nam ille laborabat vlcere: vlcera extersionem & desiccationem postulant, haudquaquam discussionem, emollitionem, aut suppurationem. hæ enim tumorum curationes sunt, non vlcerum. Certè vlcera, qua vlcera, & per sese, nihil aliud desiderant, quam agglutinationem. Cum enim vlcus sit partium decisio & separatio, quæ

alia

alia eius curatio sit, quam vnitio & agglutinatio: atque ita vlcera simplicia sola agglutinatione curantur, etiam si sint ossium fracturæ, nedum scissuræ carnis. Cum vero simplicia non sunt, sed alias habent adiunctas affectiones, vt si cum scissura est etiam excauatio, & carnis defectus, aut si vlcerris labia sunt inflammata, aut dura, calo aut scirrho obfesa, aut subiectæ partes corruptæ, aut vehementer intemperatæ sint, frustra quis vtetur agglutinantibus, antequam adiunctis affectionibus occurrat. Cum vero cum ea affectione, cuius curationi insistimus, alia aut aliæ affectiones copulantur, cum multa variaque sint auxilia quæ expetuntur, ordine quidem opus est, vt illis quis rectè vtatur. Eius autem ordinis triplex ratio est, vt Galenus docet. Prima quidem & quæ alijs omnibus præfertur est, vt si quid est quod ita vrgeat, vt curationem legitimam non expectet, ei ante omnia occurratur: velut si cum vlcere tantus etiam dolor sit, vt penè exanimet, ac per sese in mortis adigat breue periculum, admouenda sunt statim anodina, hoc est dolorem sedantia, aut etiam stupefacientia, etiam si ipsi vlcerei ea obsint. Secunda, vt vbi sublata fuerint vrgentia, si quid sit quod rationem habeat causæ sine qua non, hoc est, quo non sublato morbus qui curatur tolli non potest, ei occurratur statim: velut si in vlcere est labiorum tumor, aut calus, detrahi debet antequam curetur vlcus, quia calus & tumor labiorum prohibet partium vnitionem. eadem ratione, si est in vlcere cavitatis, & subiectæ partis intemperies, repleri debet priusquam vniatur. quia qui possint vni, quæ propter defectum carnis desident: sed & temperari antequam repleatur, quia sine partis attemperatone, non possit generari caro quæ repleat. Tertia, vt vbi nullum adsit impedimentum, videatur tamen an sit aliqua

causa

causa quæ faciât, & ea tollatur: ea sublata tunc demum rectè acceditur ad ipsius præcipui morbi curationem: velut cum pars exulceratur a fluxione biliosa aut falsa, ea fluxio tollenda est, & eluendum id sordium quod influxit. Hanc ob causam vlcera pleraque amant extersionem: omnia verò siccationem, vt rectè curentur, & agglutinationem humiditas non prohibeat. Quandoquidem Ezechias proximus erat morti, consentaneum est eius vlcus, siue internum, siue externum esset, neque benignum fuisse, neque simplex, sed malignum & complicatum: malignum quidem ob pessimum succum quo imbutum esset; complicatum verò cum inflammatione. fieri ergo potest, vt a coniuncta inflammatione magis, quam ab ipso vlcere periclitaretur. ita enim euenit, vt ob coniunctam inflammationem trahantur partes principes in compassionem, maxime cerebrum; & ob vlcus partium anteriorum, cum delirio; posteriorum, cum conuulsione homo moriatur. Si igitur dicto modo Ezechias periclitabatur, nulla ratione melius illi subueniri poterat, quam admoto cataplasmate ex carne caricarû cû farina hordei, si resolutione admittebat inflammatio; sin minus cum farina tritici, vt facta suppuratione mitteret febres, & reliqua accidentia. Sed si hoc ita est, quid habuit hæc curatio miraculi? habuit certè aliquid. nam etsi est indicatû, ficus vim medicamentosam habere ad illius morbi curationem accommodatâ, tantam verò nõ habent, vt qui egrotabat vsq; ad mortem, die tertia posset sanus in templum ascendere, vt Ezechie euenit, nisi Deus peculiari auxilio, & solito maiori, eius medicaminis vim auxisset. Vnde facile constat non tã esse fidendum medicamentorum facultatibus, quã gratiæ Dei, qui his ipsis aspiet. neq; mirum. Cum enim Deus rerum omnium quæ sunt, quæq; fiunt, prima causa sit, nihil aliorum mouere possit, nisi

quatenus ab eo moueatur : Quod itaque medicamenta, etiam mediocria fauente numine plurimum possint, argumento est Ezechias : quòd vero illo non fauente tota medendi ars nihil possit, argumento est Asa rex, qui ex podagra mortuus est intra triennium, neque excessit quadragesimum primum ætatis annum, quia vt dicitur capite 16. secundi paralipomenon, neque in infirmitate sua quæsiuit Deum, sed magis in medicorum arte confidit. Ita ergo fidendum arti est, vt Deum potius quæras : ita vero orandus Deus, vt artem non contempnas, quandoquidem & sancti Dei viri medicamentis utebantur, scilicet, vt commendarent apud homines medicinam vt sanctum Dei donum.

CAPVT QVADRAGESIMVM.



È CVNDO libro paralipomenon capite 21. mors regis Ioram ita describitur. Et super hæc omnia, percussit eum Dominus alui langore insanabili. cumque diei succederet dies, & temporum spatia voluerentur, duorum annorum expletus est circulus, & sic longa consumptus tabe, ita vt egeret etiam viscera sua, langore pariter & vita caruit. Hoc exemplo, vt & alijs multis, constat morbos diuinos, hoc est à voluntate Dei pendentes, habere etiam causas naturales, & eandem essentiam cum alijs affectionibus : velut hîc Ioram, non tam profecto quòd prauis cibus est vsus, quàm quòd auertit populum à lege Dei, & occidit fratres suos, correptus est alui langore insanabili : tametsi nihil obstat, quin & ex vitioso victu

victu is morbus sit natus. sed si ipse populum non auertisset à Deo, neque occidisset fratres, aut minus errasset in victu dirigente eum Domino, aut ab eodem victu minus læsus esset, Deo ita volente. nimirum Dei voluntas prior est alijs omnibus causis, naturales verò non tollit. Morbus hic haud dubiè fuit diarrhæa, seu alui profluuium, adeo diuturnum & malignum, vt ad tabem hominem deduxerit, & mortem: non quidem ad eam, quæ peculiari-ter à Medicis vocatur Phthisis, seu tabes, quæ scilicet est consumptio ex pulmonis putrescentia ortum habens, sed quæ communi appellatione: ad colliquescentiam scilicet, & consumptionem totius corporis. Euenit vero hoc non rarò per malignam diarrhæam: nimirum tabes nasci solet ex maligna putredine succorum, ob quam retineri non possunt, sed egeruntur assiduè; serpente verò ea malignitate, & alijs ab alijs succis infectis, euenit nonnunquam nihil manere integrum, sed ipsum etiam partium rorem malignè putrescere, & cum alijs egeri succis, & fieri deiectiones colliquatiuas, ipsasq; partes, primum destitutas ab ali-mento tabescere, deinde & computrescere cum ipsis suc- cis, & in saniem solutas egeri, eas præcipuè quæ velut ex concreto sanguine substantiam habent, vt lienem, & he- par, quod euenit misero huic Regi, & in multis eorum, qui ex diarrhæa mortui sunt vidimus. Esse enim ipsam hepar aut lienem dissolutum ac putre quod egeritur, modus ip- sæ substantiæ qui conspicitur in deiectione ostendit: vt & renis etiam substantia aliquando dissoluta mingitur. diu- rurnus verò est hic morbus, nisi cum coniungitur cum fe- bre continua, atque ita durauit huic integrum biennium.

CAPVT QVADRAGESIMVM

PRIMUM.



TOBIAE capite octauo ita scriptum est. Tunc
 Raphael angelus apprehendit demonium, &
 religauit illud in deserto superioris Ægypti.
 Cum disputatum alibi, atq; indicatū in hoc
 ipso opere sit, angelos nullatenus esse corpo-
 reos, sed sine omni magnitudine merè incor-
 poreas substantias, magnam dubitationem ingerunt hæc To-
 bia verba. Nam quī fieri possit, vt alter alterum apprehendat,
 religet, & certo quodā loco ligatū manere cogat? nā ne esse
 quidem in loco potest quod corporeum non est. cum enim
 locus æqualis sit locato quarto physicorum, æquale verò & in
 æquale tantum dicitur de magnitudine, constat, quod nulla
 est magnitudine, non posse esse in loco: si autem in loco esse
 non potest, neque moueri loco possit: ferri enim est fieri in
 loco: non potest autem fieri quod esse non potest: quanto eri-
 go minus possit apprehendi, & religari? Innumera loca sunt
 in sacris, tam veteris quam noui testamenti, in quibus dicun-
 tur angeli alicubi esse, & moueri, mitti, ac currere, stare, ob-
 sistere, & multa alia eiusmodi facere & pati, quorum omnium
 causa, dicendum est, quid secundum naturales contempla-
 tiones videatur consentaneum. Angeli sunt substantiæ sine
 corpore, non tamen ita, vt vniuersalia separata intelligen-
 mus, quorum nulla neque actio, neque passio est per se:
 sed vt supposita quædam, & singularia. omnis enim an-
 gelus est angelus quidam, & hic, vt & quiuis homo. Ne-
 que proinde non sunt eiusdem speciei multi angeli, quod
 non sint singuli supposita quædam indiuidua, sed quod

su-

singulorum species multiplicari non possint, sed seruentur
 in singulis indiuiduis, vt species Lunæ & Solis, Hoc verò ita
 habet in omnibus rebus incorruptibilibus, siue corporeæ
 siue incorporeæ sint. quia non seruatur in multis, nisi quod
 non potest seruari in singulis ob corruptionem, quæ pro-
 inde defectum suum similitum compensat generatione:
 quorum verò interitus non est, neque generatio esse po-
 test, neque multiplicatio, sed species seruantur in singu-
 lis. Itaque angelus est suppositum quoddam substantiæ
 incorporeæ, non igitur vt vniuersales naturæ dicuntur ef-
 se, quia essentiæ quædam sunt, non tamen existere ali-
 cubi, aut aliquando, sed omnes assertiones, quæ de illis
 dicuntur, sunt absolute à tempore & loco, vt dicimus
 humanitas est natura, ratio, seu quod quid est hominis.
 nemo tamen interrogat, vbi existit, aut quando nisi per
 accidens, vt est in singulis: quia humanitas nullibi est se-
 parata, neque vllò potius tempore est quod est. esse enim
 dicuntur talia, non existere: non inquam ita angeli, sed
 cum sint substantiæ quædam singulares, & supposita, ac-
 cidet eis quædam agere, & pati. Atqui, quoniam vir-
 tutis finitæ sunt, non possunt agere vbique & semper,
 vt Deus, sed alicubi, & aliquando. & quoniam sine cor-
 pore sunt, non possunt esse in loco vt corpora, sed quo-
 niam alicubi operantur, necesse est sint alicubi, modo ali-
 quo nobis ob inexperientiam passionum insensibilium,
 non satis intelligibili. Itaque intelligimus angelos esse ali-
 cubi, quia alicubi operantur: An verò ipsum alicubi ef-
 se, aliud sit quam alicubi operari, magna est dubita-
 tio.

Mihi quidē videtur fieri necessario, vt ratione sint diuer-
 sa, quia in his orationibus, Raphael est in deserto superio-
 ris

ris Ægypti, & Raphael ligat Dæmonium, prædicata pertinent ad diuerſas cathogorias, alterum enim ad vbi, alterum ad agere: quapropter ratione ſaltem non poteſt eſſe idem. Verùm Angelus non poteſt eſſe in loco propriè, nam ſiue locus ſit extremitas immobilis corporis continentis, vt fert plurimorum opinio: ſiue id ſpatium quod locati corporis dimensionibus occupatur, vt ego exiſtimo, quod corpore caret, in loco eſſe non poteſt, quia neque extremitate circunſcribitur; neque dimensiones habet; ſed eſt vbi operatur per præſentiam virtutis. vnde ſit, vt angelus in maiori aut minori loco per ſe non ſit, quia per ſe nullam extensionem habet, ſed per accidens, per magnitudinem ſcilicet corporis in quod operatur. Quia enim non poteſt operari in quantuncunque corpus, non poteſt quantuncunque locum tenere: ea verò limitatio non naſcitur ex corporis magnitudine, ſed ex operis difficultate. non enim quia Angelus non poteſt tantopere extendi, cum nullatenus extendatur; ſed quia non poteſt tanti operis difficultati ſufficere, cum finitæ virtutis ſit, atque alius alio maioris aut minoris. Quærere verò an ſit minimus locus, quem poſſit quiuis Angelus tenere, ita vt non poſſit eſſe in minori, & an poſſit eſſe in puncto indiuiſibili, debilis dubitatio eſſe videtur: quid enim obſtare poteſt incorporeo, quominus ſit in loco minori? an quod non poteſt adeo ſeſe contrahere, aut alas adducere? Dicere verò venire poſſe Angelum ad adeo exiguum locum, vt operari in minori, ſit maioris difficultatis, inane etiam eſt. Nam aut illa difficultas naſcitur ex operis magnitudine, aut ex applicatione virtutis ad corpus: ex opere minimè, quia poni poteſt, immo verò plerunque erit, minus opus in loco minori: ſi verò ex applicatione, non poteſt eſſe alia difficultas,

difficultas, quàm quod amplior, latior ve fit ea virtus, quàm vt possit ad tantas angustias contrahi. Hoc verò absurdum est censere, vbi nulla magnitudo est; non tamen proinde potest esse Angelus in puncto indiuisibili, quia vt in controuersijs Physicis ad tyrones indicauimus, punctus vera nihil est, vt neque linea, neque superficies, sed hypotheses quædam vtiles ad doctrinam. Est igitur Angelus in loco, sed quia modo alio quàm corpora, maior an minor sit locus ad eum nihil facit nisi per accidens, quia maius aut minus sit corpus circa quod operatur, aut quod non possit mouere tantum, quantum capit tantus locus: exiguitatis verò loci in quo esse potest, neque per se neque per accidens est vllus finis. Hinc etiam fit, vt præter rationem negetur posse esse duos, aut etiam plures in eodem loco, cur enim ita? An quia quæ sunt in loco vt corpora non possunt in eodem loco esse, neque quæ sunt vt substantiæ incorporeæ possint, Quid illis obstat? corporibus enim obstant dimensiones, & repletio; at Angeli non excludunt corpora, cur excludunt incorporeæ? quia (dicunt) duæ causæ completæ non possunt esse immediatæ vnius, & eiusdem rei non video tamen cur Angelus sit necessario causa completa eius actionis quam obit, ac non potius possint duo, tres, ac etiam plures, in eadem actionem conspirare, velut eundem mouere lapidem, non secundum diuersas partes lapidis, sed secundum easdem & totas. Dicunt, vt fieri non posset vt duæ lucernæ in eodem exactè loco existentes, vna non fieret, ita neque duos Angelos, vt pote duas virtutes, posse in eodem exactè loco existere. Mihi tamen videtur res longè diuersa: nam Angelus facultatem habet mouendi lapidem, non tamen est ipsa mouendi facultas, sed substantia quædam & essentia, secundum quam non numero solum differunt, vt lucernæ, sed etiam specie.

specie, præterea, neque duos Angelos, qui in eodem exactè sint loco, est necesse eiusdem actionis esse causas: possent etiã contrarias actiones obire, & in eodem esse loco: velut si Angelus statuam Apolinis euertere, & Cacodemon hanc ipsam sustentare contendat. Itaque neque hæc consequutio valet, Sunt in loco, ergo sunt causæ completæ; neque hæc, Sunt in eodem loco, ergo sunt eiusdem rei causæ, neque si hæc valeret, eueniret quippiam absurdum, aut impossibile. Censeto itaque multos Angelos posse esse in eodem loco, vel hoc argumento, q̄ corpora nostra post resurrectionem poterunt in eodem loco esse multa, quia exuta impedimenta corporalia, conditionem induent spirituum. Quanto ergo magis id possint ipsi spiritus? mirum verò si multitudo illa ingens Dæmonum, quam vnico ex corpore expulit Dominus (narratur Marci quinto) per diuersas particulas oberrabat, vt alius in pupilla, alius in palpebra, sub vngue alius se contineret. Dicendum quoque esse maximam dæmonum multitudinem, quam vnumquodque corpus possit capere, atq; adeo pomilionem non capere tot dæmones, quot procerum hominem. Hæc verò quæ necessitas cogit dicere? quid verò impedit mox dicere, esse angelos palmares, & cubitales, & vlnares? Ob hæc omnia mihi videtur, quod & antea dictum est, angelos esse in locis per se, quia alicubi operantur; in tantis autem, aut tantis per accidens, ob magnitudinem corporum in quæ operantur. Locorum verò magnitudinem quam tenere possunt, non definiri magnitudine corporum, sed operis quod exercent difficultate, vt explicatũ est: vnde multo magis euenit, vt si corporis & loci magnitudo ad eos nihil facit, nisi operis augeatur difficultas, multo minus faciat loci figura, siue in longum porrectus sit, siue quadratus, siue alia quacunq; figura: non tamen quia dictum est posse esse

se multos angelos in eodem loco, censendum etiã posse eundem esse in multis locis. Nam longe alia ratio est. quia tamen angeli non est magnitudo, est tamen numerus, estque eorum quilibet vnus, proprius etiam quàm quodcunq; corpus, ac proinde non nisi in vno loco esse potest; eius vero nullam magnitudinem occupat per se, sed solum per accidens, vt explicatum est. De modo igitur quo sunt angeli in loco, hæc videntur probabilia. De modo quo mouentur, succedit statim dubitatio: constat enim, quandoquidem neque sunt vbique, neque nullibi, neq; eodem semper in loco, non esse omnino immobiles, quoniam verò sunt sine magnitudine, non possunt moueri propriè, ita enim moueri passio corporum est: superest ergo eos non moueri per se, fieri tamen in alio & in alio loco, aliquo alio modo quam corpora. Qui sit is modus, difficile sanè possit à nobis intelligi, cum non possimus cogitationem a corporalibus phantasmatis semouere: at verò possumus ita diuinando procedere. Quoniam non mouentur per se vt corpora, superest, vt moueantur per accidens, aut aliter mutantur: moueri per accidens dico, quæ mouetur motu alterius rei, velut q; naui vehitur: mutari verò, quæ in alio & in alio loco fiunt: non tamen per successiuam illam, & continuatam loci commutationem, quam motum vocamus. Primo modo mouentur angeli, cū volunt humanas actiones imitari, ac cum hominibus conuersari, vt Raphael cum Tobia, aut cum Abrahamo, qui ad delendã Sodomam properabant, & Gabriel cum missus est in Nazareth alloquutus Deiparam virginem, & Hierosolimam, Zachariam: nimirum assumunt tunc temporis tenuia corpora, ex aere aut igne, mouentq; illa vt volunt, atq; cum illis vt potè quibus hæserunt, mouentur per accidens, sine corporibus vero possunt fieri in alio ex alio loco, neq; insumentes in eam mutationem

R r tempus

10112

tempus, neque dimetientes spacium, sed mutatione non quanta, vt ipsorum substantia est. At verò necesse est, quò in alio fiant loco, vt in priori esse desinant: siquidem non possunt esse in duobus locis simul, vt dictum est: incipiunt verò esse in loco per primum esse, & desinunt per primum nõ esse, iuxta conditionem formarum omnium, quæ comparantur instantaneè, ac sine successione. Itaque primum instans quo angelus est Romæ, verbi gratia, est primum quo non est Madridi. Fieri verò etiam potest, vt hæc angeli mutatio successiua sit, & continuata, ac tempus infumat, non quidem per se, & ob ipsius mutationis modum, sed ob continuitatem spacij, cum scilicet angelus partes omnes mediij commouere vult, velut si hinc Romam abiens, partes omnes aeris in via positas commoueat. Fiet enim tunc temporis continuata, & neq; momentanea, neque intercisa mutatio: vt generatio etiam substantiæ nonnunquam fit successiua ob materiam; vt cum admota vni extremitati scintilla, decurrit flamma per totam stupam. Alter vero non videtur mihi, temporalem & continuatam mutationem efficere posse angelus. Si enim rectè Aristoteles dicit, quodcumque corpus ferretur per vacuum, latum iri in instanti, quia omnis tarditatis, seu moræ causa est in resistentia, cur non etiam incorporeum per plenum? Nam cur magis possit plenum incorporeum, quam vacuum corpori resistere? si cui verò ob rei difficultatem videtur inopinabile esse, à re quapiam quæ virtutis finitæ sit, fieri mutationem instantaneam, is tenebitur meo iudicio dicere, angelos nunquam moueri posse nisi assumptis corporibus aut commotis omnibus spacij partibus. Quæ hæitationes magnæ illæ quidem, tam multos, atque adeo insignes Philosophos impulerunt dicere, dæmones omnes esse corporeos. Verum quando quidem multis alijs argumentis indicatum

antea

antea est, eos corporeos non esse, solum superest opinemur, angelos dictas habere mutationes, instantaneas per se, & successiuas per accidens, aut nullatenus moueri posse nisi per accidens, & assumptis corporibus, aut agitatibus omnibus medijs partibus, quæ in via positæ sunt. vtrum horum potius sit Deus nouit. Ego enim vel de rebus sensibilibus vix quidquam affirmo, nedum de his quæ tam longe a sensibus positæ sunt: vtcumque; vero hoc habeat, quandoquidem possunt vno esse in loco, atque eo relicto in alium transilire, cohiberi etiam possunt imperio Dei quominus loco exeant, quod quidem est firmissimo vinculo religari. Nam tametsi diabolus imperium Dei quo ad potest detrectet, tamen neque loco exire, neque aliud quippiam facere, neque omnino esse potest, nisi Deus eius actionis, aut vitæ velit causam primam se exhibere. Nolle igitur Deum illum inde exire, insuperabile vinculum penitus est: Tale igitur imperium Domini exequutus Raphael, apprehendit demonium, & religauit in deserto superioris Ægypti. Possunt etiam ipsi demones sese continere in palla annulli, & vitreo vase, & vbi vbi alibi: atqui peracto mundi iudicio, omnes detinebuntur in horrendis illis cauernis à quibus exire virtute

Dei in æternum prohibebuntur. Huiusmodi sunt omnia quæ de angelorum, siue motu, siue visibilibus ministris, legimus in sacris eloquijs. Honor & gloria sit angelorum opifici. Amen.

CAPVT QVADRAGESIMVM
SECVDVM.

OBIAE capite secundo ita scriptum est. Contigit autem, vt quadam die fatigatus à sepultura, veniens in domum suam, iactasset se iuxta parietem, & obdormisset, & ex nido hirundinum dormienti illi calida stercorea inciderent super oculos eius, fieretque cecus.

Rursum capite vndecimo ita habetur. Tunc lumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui, & sustinuit dimidiam ferè horam, & cepit albugo ex oculis eius quasi membrana oui egredi: quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, statimque visum recepit.

His verbis narratur causa externa seu occasio cecitatis Tobias, & ipsius affectionis species, & curatio: constare verò facile potest, & si hæc Deo ita permittente, maioris cuiuspiam utilitatis causa acciderint, facta esse secundum naturam. Primum quidem iuxta naturam eius auiculæ contigit is euentus: nam semper nidificat hirundo super domorum parietibus, & vt naturales narrant, cacat semper extra nidum auerso podice, atque perinde facere docet suos pullos. Itaque merito euenit, vt iacenti supino iuxta parietem, stercoreus hirundinis inciderit in oculos: sed & vt exceçaretur. Nam videmus oculos partem esse adeo delicatam, atque tam leuibus de causis nonnunquam hos morbos contrahere, vt admirationis nihil præstet, stercoreus hirundinum calens actu, in ambos simul oculos incidens, albuginem fecisse; non quidem (vt arbitror) quod vlla proprietas illi stercorei sit, eodem modo oculis aduersa, sed ob qualitatem manifestam.

Sunt

Sunt qui proprietatē occęcandi tribuant excrementis eius auiculę: idque duobus argumentis, & quia is morbus familiaris illi est, à quo illa censetur suos pullos liberare vsu chelidonia herbę, quę ab illa nomen traxit: & quia cinis capitum eiusdem commendatur ad extergendum oculorum albugines, & cicatrices, & vocata pterygia. Non videntur autem hęc duo argumenta omnino leuia. Nam morbi contingunt animantibus secundum naturam succorum quibus aluntur: alimenta verò symbolum habent cum excrementis. Porro nihil magis cognitum experimento, quam animalium partes vtilis esse ad eos morbos curandos, quos sua excrementa efficiunt, siquidem curamus carnibus viperę, quos ea momordit, & sua saliuā infecit: & demorsis à cane rabido censetur auxiliari, iecur canis qui momordit: & ictos ab scorpione sanat ipse scorpio super positus. Verum ego vbi manifesta est causa, non libenter confugio ad istas occultiores. Nimirum stercus earum auicularum calidum satis est & siccum, accedenteque calore actuali, vim habet rubrificandi, atque non nihil exurendi, vt & stercus columbinum, Incidens ergo in oculos, partem sensus adeo acris, exussit non nihil extremam membranę superficiem, & conuocata præ dolore fluxio est, & genita albugo. Est enim albugo, quędam cicatrix in ipsa oculi externa membrana orta. fit verò cicatrix, aut curanda ruptura, aut per vstionem (relinquuntur enim etiam cicatrices ex inustionibus) ita igitur facta in oculis albugo est, quę hominem excecavit.

Hanc sententiam iuuant illa sacri contextus verba, cum calida stercorea inciderent in oculos eius. innuunt enim id fecisse stercorea potius quia calida, quàm quia talia. Ego certe non solum non crediderim excrementa hirundinis proprietate excecare, sed putauerim, ad extergenda quę pupillę innascuntur,

tur, esse vtilia in colyrijs. siquidem & columbinū stercus commendatur, & lacertinum, quia vim habent valde extergentem, & nonnihil exedentem: quæ etiam inest fimo hirundinis, & turturis, & similibus auicularum. Putauerim ergo stercora hirundinis, quæ calida incidentia in oculos hominem excæcarunt, potuisse adiumento esse, si tenuissimè trita in cote, & diluta aqua, essent oculis admota; vt columbæ stercora solent: vt etiam hæc si calida in oculos inciderent, sine vlla lotionè, atque omnino sine correctione, excæcarent. Sanatus verò est illito felle cuiusdam piscis. Qui piscis fortasse fuerit, qui vocatur Græcis Callionymos, idest pulchri nominis, qui idem, vt Plinius autor est, vocatur Vranoscopus, quòd habeat oculum insignem in capite quo cælum spectat; aut Hyena, quia cum ad extergendas albugines inueteratas nihil magis a Medicis omnibus celebratum sit, quam fel, inter omnia eius genera omnium maximè commendatur fel Callionymi piscis, & mox Hyenæ. Galenus decimo de simplicium medicamentorum facultatibus capite duodecimo ita inquit. Porro quorundam animalium singulariter bilis a Medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & suffusionum initia digerat, velut piscis quem vocant Callionimum, Hyenæ, & scorpionis marini, tum galli & perdicis. Itaque primas defert Galenus hac in re bili Callionymi piscis, secundas Hyenæ. Plinius quoque capite septimo libri 32. ita scripsit. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas consumit; nulli hoc piscium copiosius vt existimauit Menander in comedijs. Itaque dicit Plinius & ex sua, & Menandri auctoritate, huic pisci fel esse copiosius, quam vlli aliorum idque albugines sanare.

Idem dicit Aelianus, idem & Odoardus oxoniensis, qui diligentissimè scripsit nuper de animalium differentijs. Aelia

nus libro decimotertio, capite quarto, ex Aristotelis sententia dicit, Callionymo pisci in iecore magnum fel situm esse, quod etiam confirmat ex sententia Menandri, & Anaxippi. Verisimile itaque est hunc esse quem Tobias è Tigride flumine traxit, & exenterauit: quandoquidem, ut iidem auctores narrant, est voracissimus, & carniuorus, aspectu immanis, nam est serratis dentibus, oculos habens in summo vertice, & os inter oculos situm. Quapropter non mirum si puer rerum inexpertus, territus est ignotæ formæ intuitu piscis irruentis quasi ad deuorandum: nam impetebat ut voracissimus & carniuorus. Huc accedit, quod ut Aristoteli placet, est littoralis & *ήμειρονότις*, hoc est, die dormiens, nocte exiens, & oberrans. Cum ergo totam diem egissent iter, prima mansione ad noctem mansit iuxta Tigrim, & cum tunc vellet defatigatus ex itinere pedes lauare in litore, exiens irruit immanis & littoralis piscis ut voraret. Neque obstat quod Opianus Pelagium vocat, neque quod Plinius in marinis ponit, quominus esse posset in præmagno fluuio, quia id non adeo conuenit inter auctores, & quia etsi marinus sit, potuerit refluere ex mari, cum præcipuè Plinius dicat, Euphratem & Tigrim mirum in modum stagnare: per stagnantem verò fluuium facilius retroceditur. Controuertitur etiam an sit esculentus, alijs dicentibus, alijs negantibus: verum si hic est quem apprehendit Tobias, esculentum esse magna auctoritate probatur, siquidem assarunt, & salierunt, ut eo vescerentur in via. Sed siue hic fuerit, siue alius (hoc enim certo scire non possum) non dubium multorum piscium, ac fortasse omnium, fel vtile esse plus aut minus (non enim omnium æquè) ad extergendas albugines. Nam ut dicit Galenus loco citato, a cuius sententia nullus Medicorum hac in parte discrepat, suc-

cus hic vim habet valenter extergendi, qua facultate & albugines, & vocata pterygia, seu vngues exedit. Plinius libro 23. capite 11. de ocularium morborum curatione agens inquit. Ad omnia autem inueterata fel efficacius putant. Itaque omnia hæc per naturales causas euenerunt Tobie, permisso tamen Dei, qui primum quidem virum sanctissimum morbo tanto probari voluit, deinde medicamen idoneum, cum sibi placitum est reuelauit, & in maiorem sui gloriam auxit vires medicamenti: vt hinc euidenter cõstet, eam etiam sanitatem quam Medicorum industria recipimus, esse in Dei benignitatem referendam, qui illis pro re præsentis idonea indicat medicamina.

CAPVT QVADRAGESIMVM

TERTIVM.



APITE octauo libri Iudith, Mors Manasse mariti Iudith, ita narratur. Vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ. instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est.

Tametsi neque causa externa, neq; omnino causa vlla potest interficere per se, neq; ledere quidem actiones, vt maxima ac præcipua pars Medicorum censet, sed morbum inferendo, à quo actionum læsiones primùm, deinde & mors proueniat; cum tamen ea maxima est, & nimis diligens sermo intempertius, dicere solemus ab ea mortuum esse hominẽ, vt Asclepiadem scalarum lapsu, Anacreontem multo vino:

ita

ita hunc Manassem multo Solis æstu. Verùm & scalarum lapsus, & vini potus, & longa mora in Sole, lethales illis hominibus morbos intulerunt: primum quidem mora in Sole fecit calidam capitis intemperiem, id enim significant illa verba, Venit æstus super caput eius. Consentaneum verò est censere, eam non fuisse quam Medici vocant nudam intemperiem, ac sine succo, non enim fuisset adeo lethalis, sed cum succo, natusque fuerit ex calore morbus alius vt Phrenitis, nisi forte mortuus est repente, (vt vidimus nonnullos efferri ex messibus) fueritque facta Apoplexia, obstructis meningibus & toto cerebro à conuocato in caput confertim sanguine. Quantum verò possit qui in corporibus præerat apparatus, vt externæ causæ plurimum obesse possint, aut minimum hinc discas, quòd cum eorum qui alligandis manipulis insudabant læsus fortasse fuerit nullus, hic qui illis tantum præerat mortuus est.

CAPVT QVADRAGESIMVM
QVARTVM.



OB capite septimo. Dominum ita alloquitur. Quare me posuisti contrarium tibi, & factus sum mihi metipsi grauis.

Quæ verba hominis naturam quam post corruptionem primi peccati habet, optimè declarant: siquidem conuæritur esse se positum contrarium Deo, hoc est sentire se (vt inquit Paulus) aliam legem in membris suis, repugnantem legi Dei, & ob hanc ipsam causam, esse sibi met gra-

si uem,

uem, ac molestum. Igitur est homo naturaliter contrarius Deo, & sibi ipsi, quod si ita est, constat esse hominem Deo similem, & contrarium: non possunt autem contraria inesse eidem secundum idem; insunt ergo secundum diuersa. Sunt ergo in homine duæ partes; altera secundum quam in bonum fertur naturaliter, atque secundum legem Dei operari expetit; altera quæ naturaliter etiam fertur in malum, & Dei legi repugnat, videturque quiuis homo hanc repugnantiam in se ipso experiri. Nam optimus quisque habet stimulum carnis, quo colaphizatur; malus verò neque ipse est spontè malus, sed ut dicitur Prouerbiorum 13. vult & non vult piger. Vterque autem, & bonus inquam & malus, vult, & non vult, bonus quidem bonum vult, quodammodo autem non vult: malus vult malum, quodammodo autem neque ipse vult. Quo pacto autem potest velle, & non velle, nisi habeat duplicem voluntatem? habet ergo homo voluntatem duplicem; alteram naturaliter propensam in bonum, & honestum; alteram in delectabile, & si sit inhonestum. expetit verò voluptates, omne quod dolorem refugit. Nam ipsa voluptas in doloris exolutione habet essentiam: refugit verò naturaliter dolorem totum corpus, atque omnis agnitio corporalis. Omnis ergo corporalis agnitio capitur voluptate: Igitur honestatis & iustitiæ, atque diuini cultus cura, est in alia parte præstantiori, & minime corporali, quare & incorruptibili, quia generatio & corruptio passionum corporum sunt, sicut & motus. Porrò, quandoquidem sunt in homine duæ partes, & voluntates duæ, necesse est alteram esse altera præstantiorem, alioqui nihil potius sequeretur homo, sed discerneretur semper, essetque non vnum verè, sed quasi hominem bicipitem intelligas: atque contineretur semper in perplexitate, neque consultaret, sed vtraque

que

que ferretur in suum obiectum, neutra alteri cedens : nunc autem est verè vnum, & consultat, estque alius bonus, alius malus. Necessè est ergo vt vtraque aut altera potentia libera sit, vt possit si velit alteri cedere, aut non cedere : alioqui neque bonus neque malus esset quispiam, siue hæc vinceret, siue illa, si neutra libenter cederet. Nam ob ea quæ insunt nobis natura, neque laudamur, neque vituperamur : nunc autem & laude, & vituperio, & pœna & premio inueniuntur omnium hominum consensione, qui digni sint : igitur est altera, aut vtraque voluntas libera. Vtraque quidem esse non potest, quia eueniret sæpe, vt neutra vellet alteri cedere, aut vtraque alteri : Vtrumuis horum fieret, non esset pene hominem libertas, neque posset sequi, hoc, neque illud essentque multæ actiones earum, circa quas vitium & virtutem esse omnes homines fatentur, in quibus neque laudari, neque vituperari homo merito posset : at vero non ita est, sed talia omnia liberè gerit, & de omnibus eiusmodi actionibus laude & vituperio dignus esse iudicatur, dum sanus est, & mente constat : igitur & naturaliter & per sese (si quidem in bene naturaliter disposito) altera dictarum voluntatum libera est. Necessè est autem eandem esse liberam & dominam, alteram verò seruam, siquidem hoc ipsum, non posse aliter facere ac facias, dominationi repugnat. Igitur necessè est dictarum voluntatum præstantiorem esse liberam, & natura dominam, deteriolem verò esse natura seruam : atque si homo vellit, trahi posse. Hac causa, & quia homo hac libertate arbitrioque differt ab alijs animantibus, Plato in dialogo de hominis natura, parti illi præstantissimæ, & penitus incorporeæ, quæque dominatur corpori, & illo vtitur, potestque id bene aut male exequi pro suo arbitratu (quam nos mentem vocamus) nomen hominis tribuit : corpus ve-

rò, & corporæ omnia, non hominem, sed hominis quædã
 esse dicit. Nos verò mentem esse dicimus præstantissimam
 hominis partem, per quam à brutis separatur, fitq; liber, &
 suarum actionum dominus, virtutis & vitij capax, & diui-
 narum rerum contemplator. Hanc humanæ naturæ digni-
 tatem indicavit Deus ipse Cain (capite 4. Geneseos) his ver-
 bis. Nonne si benè egeris recipies, sin autem malè, statim
 in foribus peccatum tuum aderit? sed sub te erit appetitus
 eius, & tu dominaberis illius. Appetitum peccati vocat
 eam hominis partem, secundum quam conqueritur Iob,
 esse se positum contrarium Deo, & sibi ipsi grauem; &
 quam Paulus dicit sentire se in membris suis, legem repu-
 gnantem legi Christi: nimirum lex Christi vocat nos in
 amorem contemptus, & vilitatis, & inopiæ, & laborum:
 appetitus peccati in superbiam, fastus, abundantiam, &
 voluptates. Hunc appetitum peccati, edicit Dominus Cain
 sub sua esse potestate, esseque eum illius dominum. Se-
 cundum alium igitur appetitum præstantiorem, rationa-
 lem scilicet, quæ ipsa mens est incorporea, separabilis,
 & æterna. Constat ex dictis, penes bruta nullam liberta-
 tem esse posse, sed moueri semper pro ratione obiecti
 quod sese offert. quod si quando videntur quod præ-
 sens est despiciere, & quasi præstantius aliquid cogitantia
 ad aliud conuerti, id quidem ex deliberatione & arbitrio
 non nascitur, (etsi nonnunquam ita videtur intuenti,) sed
 euenit, quia obiecit sese terriculum aliquod in memoria,
 vt fortasse verberum, aut iucundius irritamentum in im-
 aginatione, vt prædæ: neque enim hæc priuauit Deus
 internis sensibus, per quos & memoria præteritorum,
 & spe futurorum commouentur; sed sapientia, quæ di-
 uinam & humanarum rerum est scientia, cum virtute

necessario coniuncta; quare & cum libertate. Cum igitur Medici animales motus appellant actiones voluntarias non quasi liberas intelligendum est, sed quasi ex appetitu cum sensu profectas. Dico cum sensu, quia in rebus inanimis appetitum quendam ponunt Physici, quem vocant naturalem, quem naturalem impetum videntur mihi melius appellaturi. Itaque differentia propria hominis, est sapientiæ esse capacem: atqui quoniam sapientia cum vera virtute coniuncta necessario est, & hæc cum Dei timore, omnium optimè definiuit hominem Ecclesiastes in verbis ultimis suæ concionis, dicens, Deum time, & mandata eius serua, hoc est enim omnis homo: quod nihil aliud est dictu, quam homo enim est animal capax sapientiæ veræ, quæ in timore Dei & legis eius meditatione consistit. Quanto autem propius accedat ad hominis essentiam differentia hæc quam rationale, inde intelliges, quòd vt alibi indicauimus bruta omnia, rationalia etiam quodam modo, & circa quædam sunt, & intelligentiam quandam habent; sapientiæ verò nullatenus sunt capacia: itaque hominem esse animal sapientiæ capax, multo cum minori ambiguitate dicitur, quam animal rationale. Quare propriam hominis naturam, definitio hæc continet. Vita vero eius qua homo est (qui est secundus eius actus, & qui ex propria natura fluit) est militia super terram. Nam secundum sapientiam operari, seu sapienter agere, est irrationalibus affectibus repugnare, atque appetitum peccati, ob quem conqueritur Iob factum se esse sibi ipsi grauem, coercere, vt rebellem seruum: qui enim con-

trafacit, ac libertate sua abutens illi obedit, fit similis iumentis insipientibus, ac comparatur illis, quia viuit vt illa. Neque tamen ob hæc nos cogunt argumenta Platonis fateri, hominem nihil esse aliud quam animam, corpus verò non hominem, sed hominis aliquid: ille enim in Alcybiade primo, siue de natura hominis, ita argumentatur. Necessè est aliud sit id quod vtitur, & aliud quo vtitur, & aliud quod imperat, & cui imperatur; vt aliud est cerdo qui incisorio utitur, & aliud incisorium quo utitur; aliud quoq; dominus aliud seruus. ut uerò cerdo, & incisorio dicitur incidere & manibus; ut manus autem, ita & pes, & oculus, atq; corpus totum, est res qua homo utitur: homo igitur, & est aliud à corpore, siquidem corpore utitur, & est res illa quæ corpore utitur: at uerò anima utitur corpore, homo igitur ipsa anima est. Nam (inquit) homo est anima, aut corpus, aut ambo simul. corpus non est, quia corpore utitur, homo uerò est qui utitur: sed neque ambo, quia si duorum alterum non utitur, neque ambo utuntur: superest ut homo anima sit. Eodem modo concluditur hoc argumentum, siue dicas utitur, siue imperat, siue dominatur: nam ipsum uti imperio agitur, imperat enim cerdo manui, & incisorio, hæc uerò obsequuntur tracta. Itaque Plato ob hæc censet, hominem animam solam esse re uera, & in dialogo dicto, & 12. de legibus, dicens re uera unumquemque nostrum animam immortalem esse, corpus uero aliquid illius, ut uestem, aut lorica, cui consonum etiam est posse commutare corpora, fierique ut quæ anima humano usa est corpore, in palynginesia (quam ille ut Pythagoricus profitetur) induat equinum, leoninum, suillum, aut piceum, quodcumque accommodatum sit moribus, quibus sese in superiori uita imbuat: non aliter ac si cerdo, à futoria arte per negligentiam

riam uacans, in fabrili se exerceret, deponeret postremo acū & incisorium, acciperetque ferram & malleum. nimirum constat quibuscumque moribus assuescat, fieri animum ad eos propensiolem, usque adeo, ut quanto diutius assueuerit, tanto difficilius possit se quispiam ad alios transferre, & illa libertas qua hominem natum esse diximus, uideatur perire. Qua causa Stoici homines, atque adeo & omnes Philosophi, (etsi non omnes æquè) affirmauerunt, stultos esse seruos, & sapientes liberos. atque Dominus noster dicit, hos seruire mammonæ: Idemque octauo Ioannis, Qui facit peccatum seruus est peccati. sunt innumera alia oracula in sacris, quæ hoc ipsum innuunt. cum ergo uideatur anima consuetudine mutare naturales appetitus & propensiones, atque unicuique uideantur animantium tributa corpora secundum suos mores (rapacibus enim unguis acutos, firmos & curuos: uoracibus, dentes & pacem uentrem, & intestina minimè flexuosa; ferocibus cornua dura; fugacibus longiora crura) consentaneum censet Plato, & mutatis animabus, quas solas homines esse censet, commutari corpora, atque hanc censet esse brutorum generationem in Timeo: & decimo de Republica, siue de Iusto censet hanc esse impiorum penam quò quidem uidetur spectare illa comminatio Psalmi trigesimali primi, Nollite fieri sicut equus & mulus quibus non est intellectus, & illa imprecatio. In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Verum hæc omnia Platonis dogmata plausibilia magis sunt quam uera, & Poeticè magis quàm Physicè colliguntur. nam habitus longe alia res est quàm natura: facitque habitus propensiones contrarias, natura manente. Neque quidpiam tam dissentaneum, quam hominum brutorumque easdem esse animas, aut animarum ipsarum, in alias animas fieri mutatio-

tiones. non est ergo ita, sed quantumuis habitus difficultatē
 ingerat efficiendi contrarium, vt auaritia erogandi, luxuria
 continenter agendi, tamen quia natura non mutatur, qui na-
 tura liber, & suarum actionum dominus effectus est homo,
 liber necessario manet, potestq; sese in alios transferre mo-
 res, si vellent; tametsi difficilius multò, quam nisi deteriori-
 bus assueuisset. Atque peccati vocatur seruus, non quòd non
 possit illi imperare, sed quia obedit voluptate deuietus. quia
 (vt dicitur in secunda epistola Petri) à quo quis deuietus est,
 eius est seruus, appellationes verò belluarum accipit, non
 ob naturæ vllā mutationem, sed quia ob belluinos mores
 comparatus est iumentis, & similis factus est illis Psalmo 48.
 Neque sane homo ipsa anima est, siquidem est animal, qua-
 propter & corpus tale, animatum scilicet. neque quidquam
 habet absurditatis, idem imperare sibi ipsi, & vti se ipso,
 & eundem à se ipso domari, vinci, & coerceri, eundemq;
 sibi ipsi repugnare. nam & lapides quoque & metalla, & ina-
 nima omnia corpora, per sese mouentur, quo illa sua fert na-
 tura, grauia deorsum, leuia sursum, vt alibi monstraui-
 mus. neque sunt hæc absurda, quia etsi insunt hæc eidem, non
 secundum idem, sed secundum animum alia, alia secundum
 corpus. ex corpore verò & animo conflatum animal homo
 est, qui se pro suo arbitratu gerit. nam tametsi anima im-
 perat corpori, & ratio appetitui, proprius autem dicitur
 homo imperare, quia actiones suppositorum sunt; vt tamen
 si oculus videre dicitur, proprius autem ac prius, homo vi-
 det. Itaque & mens imperat corpori, & homo: mens tamen
 homo non est, sed pars hominis, per quam ille imperat: Vt
 homo videt & oculus videt, non tamen oculus homo est, sed
 pars hominis, per quam videt: ita etiam corpus repugnat
 rationi, sed & homo ipse repugnat rationi secundum corpo-
 ralem

ralem appetitū . quapropter multo melius, ac exactius quam Plato dixit Iob , factum se esse sibi ipsi grauem . Nimirum homo secundum duplicem, qua est naturam, pugnat secum & resistit sibi ipsi. Pulcherrima est illa cōparatio, quam Aristoteles intulit capite vltimo primi Ethicorū. Nimirum duo animæ appetitus, sunt vt duo corporis latera, atque vt cum quis remissè vnum mouet in alterum fertur, ita qui remissè vtitur ratione, incontinenter fertur in appetitiones, & qui remissè appetit, fit continens. est verò ratio vt latus dextrum firmitus, fortiusque, & quod si vellit contendere, potest alterum trahere. Adhuc etiam videri possit alicui appetitus peccati, neque sub mente, neque sub homine esse, neque hominem posse illi dominari cum est malus; sed necessitate quadam, vbi quis malus fit, in deteriora ferri. Nam (dicunt) vt febris, phrenitis, & hydrops morbi sunt corporis, ita luxuria, iracundia, & auaritia, morbi sunt animi, vt ergo non potest qui ægrotat corpore, morbosos appetitus cohibere, vt situm febricitans aut hydropicus, & furorem phreniticus: ita neque qui ægrotat animo, possit cohibere appetitus irracionales, qui peccatorum appetitus sunt, alioqui (dicunt) non ægrotet. neque igitur (dicunt) pœna quispiam dignus sit ob peccata, sed perinde sit furem verberare quòd fureretur; ac si febricitantem verberes quòd febricitet, vtrunque enim inuito inest, & per morbum, illud animi, hoc corporis. Hæc videri possint leuiter consideranti, probabilia: sunt tamen sophistica & inepta. recipio enim, luxuriam, auaritiam, & iracundiam, morbos esse animi, non minus quam febrem, hydropem, phrenitidem, corporis: atque adeo vt ex his, sitim & amentiam, ita ex illis libidinem, iram, & aliarū rerum cupiditatem nasci. atq; adeo non magis posse luxuriosum non prurire libidine; & iracundum ira intumescere: & aua

rum appetere aliena, quam febricitantem, & hydropicum non sitire, & phreniticum non insanire. Quid tum postea? an proinde non est dominus suarum actionum vterque? absit. Nam & febricitans & sitiens potest non potare, & auarus & concupiscens res alienas, potest non furari. quapropter merito fur verberatur, non quia auarus, sed quia furatur, ut febricitans reprehenditur, non quia sitit, sed quia intempestive potat. Peccatum verò non est in concupiscentia, sed in facinore, aut certa voluntate committendi. non enim laude dignus minus est, qui cum sit natura libidinosus, non agit quippiam petulanter, quam qui talis non est: imo magis etiam fortasse aliquando, quia virtus in infirmitate perficitur, ut inquit diuus Paulus, secunda ad Corinthios, & virtus versatur circa difficilia, ut inquit Aristoteles secundo Ethicorum. Est igitur in nostra potestate, non ille irrationalis appetitus, qui naturaliter exurgit ex nostræ naturæ corruptione, quam sæpè ipsa elementorum & humorum temperies auget, sed qui verè est appetitus peccati, hoc est, vera & certa deliberataque voluntas aliquid contra Dei Optimi Maximi legem committendi, quapropter vbi in decalogo dicitur, Non concupisces res alienas, non ita est accipiendum, quasi qui concupiscentiã habet rerû alienarû in peccato sit, etiam si si nollit quamquam possit, furari, sed is solus qui vult furari si possit. hæc enim voluntas est appetitus peccati. ille prior appetitus sine culpa esse potest, quia ex morbo nascitur, ut sitis ex febre. Ut igitur febricitanti nullus medicus imperet, nolli sitire, sed nolli potare et si sitias: peccat vero in medicum non qui sitit, sed qui potat, aut vult potare quidquid medicus iubeat; ita in Deum, non qui vtrumque concupiscat aliena (nam qui possit non concupiscere aurum, inops, aut auarus?) sed qui vellit furari si possit, quidquid Deus imperet.

vnde

vnde constat, nos natura dominos esse appetitus peccati, etiam cum mali sumus, etiam si vitio & culpa simus serui peccati. constat quoque totam benè viuendi normam eo redigi, vt Deum timeamus: quandoquidem tota boni iusti q̄ regula, in Dei, vtpotè rerum omnium Domini, voluntate consistit? peccatum verò in auersione, sed (vt hæc apertius eloquar) potest quispiam esse libidinosus, aut iracundus natura, aut habitu, atque vtcumq; sit talis, propensus erit ad venerem, aut iram. Interest verò multum, nam quorum natura tantum est talis, neque p̄na, neque repræhensione dignus est, quia neque vituperari, neq; laudari quispiam debet, ob id quod natura illi inest, quin potius si rectè agit talis cum sit, maiori est dignus præmio: qui verò talis est secundum habitum, repræhensione & vituperio dignus est, quia in sua potestate fuit eius habitus principium, sed si ne tunc quidem exerceat venerea, aut irascatur, non est dignus p̄na, quia peccatum in actione est, in habitu vitium solum. potest verò iniustus non iniuste agere, etiam si non statim ac vult potest habitum commutare, sed longa aut magna exercitatione opus est. Culpa itaque iniusti, q̄ talis sit, solum est in principio, quòd iniuste agat in ipsa voluntate, quæ actiones nostras semper committatur. Quòd diserte docuit Aristoteles capite quinto, tertij Ethicorum dicens, Verum non similiter nostra spontè actus ac habitus fiunt: actuum enim à principio ad finem domini sumus ipsa singula cognoscentes, habituum verò principium. Igitur punitur fur non quia fur est (quanquam hoc quoque si habitu constat est vituperabile) sed quia furatur: vt neque repræhenditur febricitans, quia febricitat, neque quia sitit (tametsi vituperatur etiam si ob prauum victum in eum affectum incidit) repræhenditur verò, quod potest cum non expedit, atque adeo iure posset pu-

niri, si sit feruus, itaque peccata ex animi nasci morbis, nihil obstat quominus sponte committantur, sitque penes nos liberū arbitriū, & mens appetitus sit natura domina.

CAPVT QVADRAGESIMVM

QVINTVM.



APITE decimo ita Iob Deum alloquitur. Memento queso, quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti?

Quæ verba non sunt oscitanter prætereunda Physico, neque quasi non explicent naturalem hominis ortum exactissimè: prima enim verba continent primam hominis formationem ex primis elementis; secunda generationem singulorum hominum ex femine. Quæ vt apertiora euadant, præfari oportet, quam plurimas fuisse Philosophorum sententias de rerum corporarum elementis, antequam in illam vnam peruentum omnibus est, de calido & frigido, humido & sicco, seu terra aqua aere & igne. plurimi enim censuerunt, elementa corporum esse corpuscula indiuisibilia, nonnulli substantias homogeneas; atque horum vtrique nihil errabant in notione elementi. alij enim principij & elementi rationem non distinguentes, dicebant elementa rerum omnium esse litem, & amicitiam, alij raritatem & densitatem, alij crassitiem & tenuitatem: alij alia. Cæterum, si quæ rerum naturalium elementa ponenda sunt, nulla æquè probabilis atque illa ab omnibus rectè philosophantibus (nam & ab Stoicis, & Academicis, & Peripateticis) recepta opinio, quæ ab Hippocrate flu-

xit, esse rerū omniū corporearum elementa, terram, aquam, aërem, & ignem, quia horum præcipuè corporum esse videmus qualitates, quarum mutua pugna fiunt ortus & interitus. quædam enim fiunt ex quibusdam crescēte calore, quo aliquando extincto, hæc eadem obeunt in alia: ita etiam, siccata quædam intereunt, & alia humectata nimis: nihil autem interit, quin aliquid aliud ex illo fiat. itaq; fiunt omnia dictarum qualitatum actione, quare & mixtione illorum corporū quorum illæ qualitates sunt primo, videntur generari, atque adeo (si quæ) illa esse corporum aliorum elementa. Ceterum neq; hoc videtur mihi (quando non iam cum tyronibus agitur) leuiter prætereundum, sed examinandum, an verè Philosophi corporum naturalium elementa prima ponant, an sit hæc hypothesi, vt multæ alię in scientijs. si enim, vt Aristoteles secundo de ortu & interitu multis contendit, rerum omnium generatio agitur circulo, non generantur omnia ex quibusdam, sed ex quocumque quodcumque. Quare nulla re vera sint aliorum elementa. Porro monstratum alibi est, nulla esse simplicia elementa in rebus: atque adeo digito monstrari potest. quæ enim terra? an hæc, quæ nitro, sulphure, argento viuo, & metallicis omnibus concretionibus est intersita, & alicubi est gypsus, alibi calx, creta alibi? Quæ aqua? an marina, quæ hic intolerabiliter salsa, alibi etiã est amara? Qui aer? an hic turbidus, qui vapor aut nebula, aut nubes, aut ignea exhalatio, aut horum quædam confusio esse videtur? Quis ignis? an carbo, qui terræ multis generibus est crassior? an flamma, quæ nihil est nisi fumus ardens? quod si nullibi vnquam elementa simplicia sunt, ne esse quidem possunt, vel hoc argumento (tamen si alijs etiã non inevidentibus est à me monstratū alibi) quòd in æternis idem est, quod est & quod potest. æterna verò est natura-

turaliter hæc mundi facies. quod si nulla sunt elementa simplicia, quorum mistione generentur reliqua, ne mistio quædam est vlla. Quorum enim est mistio? nisi miscibilium? quòd si mistio non est re vera, sed conficta, neque resolutio fit in simplicia. nihil igitur fit ex elementis, neque finitur in elementa, quare neque elementa sunt omnino in rebus, nisi enim orationes in dictiones, & dictiones in syllabas, & syllabæ in literas resoluerentur, a quibus coagmentatis extiterunt, haud quaquam diceremus literas esse verborum elementa. non igitur sunt alia aliorum elementa, sed fiunt alia ex alijs mutuo, & circulo quodam, vt ex pruno prunû, ex hoc nucleus, ex hoc prunus: & ex femine ouum, ex ouo pullus, ex pullo semen. his argumentis fieri videtur, nulla esse rerum elementa. Nihilominus est quod respondeamus, veram simul de elementis sententiam statuentes. tamen si enim verè dicatur rerum generatio esse circularis, non tolluntur elementa. Non enim fiunt omnia ex omnibus eodem modo: sed quædam ex quibusdam compositione; alia ex alijs resolutione. quis enim non videt lignum ex miscella terræ & aquæ, quam radicibus hausit esse nutritum, atque ita ex illis effectum; resolui vero ignis vi in aquam, quæ inuisibiliter abit in vaporem, & cinerem terreum qui superest? fit haud dubiè ex ligno cinis resoluendo, quia deponendo quædam; ex terra lignum componendo, quia assumendo aquam. Sed quam sint res omnes multarum compositione factæ, ipsa resolutio indicat. quotæ enim quæque res sunt, ex quibus non separet ratio destillandi terreas feces, & partem aqueam, & oleosum quiddam, abeunte interim fumo? haud dubiè igitur sunt rerum ex rebus compositiones; & rerum in res resolutiones. Quapropter cum ex alijs in alia procedatur resoluendo, necesse est esse rerum elemen

ta prima. quia cum posteriorum natura nascatur ex prioribus, si nulla statuerentur prima, sed abiretur resoluendo in infinitum, vt in diuisione continui, non esset vnde inciperet compositio, neque vnde fluere rerum natura, quare neque esset illarum vlla natura. Necessè est igitur ponere aliqua corpora, quorum natura per se insit illis, neque ab alijs emendicata corporibus, illa verò sunt elementa prima: quæ quidem, pura & inalterata, ne esse quidem, neque si essent, videri possent: quandoquidem sensibiles omnes qualitates præter primas, à temperamentis fluunt, temperamenta verò mixture constant. Superest igitur vt sint in hac vniuersitate alterata elementa: ea verò sunt, grandes hæ mundi partes, terra, mare, & circumstantis aër, & qui per alia omnia penetrat ignis. Hæc enim minimam omnium quæ in mundo sunt mixturem habent, & omnium maximè accedunt ad quatuor illas naturas corporeas & simplices, quas actu quidem nullibi, potentia verò in omnibus esse dicimus, neque proinde falsum est, aut tantum hypothesis, esse hæc elementa. Sunt enim re vera, vt dicimus, potentia scilicet, velut re vera est in theriaca opium, & casia. Neque minus hæc in theriaca essent, etiam si totum mundi opium esset in eâ insumptum, neque alicubi maneret actu: vt nunc in mundum insumpta sunt tota, aqua, terra, aer, ignis, vt nihil illorum iam superfit, sed aquea, terrea, aerea, & ignea corpora. Sunt itaque quatuor elementa, quorum naturæ in his aspectabilibus mundi partibus, terra inquam, aqua, aere, & igne præcipuè se exerunt: atque hæc quidem alterata elementa, sunt re vera actuq; in mundo, & conspiciuntur: illa, inalterata & simplicia, sunt re vera, non tamen actu: atque ut sunt, ita mixture generant. Nimirum alterata hæc, præexistentia actu commiscetur, & generant: inalterata

rata

rata illa, nunquam præexistunt actu, sed potentia semper sunt, & in ipsa mixtione & in mixtis. Horum quatuor elementorum, duo præcipuè (aqua inquam & terra) præstant corporibus crassis, & solidis, ut lapidibus, metallis, & arborum atque animalium partibus corporaturam: duo reliqua admiscuntur propter temperiem, & facultates, & primo quidem omnia necesse est constiterint horum concretionem, posterius verò quædam, ut quæ præstantiora cum sint reliquis, præstantiorem etiam habent ortum, fiunt virtute seminali, & maturatione, elementorum mixtione latitante, & in ipso semine, & in eo quod oritur. Nam ipsa maturatio nihil aliud facit, quam perfectiorem, ex imperfectiori, elementorum mixtionem. itaque imperfectiora corpora, & quæ neque viuunt, neque vegetantur, eodem penitus modo necesse est à principio mundi constiterint quo nunc, concretionem quadam elementorum, quadam proportione coeuntium. quod in lapidibus aperte conspiciamus: quia aqua & terra desuper commixtis, & durefcentibus, augentur. Iis verò quæ seminali virtute generantur, necesse est duplicem tribuere ortum; alium quo constiterint ab initio; alium, quo nunc oriuntur, oriuntur nunc ex semine, ex quo quidem à principio fieri non potuerunt, cum semina posteriora sint natura, & tempore rebus ipsis: siquidem fructus ipsarum rerum sunt, ut antea super caput primum Genesios indicatum est. Igitur cum à principio facta sunt simul omnia, in illa communi omnium genesi facta sunt ex communibus principijs, hoc est, ex elementis: posterius verò singula ex proprijs principijs, & suo quodque modo. Igitur homo à principio factus est secundum corpoream molem ex terra & aqua commixtis, ut scilicet fit lutum, atque adeo ex limo terræ, hoc est ex terræ, & aquæ mixtura, atque inde fluimus omnes: illamque naturam

nobiscum defferimus. hanc primam rerum omnium generis obumbraverunt Poetæ cōnubio Pelei & Tethidis, id est, luti (*πῖλος* enim lutum est) & aquæ. quibus nuptijs dicebant Deos omnes interfuisse, præter discordiam. Quia scilicet, virtutibus cœlestibus & diuinis coniungentibus, & in concordiam trahentibus elementa, orta sunt omnia. nunc verò nostrum quilibet à parentū genitalibus emulgetur in semine sicut lac, & in vtero coagulatur, sicut caseus. Est verò appositissima & maximè naturalis comparatio. nam conuenit semini cum lacte, materia & conditionibus, & generationis modo, & officinis quibus fiunt, & vsu. Vtrunque enim fit ex sanguine, maturatione quadam, alterum in testibus, alterum in vberibus, partibus substantiæ modo valde similibus, sunt quæ ambo succi albi & crassi. vtitur verò natura, altero ad generationem, altero ad recenter genitorum nutritionem, vt alimento scilicet parum euariante ab ipso generationis principio. Ipsum igitur semen verissimè dicitur esse, vt quoddam lac: ipsa verò prima embrionis generatio, coagulatio est, vt casei ex lacte. nam Aristoteles capite 2. 1. de generatione animalium ita inquit, Velut in lactis coagulatione corpus quidem ipsum lac est, succus autem aut coagulum quod principium habet coagulandi, ita quæ à viro in muliere feceruntur. Constat ex dictis quanta proprietate sanctus Iob vtrumque hominum ortum recensuerit, & eum qui primo fuit omnium; & eum qui deinceps est singulorum.

CAPVT QVADRAGESIMVM
SEXTVM.

APITE quatuordecimo Iob ita inquit. Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursus virescit, & rami eius pullulant, si senuerit in terra radix eius, & in puluere mortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum plantatum est, homo verò, cum mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, vbi quæso est?

Hic deplorans Iob humanæ vitæ conditionem, quæ tam facile pereat, atque cum semel perierit, adeo sit irrecuperabilis, confert hominem cum ligno, dicens, miserabiliorem esse hominis conditionem, quia lignum etiam si præcisum sit, potest rursus reuirescere, atque adeo germinare, & infixum in terra in arborem integram abire, atque adeo in arborem etiam diuersi generis inferi; insitioneque producere copiosos ramos, & multum fructum; quin etiam si senuerit in terra radix, & truncus eius emarcuerit, mortuusque sit, si summa eius pars, & rami mucro infigatur in terram ad odorem aquæ (hoc metaphoricè dicitur) hoc est, si adsit aqua, ut ex aqua cum terra mista, alimentum capiat, germinabit, & mucro ille radices proferet in terram, & sursum faciet comam, itaque & nouam integramque arborem. His modis agricolæ & vineas renouant, nimirum insitione, plantatione, & germinatione, ut quis rei rusticæ vel exiguum peritus scit, & Theophrastus docet primo de historia plantarum. Homo verò nihil tale habet, sed quæcumque pars illi abscissa sit emoritur statim,

nul-

nullam neq; plantationem, neq; infitionem recipiens, neque omnino ullam habet rationem reuiuiscendi. Iam verò si homo mortuus sit, nulla eius pars viua manere potest, ex qua reuirefcatur vt arbor. In primis hoc explicemus vt habeat, mox naturalem causam apponamus. Homini quidem emori potest pars vna aliqua antè alias, vt digitus, au rricula, pudendum aut etiam pes, manus, crus, aut brachium, vt per gangrenam emoriuntur nonnunquam, aut Esthiomenum; tamen mortuo homine, hoc est corde, quod vitæ radix est, nulla ne minima quidem, neque extrema pars manere potest viua, vt arbori; cui excisa, & exusta penitus radice, manere possunt virentes ramuli, atque mucrones, quibus in terram infixis, arbor renascatur. Verum neq; arboris semel ficcata & emortua pars, potè amplius vlla ratione reuiuiscere, magis quàm mortuus homo. hac enim in parte eadem ratio est. marcor enim & confirmata ficitas, in omnibus vegetabilibus est irremediabilis. Neq; solū non potest, semel emortuū lignū, secundū eandem partem qua emortuum est reuirefcere, sed neque qua parte consenuit, potest (vt ita dicatur) reiuuenescere. habent enim etiam suas ætates, vt animantia, quas (mortalia cum sint) necessario percurrunt, neque datur à posterioribus ad priores retrocedere. Euenit vero alijs partibus senio confectis alias recentiores esse, & alijs emortuis, alias adhuc viuere & germinare, & euulsa arbor potest rursum terra condi, & renutrirī; nisi verò condatur, sed maneat euulsa, sine spe vlla moriatur, vt & homo si omni alimento destituatur, quia arbor ex terra capit alimentum per radices. Nam & ipse Iob. cap. 7. dixerat. Quasi euulsa arbori abstulit spem meam. Quæ verba videri alicui possint præscriptæ orationi repugnantia. non sunt tamen, quia hîc in præciso ligno, & radice senescente in terra, spem esse dicit, si ad odorem aquæ rursus plantetur: illuc

spem negat esse in euulsa arbore, si auulsa persistat, neq; rursum terra condatur. nihil euenit tale homini: sed partes omnes consenscunt, & commoriuntur cum præcipuis, neq; est ratio semel è vita euulsum trasplantandi. Quod, etsi miseræ esse videtur, non est tamen imperfectionis, quia vnitas & indiuisibilitas in rebus omnibus comes est perfectionis; multitudo & diuisibilitas imperfectionis. Proinde cum multi sint uiuentium gradus, qui perfectione & imperfectione distinguuntur, quò quidq; est perfectius, eò partes eius maiorem habent vnitatem, minusq; uiuere possunt nisi in toto: quare separatæ moriuntur. nimirum gubernantur, non singulæ seorsum ac per se, sed omnes ab vno principio: quò quidque imperfectius, eò minus vnum, sed vt vnita conglutinataque multitudo, ac proinde partes eò magis separari possunt, ac separatæ uiuere, & germinare: quod per gradus uiuentium fit manifestum. Plantarum enim partes dissectæ uiuunt, & quæcunq; seorsum in terram infigantur, siue in hanc siue in illam partem uiuunt, & germinant, atq; hoc inter ipsas plantas, uilioribus inest plusquam præstantioribus: adeo vt quarundam rami, in longum defosi, secundum multas partes germinantes, multas producant plantas. nulli hoc contingere potest, eorum quæ alimentum, non radicibus sed ore capiant, tamen eorum uilissima dissecta in multas partes uiuunt (vt in reptilibus videre est) quantum possunt durare sine alimento, quasi partes non accipiant vitam à partibus, sed singulæ uiuant per se, aliæ alijs agglutinatæ, qua causa & insecta vocantur. Alia sunt his præstantiora, quæ non tantam patiuntur partiũ sectionem superstitè vita, tamẽ præciso capite, & extracto corde volutantur, & subsultant aliquandiu, vt galinæ: grandiora verò animalia (atque minime omnium homo) cum à principibus membris accipiant vitam & motũ, omnemque guber-

berriationem, illis præcis, ne momento quidem temporis viuunt, sed secundum se tota moriuntur, vt ad vnitatem, & perfectionem naturæ magis accedentia.

CAPVT QVADRAGESIMVM

SEPTIMVM.



APITE vigesimosexto libri Iob.

Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis vt non irrumphant pariter deorsum. Qui tenet vultum folijsui, & extendit super illud nebulam.

Terminum circundedit aquis, vsq; dum finiantur. Lux & tenebræ. Columnæ cœli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum. Spiritus eius ornauit cœlos, & obstreticante manu eius eductus est coluber tortuosus. Proposuerat in initio cap. Iob, Dei summam potentiam & sapientiam, exprobas amico suo Baldad, quòd videretur illi patrocinari, quasi imbecilli & imprudenti, his verbis. Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & sustentas brachium eius qui non est fortis? cui dedisti consilium? forsitam ei qui non habet sapientiam? Quasi dicat, Deus tuo patrocinio aut consilio non eget, fortissimus enim est, & sapientissimus. Hanc igitur nunc potentiam & sapientiam Dei celebrat, producens mirabilia eius opera in cœlo & in terra. Quæ, tametsi naturaliter effecta sint, nihilominus diuinæ virtutis & sapientiæ maxima sunt argumenta, quæ ita mundi partes omnes aptauit, easque illis naturas tribuit, vt

mira

mirabiliter constiterint. Miratur primùm, quòd extenderit Aquilonem super vacuum, hoc est, eam cœli partem quę spectat ad polum, ac nobis imminet super aërem. Nam nomina ventorum illis etiam mundi plagis tribuuntur, & cœli partibus à quibus flant, velut apud Ezechielem cap. 20. dicitur, comburetur in ea omnis facies ab Austro vsq; ad Aquilonē, hoc est à meridionali parte vsque ad septentrionalem. non enim probo (tametsi id doctissimis videtur inter prætibus) Aquilonem vocari hēmispherium quod nobis imminet, & Austrum alterū quod substare videtur, ac nos latet, eo quod polus hic noster sit Aquilonaris, alterq; illi oppositus Austrinus. Nam etsi per ignorationem alterius hēmispherij, & putantes nihil illius esse habitabile, ita loquebatur antiqui, & philosophi & poetæ, tamen reuera non ita est, sed à polo versus meridiem stat Aquilo, à meridie versus polum Auster. Quare in altero etiam hēmispherio perinde fieri censendum est, esse, scilicet, ventum nostro Aquiloni respondētem, qui à suo polo feratur ad meridiem, suumq; Austrum, qui a meridie ad polum. quia propter Aquilonis nomine nomine non totū hēmispherium in sacris, sed septentrionalis cœli pars significabitur. Quod velex Ezechiele constat: Cum enim comminaretur terræ Israel, quæ haud dubie vtrumq; hēmispherium non attingebat. Dixit, comburetur in ea omnis facies ab austro vsque ad Aquilonem; non certè intelligens à polo ad polum, sed à meridionali eius parte ad septentrionalem vsque. igitur si hoc loco Aquilo cœli partem vllam significat, non aliam certè quam septentrionalem, ac per synedochem totū cœlum. Significat etiam nomen Aquilo cœli partem cap. 1. Ecclesiasticis, vbi de sole dicitur, gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. miratur itaque cœlum extentum esse super aërem. Vocari enim vulgo, quod solo aere plenum est, vacuum,

vacuum, eo quod solidiori corpore plenum non sit, Aristot. etiam annotauit. cap. 6. de physica doctrina. Miratur quoque appensam esse terram super nihilum, hoc est, ita locatam, vt cum nulli alteri corpori innitatur, sed in medio sit aeris quasi pendens, neq; in hanc neq; in illam partem inclinet. Itaq; miratur, quòd duæ hæ mundi partes, quæ solidissimæ sunt, terra inquam & cœlum (cœlum enim solidissimum esse, quasi ex ære constet, posterius dicetur) firmæ in suis locis maneant, non coherentes, sed dissitæ interstite aere tenuissimo. Hæ autem admirationes naturaliter subrepunt omnibus qui philosophiæ student, atq; adeo hæ & huiusmodi aliæ dubitationes, initium dedere philosophiæ, quin potius earum dillutio, ipsa naturalis philosophia est. Arif. cap. 13. secundi de cœlo inquit irrationalis esse & amentis, non mirari, cur tota terræ moles in medio aeris quiescat, cum vel exigua eius particula, si eleuata dimittatur, ruat. neq; verò dubitatio adeo est leuis, quin fuerint de ea re multæ variæque sententiæ veterum, vt Xenophanis, & Empedoclis, Taletis, Anaximenis, Anaxagoræ & Democriti, quas illic ipse narrat & refutat. De cœlo quoq; cur non ruat, cum nullo sustentetur corpore solido, sed exteum sit super vacuum multæ veterum narrantur opiniones cap. 1. secundi de cœlo, quas omnes ego, ut pote illis locis satis vocatas in examen, & ab Aristotele ipso, & à me in commentarijs, nunc præteribo, breui dicens, causam dictarum dubitationum esse, quòd terra non est aliter nata moueri quam ad medium, neq; cœlum quam circulo, quapropter neq; terra, vnde cumq; in illud ferretur, posset mundi cœtrum præterire. neq; in illo semel firmata, potest inde exire (ita firmavit Deus orbem terræ, qui nō commouebitur, ut dicitur in psalmo) neq; cœlum ullam aliam in partem nititur, sed suo tantum loco uoluitur. Vulgus uerò imaginatur, illud, ut
foli-

soliditate est plusquam adamantinum, ita esse & natura quasi argenteum, aut lapideum. Re vera autem illud est omnis & leuitatis & ponderis expers, circulo solum natum ferri. cuius circuitio finalis causa est in mundi totius indigētia; effectrix verò, in ipsius natura. Mirabilis verò Dei sapientia & virtus, eas singulis mundi partibus naturas tribuēs, quibus maxime totius vsibus seruire possint. Addit, Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum. Admiratione etiam videtur dignum, aquam, cum pluit, in gutulas dispersam, adeo æqualiter decidere, & late patentem terræ faciē irrigare, ac non potius totam confertim cadentem obruere, aut inæqualiter, aliam partem aridam relinquere, in aliam corriuare. Mirum itaque est, quam aptè quamq; ex ipsarum rerum vsu pluuię fiant, vt videatur Deus ligatas habere aquas nubibus, neque dimittere eas nisi vt expedit, nimirum guttatim; quasi per cribrum, aut irrigatorium vas percolatas. hoc celebrat sanctus Iob, dicens, Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum. Quæ autem sit naturalis, ac necessaria eius euentus causa, dicendum est. Nam, vt sæpe iam diximus, Deus quæ fieri expedit, facit per naturales causas, atque cum in sacris eloquijs dicitur iubere aliquid, aut legem ponere, aut nunc alligare aquas nubibus, atq; alibi concludere mare, aut arena cingere, aut huiusmodi alia, quæ voluntatem Dei significāt, significatur certe Deum talia voluisse boni gratia, ac fecisse quidem: id verò non prohibet, quominus per naturales ac necessarias causas fecerit, quin potius, illud velle, iubere, ac legem ponere, atq; aquas alligare & mare coercere, nihil aliud est quam eas rebus naturas tribuere, vt quæ fieri expedit, fiant. atque hoc quidem ita habet semper, præterquam vbi agitur de mundi creatione. Ea enim cum nondum esset natura, solius diuinæ virtutis opus fuit.

Neq;

Neq; sane quod dicimus, Dei laudibus quippiam detrahit. Si enim non aliter quã sua voluntate faceret, vt aqua guttatim descenderet, & mare sese intra suos carceres contineret, laudaretur eius potentia, nunc verò laudatur & sapientiã; fitque hinc, vt quæ circa Deum habetur pietas, nullatenus eleuet studium philosophiæ; quin potius, vt ego existimo, augeat quam plurimum, & promoueat. Quæ igitur stillarum pluuiæ causa sit, dicamus. vt dicitur cap. 3. Prouerbiorum, nubes rore concrescunt, Quod quidem nihil aliud est, quam eandem esse materiam roris & pluuiæ, puta vaporem, atq; rorem fieri concretionem vaporum circa terram manentiũ, vt pluuiã concretionem nubium, quæ quidem sunt vapores qui altius eferuntur. Itaq; pluuiã fit vaporibus concrescuntibus, atq; concretionem abeuntibus in aquam, vbi autem semel facta aqua sit, ferri super aëre non potest, cum illo adeo crassior sit: necesse est igitur, vt mox ac concrescit, cadat. Nõ potest autem nubis simul concrescere tota, sed necesse est à minimis partibus incipientem concretionem, ad maiores, & ad totius commutationem procedere: neq; igitur spectare potest donec cadat tota, sed necesse est, concretas à nondum concretis particulis decidi, ac seorsum cadere. Quod verò non possit secundum se totam simul & æqualiter concrescere nubis, euidentis causa est. Nam siue alterationem eam censeas fieri ab aere, vt Stoici qui imponebant aerem esse primum frigidorum, siue ex accidenti per antiparistasim, vt Arist. fieri non potest, vt vel exigua eius quod patitur pars æqualiter admota sit agenti: constat verò ex admotione agentis ad id quod patitur, nasci citiorem aut tardiozem commutationem. dicens, tunc fieri, vt guttulæ momentaneæ magnitudinis esse nõ possint, sed quibuscunque debeant esse minores, quia quantulascunq; indices, concretæ fuerint earum medietates ante totas, quare & deciderint. cum

Xx ergo

ergo nullæ sint moles indiuisibiles, fiet vt ne pluere quidem possit omnino, propter infinitam continui diuisionem. Concedimus nullam in nubis commutatione, quæ concretione agitur, esse primam aquæ partem, antequam scilicet non fuerit pars alia minor, velut & cum ad extremitatem admodum flamma ignis serpit per stupam, Verum non decidunt decissæ a nube, nisi cuiusdam magnitudinis guttæ: quia antequam illis minores decidantur, anticipant aliæ particulæ generari, accedentesque prioribus, conflant cum illis guttas. Nimirum & decissio, & ipsa per partes generatio tempore quodam aguntur. quantum ergo aquæ generari potest, antequam genita portiuncula decissa cadat, tantum accedit guttularum magnitudini. Hinc fit merito, vt quanto celerius agitur nubis in aquam commutatio tanto cadant maiores guttæ. Quapropter aliquando cadunt minutulæ guttæ, aliquando copiosi imbres. Itaque naturalis causa distributionis pluuiæ in guttas, æqualisque illius, atque fecunditati terræ accommodatissimæ irrigationis, est nubis paulatim procedens concretio. Considerans hunc motum & huiusmodi alios, qui scilicet, aguntur, eo quod res aliquæ mutationem propriæ substantiæ recipientes, factæ sint crassiores, aut etiam tenuiores solito (crassatæ enim descendunt vt pluuiæ; extenuatæ ascendunt vt sapores) dixit Arist. 8. de physica doctrina, grauiæ & leuiæ moueri à generante, aut à remouente prohibens, à generante, vt pluuiæ, ab eo quod densat vapores, à remouente prohibens, vt cadit tegula detracto fulcro. Nimirum, quia quod inanime est, non potest motum suum incohare per se, ac sine opera externi alicuius, externa illa dicit esse quæ mouent, quia sunt a quibus incipit motus. Moueri verò possunt inanima, aut ut grauiæ aut leuiæ, aut vt corpora quædam moueri possunt ab impellente, vt à neruo balistæ: aut a trahente

vt ab hamo : aut à vehente, vt à iumento: aut à voluntate, vt à vento, aut rota: vt grauia verò aut leuia, non possunt in motum agi antea quiescentia, aliter quàm à remouente prohibens, vt tegula a detrahente fulcrum, aut à generante, vt pluuia à frigido quod densat. Quod non intelligentes multi, alioqui doctissimi Arist. interpretæ, venerunt in ridiculam sententiam, omnia grauia & leuia moueri semper ab eo a quo genita sunt. Itaq; vim & efficaciam mouendi ea corpora, esse in illo quod plerumque nusquam est. Sed quoniam ea mihi alibi refutata satis est, neque nunc nisi obiter, ob pluuia casum eius contigit meminisse procedamus. Qui tenet (inquit) vultum folii sui, & extendit super illud nebulam, hoc est, qui cœlum operit nebula, quominus videri possit. Dauid quoque in Psalmis laudi Deo dat, q̄ extendit nebulam per aërem mirabili quodam modo. Nam Psalmo 147. ita cecinit. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Spargens nimirum nebulam sicut cinerem, operit vultum folii sui, tenetque quominus videatur. Nubes & nebulæ, eadem res esse videtur, hoc solum differens, q̄ nubes effertur in mediam aeris regionem, quæ quia neq; vicina Soli est vt suprema, neq; reflexis à terra radijs potitur vt ima, frigidior illis est, & ad aquæ generum, hoc est pluuia, niuis, & grandinis generationem accommodatior, nebula circa terram constitit. Quapropter vt quidam fumus, cœli aspectum prohibet, in aquas verò non concrefcit, qui potius serenitatis, magis quàm pluuia, nota est, quia est ut Arist. inquit, velut nubis sterilis. Sterilitatis causam esse dicit Arist. quia est velut excrementum concretionis nubis. Quare vt excrementum sanguinis nutrire non potest, ut ille, ita neque nebula aquam gignere ut nubes. Verum hoc expositione indiget. Excrementum propriè est, quod secerntur per concoctionem, ut inutile; nubis uero non est conco-

otio, sed concretio. At verò analogia dicitur excrementum nubis quod secernitur ex nubibus, quasi concrefcere non potens, & mutari in aquam. Itaq; ex Arif. ſententia, nebula ex ea nubis parte, quæ quia mutari in aquam idonea non erat excreta eſt, conſtat. Non explicat autem Arif. (quamquam id profecto expediebat quam plurimum) cur ea pars idonea non eſſet in aquam abire. Quod magnam diſſidij occaſionem eius interpretibus præſtitit, aſſerentibus alijs obtinuitatem, alijs ob craſſitiem eſſe talem. Mihi dicendum erit quod veriſimile. Nam monſtrationem hic locus non admittit. Si nebula excernitur ex nubibus, veriſimilius eſt, craſſiorem eſſe earum partem, quam tenuiorem, quia ſi eſſet tenuior, excerneretur ſuſum, excernitur verò deorſum, ad terram uſque pulſa. Præterea ſi eſſet tenuior reliqua, quæ in aquam mutatur, in aeris aut ignis naturam inclinaret. Ob æream verò naturam non eſſet inepta abire in aquam, ſiqui dem communis omnium eſt conſenſus ac peculiariter Arif. in eodem cap. primi Meteor. mutatione aeris in aquam fieri nubem: igneam ſi haberet, haud eſſet adeo frigida, vt certe eſt, ſed fulgurum & cometarum materia, vt reliqua exhalatio. Super eſt igitur vt inclinet in terream, eamque minimè exuſtam, vt quæ vocatur exhalatio, eſtque vt fumus uſtę terræ. Nimirum cum vapores ex aqua cum terra miſta eleuentur, fieri non poteſt quin aliquid ſecum efferant terreum, id, ob diuerſum ſubſtantię modum, non facile abit in aquam, neque ſanè per concretionem abire poteſt, cum terra quam aqua concretior ſubſtantia ſit. Proinde deorſum humidis vaporum partibus concreſcentibus, terræ & tenues (vt ad reliquam ſcilicet terram) ſecretæ deſcendunt, volutanturque circa terram, uſque dum vi Solis diſſipatæ fugantur. Quod Hippocrates quoque lib. de aere, lo-

cis & aquis testatur. Hæ igitur pluuijs succedentes, merito serenitatem indicant futuram, quia & dissolutas iam esse nubes in pluuiam & nebulam. Euenit verò nonnunquã vt nullis præcedentibus pluuijs fiât. Quæ, si quidem sint quæ propriè vocantur nebule, Græcis *ομιλλαι*, ac non potius tenues quædam nubes, tunc quoque siccioris temporis, & impluuij sunt notæ: quia inutile esse & infœcudum indicant, totum quod euaporat ex terra. Siquidẽ tale est quod effumat ex ipsa, quale quod solet ex nubibus excerni. Sunt quidem aliæ, caligines potiusquam nebulae vocatae græcis *αχρη*. Quæ ob nubes multas & tenues fiunt, quæ quidem pluuiam solent præmonstrare: illæ verò, vt dixi, propriè vocatae nebulae nõ sunt. Hæ enim sunt quales diximus. Vnde constat, quanta cû proprietate dictum in Psalmo sit. Nebulam sicut cinerem spargit. Nimirum illud spectare potest, & ad similitudinem spargi cineris, quam præse fert, & ad naturam, si quidem vt terreus quidam puluis est, ac excrementum terreum, vt cinis. Neq; quidem his obstat, solere ex fluminibus, & hyberno maximè tempore nebulas nasci. Nam vt ex nubibus, ita etiam ex fluminalibus aquis excerni illud nebulosum potest, & quod purioris vaporis, ac tenuioris inde nascitur, euolat sursum, latum in nubium regionem, quod verò crassius, & impurius, consistit inferius, volitãs circa ipsa flumina. Atq; quoniam per hyemẽ omnia cõereta sunt, neq; facile ob frigus lecernũtur quę sũt diuersa, excremẽtosus vapor magna ex parte exhalat, qui nebula fit, perestãtẽ verò tenuior ac limpidior eleuatur vapor, q aut cõcretus in regione media fit pluuiã, aut antequã illã attingat extenuatus in aẽrẽ mutatur. Itaq; nebula spargit Deus, vt quendã cineris polinem tenuissimũ, extendensq; nebula operit vultũ solis sui, sed de nebulis satis. Descẽdẽs ad mare, addit Iob. Terminũ dedit aquis, usq; dũ finiãtur lux & tenebrę. Ma

ximum argumentum mirabilis Dei potentiae, atq; omnino facultatis alicuius praestantioris, quam sit ea quae vocatur natura, ad quam philosophi referunt omnia, quod cum videamus ita esse natura comparatum, ut ubi ubi duo crassitie diuersa corpora congregiuntur tenuius emergat in sublime, crassius subsideat feraturque in profundum, terra tamen tota non sumergatur in mare. factum vero id a Deo est, quia nisi terrae facies appareret, haud esset animalium perfectissimorum generationi locus, qua vero ratione id fecerit explicuimus in expositione cap. primi genesios, ubi Deus dixit, congregentur aquae omnes in locum vnum. Cuius praeepto, ut hic dicitur, repente maria congregata sunt, tanta est eius fortitudo. Non quidem ut Anaximenes, & Arist. censent, Sol, absumens locis quibusdam aquas, facit terrae superficiem apparere. Nam haud quaquam sub polis, & in partibus mundi frigidissimis, esse possent amplissimae terrae partes, detectae & habitabiles, quales septentrionales esse scimus, latissime patente Oceano inter tropicos, & sub ipso Sole. non igitur, quod aliae partes sub aqua latent, aliae detectae sunt, in Solis calorem referri debet, sed in terrae structuram, quam ipsi dedit Deus a principio. Nimirum est rotunda, & in medio mundi posita, maximis vero partibus excauata, & anfractuosa, quas omnes cauitates replente aqua, sit ex vtrisque; terra inquam & aqua, globus vnicus, cuius centrum, & aquae & terrae, & mundi totius, idem est: constat vero necesse esse, ut ad centrum terra sit plusquam adamantina. talem igitur terram efficiens, conclusit Deus in terrae foveis aquas, quae alioqui essent totam submersurae, atque ipsa est terra terminus quem circundedit aquae. atqui, etsi ita ad sese terra, & aqua posita sunt, dicitur verius terra continere aquam ac cohibere, quam aqua terram: quia quod siccum est, facile continetur termino proprio, humidum

verò

uerò non nisi alieno. non tamen proinde violenter est aqua ita locata (nihil enim uiolentum simul & naturale) quia neq; quippiam crassius illi innatat, neq; illa imminet vili corpori tenuiori. Quoniam autem hæc non aliorsum ita machinatus est Deus, quàm ut in terræ facie agi possent generationes (alioqui enim fecisset totam secundum se totam compactam & unitam terram, & sine ullis cavitatibus) constat duratura solum, quandiu durabunt ortus & interitus rerum. Hi uerò durabunt quandiu Sol circulo feretur, ac sua circulari latione successiuam hanc uicissitudinem faciet, lucis & tenebrarum, hoc est, dierum & noctium. circumdata erit ergo aqua dictis carceribus, vsq; dum finiantur lux & tenebræ, cessantibus simul, cœli motu & rerum generationibus. Tunc uero vnita atque congregata, (ut par erat) tota terra unicumque conflans per se globum, in aqua submergetur. Quod dicitur, Columnæ cœli contremiscunt, & pauent ad nutum eius, & rursum, Prudentia eius percussit superbum, ad angelos bonos & malos pertinet, haud quaquã ad res ullas naturales. Illa quoq; uerba quæ dictis succedunt. Spiritus eius ornauit cœlos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus, referunt pleriq; ad bonos spiritus & Satam. Mihi uerò uidentur pertinere posse ad opus quarti Dei, ad creationem stellarum inquam. Nimirum ornatus cœli uocatur. cap. 1. geneseos illa innumerable multitudo stellarum. Coluber uerò tortuosus mihi sonat per periphrasim, magnum illum latumq; cœli circum obliquè positum in sphaera, per quem semper feruntur planetæ, qui uocatur Zodiacus. Videtur enim ille positionis gratia uolui in sphaera, ut conuolutum colubrū. non transigunt quidem leuiter philosophi stellarum naturam, & substantiam. Mihi uerò dicitur de ea paulo post, ubi & de substantia cœli.

CAPVT QVADRAGESIMVM
OCTAVVM.



APITE 28. Iob. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mēſura. Dictū iā antea eſt, non ſemel, celebratiſſimum eſſe in ſacris, nō ſine magna Dei ſapientia effectum eſſe, vt aqua nō obruat terram totam, atq; ſub ſe mergat, nullo ita vſui futuram ad generationem anima-

lium. hoc idem hīc Iob inſinuat dicens, & aquas appendit in menſura: quaſi dicat, aquam certa quadam dedit menſura, ne ſi magis abundaret, ruptis fontibus regurgitaret ſuper terram, vt in tempore Noë: & eam aquæ menſuram, ita ad terræ molem aptauit, atq; ita appendit, & librauit, vt naturaliter decurrens quo ſua eam natura fert, & quam amat partium æqualitas, terram non occuparet. Nunc addit aliud Iob dicens. Qui fecit ventis pondus. Nimirum vt miratur, quod aqua non redundet ſuper terram totā, ita etiam quòd venti non ferantur ſuſum per totum aerem, ſed quaſi quodā pondere depreſſi ferantur circumcirca terram. Cuius rei naturalis cauſa poſcit, vt de pondere, & leuitate diſſeramus, quid vtrū que ſit. Vbi enim hoc fuerit indicatum, facile ea innoteſcet. Communis philoſophorum ſententia eſt, vt calor, frigus, humor, & ſiccitas, ſunt qualitates actiuæ elementorum, ita pondus, & leuitatem eſſe motiuas, pondusque ſeu grauitatem eſſe virtutem eundi in medium; leuitatem, à medio. Itaque vt ignis virtute quadam, quam calorem dicimus, calfacit, ac cōmutat accedentem quamcunq; materiam: ita leuitate moueri ſuſum: aquam vt frigore refrigerat, ita pondere ire in medium:

medium:

medium: Atq; vt calor & frigus primò sunt elementorum, deinde & concretorum corporum, ita pondus & leuitatem. Mihi verò nunquam visum est ita: sed corpus quodcunque per sese, ac sine vlla qualitate, abire in eum locum quem naturalis ordo postulat. Naturalis verò ordo est, vt crassa sint subtenuibus. Velut igitur aqua frigida rem accedentem frigore refrigerat, seipsam verò vbi calfacta est, non alio refrigerat frigore (alioqui esset in ea duplex frigus, & vt ita dixerim, frigus frigoris) sed suapte natura, ac sine vlllo instrumento redit eò, vnde violenter extracta est ab externa causa, ita quæcunq; res vim habet mouendi aliam loco non per accidens, qualitate quappiam, quæ facultas est ita efficiendi, id facit, vt magnes ferrum mouet; quæ verò seipsa mouent, neque per rem vllam extra se, nisi per accidens, vt quæ dicuntur graua & leuia, Ea, præter naturam propriam, nulla qualitate indigent, vt ita ferantur: redeunt enim in id quod sua natura amat, vt aqua frigescens. Quare opus non est, vt apponatur vis vlla alia, sed solù vt remoueatur quod prohibebat. Itaq; opus nõ est, pondus & leuitatē vt qualitates quasdam rerum statuere, neq; putare eas aliud quippiam esse, quã crassitiem & tenuitatem; sed ita censere, rem quæcunq; cū rectè locata est ad res proximas, quiescere, eū malè, moueri, siue sursum, siue deorsù, vt res exigit, quo naturæ suæ cōgruentē ordinem consequatur. Id verò ita esse in physicis commentationibus indicauimus. Nunc verò etiam hoc adiiciemus argumentum. Si grauitas & leuitas quædam contrariæ qualitates rerum essent, inessent quidem singulis secundum certos gradus: vt quæ est res primo, aut secundo, denique certo quodam gradu candida aut nigra, ita esset grauis, aut leuis. Itaque esset res quædam pendens libram, alia vnciam, alia drachmam: at verò non est hoc vlla

in re verum simpliciter, sed ad aliquid, hoc est ad medium. Si enim suspendis in billance substantiarum diuersarum, auri exempli gratia & argenti æquale pondus, mutato medio mutatur pondus. Nam si in aquam immittas billancem, fit vt quod substantia est crassius detrahat quod tenuius, etiam si in aere neutrum alterum detraheret. Nimirum, vt monstrat Archimedes, licetque cuius experiri, aqua detrahit ponderi, quantum aqua quam res excludit ex vase pendet. Atq; cum crassiora minori quantitate ponderent æquale, fit vt minus aquæ excludant, & ita ad portionem amittat minus sui ponderis. Igitur fieri potest, vt quod in aere pendeat æquale, nulla alia mutatione facta quam medijs, pendat minus, atq; etiam quod pendeat antea plus. Atqui profecto eadem ratione fit, vt ipsius etiam aeris mutatio in serenum aut turbidum, nulla re adiecta aut detracta lanci, mutet pondera. Nulla igitur res certa est pondus, sed impetus internus maior aut minor, vt maior aut minor est rei cuiusque deordinatio, non enim res vlla fit dulcior aut acrior, candidior aut nigrior, calidior aut frigidior, vtcunq; res aliæ omnes mutantur, ipsa nullatenus mutata. Ipsum igitur pondus aut leuitas non est absolutum quippiam, sed ad aliquid vt ipsum ordinatum aut inordinatum esse. Fecit igitur Deus rei cuique pondus, vt crassitiem, neque aliud est dedisse pondus, quam naturalem appetitum substandi tenuioribus. Hocque in omnibus substantijs perinde euenit. Quare quodcunque corpus est altero crassius, est & grauius illo. Ventorum materia fumus est seu exhalatio, vt videtur Aristoteli, qui turbido, & vaporibus pleno aere fit tenuior, limpido vero & puro crassior: quare ex terra in primam hanc regionem, quæ vsq; ad nubium locum pertingit, naturaliter effertur, à superiori vero limpidioris

siu boni sicut non boni : inordinatio : inordinatio : inordinatio

iii Y

dioris aeris regione, suo ipsius pondere retrahitur, ac cum neque descendere per crassiorem, neque ascendere per tenuiorem aerē possit, neque loco capiatur, fit ut feratur in latera, feratque secum undatim, & aerem & nubes. Fecit itaque Deus ventis pondus, neque minor est crassitiei & tenuitatis, ac proinde & ponderis & leuitatis differentia (etsi id minus conspicuum sit) in spiritalibus, quam in aqueis, & in duris corporibus.

CAPVT QVADRAGESIMVM
NONVM.



APITE 28. Job. Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus in æs vertitur. rursus cap. 37. Ab Aquilone aurū venit. capit. 19. Quis mihi tribuat, ut scribatur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro stilo ferreo, & plumbi lamina?

In quinque hæc genera, quorum mentio in hoc libro fit, reducuntur metalla omnia, aurum, argentum, æs siue cuprū, ferrum, & plumbum. Nam stannum, & impositum & politum est plumbi species, plumbum scilicet album; electrum (quod multi inter metalla ponunt, & Ioui dicant) reuera est mistura auri & argenti. Aurichalcum, quod Hispanè Açofar, & Alaton, etsi videatur Plinius cap. 2. libri 34. censere esse peculiarem metalli speciem, & seorsum reperiri: reuera tamen est æs mistura quarundam verum tinctum. Calib est ferrum desiccatum arte. Præter hæc nullum esse videtur.

Nam Cadmia, Pompholix, Spodium, Antispodium, Tutia, & Stibium, metallica medicamenta sunt potiusquã metalla, vt & alia multa; metalla verò ea solum, quorum mentionem hîc reperimus, & in alijs sacrae scripturae locis. De re metallica multiscripserunt, veterum & recentium, chymicè tamen magis quàm physicè. Nam inueniendi & fundendi rationem docentes, eorum naturam, neque communem omnium, neq; singulorum propriam persecuti sunt: tametsi enim attigerunt nonnulli, ita tamen vt desiderentur plura. Plato in dialogo de natura, & Arist. in calce tertij Meteorôn, de metallorum natura egerunt melius multo, quam omnes qui illos sequuti sunt, quia etsi per pauca dicit de ea re vterque: omnium verò quæ dici possunt de ea re, fundamenta iecerunt certissima. Amborum est eadem sententia. Metalla esse aquæ genera, concreta frigore, seu concretionem generata. Quod non ita accipiendum est, quasi non sint mista & elementis omnibus participant, sed q̄ sint ad aquam præcipuè pertinentia, plus aut minus, ut singulorum est natura: cognoscitur verò communis metallorû omnium natura, ex ijs passionibus quæ cõmunes omnibus sunt, cuiusq; propria, ex passionibus singulorum. Quia enim metalla omnia liquabilia sunt vi caloris, constat frigore esse concreta, cum necesse sit contrariorû contrarias esse causas, & quæ calore soluntur, frigore esse concreta, quod uel sensu ipso deprehenditur. liquatum enim, siue aurum, siue argentum, siue plumbum, a noto igne concrefcit rursus, detracto scilicet calore; caloris autem priuatio frigus est. Hanc etiam fit, ut ad aquam potius pertineant, quàm ad terrã: aquam enim congelat frigus & soluit calor; terrã uerò calor durat, & aqua dissoluit. Esse itaque metalla omnia aquea, & concretionem generari, ex his cõstat, non tamen ut glacies, cuius concretio non finitur in aliã

formam, & est nihil aliud, quam aquæ alioqui inalteratæ concretio. Metalla enim, præterquam quòd liquabilia sunt, sunt etiam compressilia, & tractilia, quorum neutrum glaciæ accidit; quia aquæ partes friabiles sunt, & nullo participat lentore, quo ut citra fufuram comprimantur, aut trahantur in modum massæ partes indigent. Non itaq; metalla sunt simpliciter concretæ aquæ, sed aquæ genera, idest, aquæ modo quodam alteratæ factæ, scilicet, tales, ut cum concretione retineat substantiæ modum, quo cõprimi possint, & trahi, quod idem est, ac si dicas, metalla esse corpora concreta, pertinètia præcipuè ad aquam, liquabilia, compressilia, & tractilia. Compressilitas, & tractilitas, passiones sunt quæ ex lentore nascuntur, lenta enim comprimuntur (nisi actu sunt liquida) & trahuntur: lentor verò nascitur ex magna humidum cum sicco permistione. Nam & massam ex aqua & farina, & quæcunq; medicamenta emplastica, plurimum versando, ac miscendo reddimus lenta, & eam habemus notâ magne mistionis, quòd lenta sunt, quia seorsum existentia humidum & siccum, facile in partium à partibus separationem faciunt, quam vocamus frabilitatem, passionem contrariam lentori. Permistionem itaque habet humiditas metallica sicci, non multi (prævalet enim aqua) sed magnam, tametsi differunt alia ab aliis & mistionis perfectione, & sicci quantitate, ut sunt nobiliora aut viliora. Ea siccitatis permistio magna, præbet illis ut liquata & fusa non madefaciât res, per quas diffluunt, neq; imbibantur ut aqua. Nâ & emplastris euenit, ut cū lentorem cum quadâ soliditate comparauerint, tractata, manus non coinquinent. Nimirum coerces humiditatem, valde permista siccitas. Metallorū itaq; omniū, quæ in quinque genera redigimus hæc est natura, quâ dictæ nobis indicat passiones, quib. dissidēt ab alijs subterraneis, ut à terræ generib. & à lapidib. lapides. n. frangi

frangi ac comminui, ac illorum nonnulli findi possunt, non tamen liquari, comprimi, aut trahi in longum. Vnde constat aliam esse lapidum gemmarumque generationem, & naturam, à metallicis longè dissidentem: lapidumque substantiam pertinere ad terram, & concretionem habere ab utroque, à calore scilicet siccante, & à frigore constringente, ut fictile. Siquidem neque dissoluuntur liquati à calore, neque dissoluti ab aqua. Atqui hanc esse vulgarium lapidum naturam & substantiam, satis est manifestum. De fulgentium ac præciosorum lapidum, seu potius gemmarum natura, dubitare cogit fulgor, & transparentia, an terra sit: videtur enim terra oppacca admodum esse, atque tantæ pulchritudini obstare. Quapropter multi illas cœlestis ignis participes esse censent (vnde sine euidenti calore fulgorem recipiant) & cœlestis aquæ, vnde ChrySTALLINAM diaphanitatem recipiant, sine liquabilitate. Verum hæc Platonici audient libenter, Aristoteli minimè, sed quia ad institutum præsens non faciunt, redeo ad metalla. Dictum est ea omnia à lapidibus & terræ generibus differre, quæ admoto igne liquari possunt, & ex hac ipsa passione agnosci eorum generationem esse concretionem à frigore. Videntur ergo illa Iobi verba. Et lapis solutus calore in æs vertitur, & naturæ lapidum, & generationi metallorum repugnare. Quia neque lapis potest liquari, neque æs generatur calore. Certè metallorum omnium generatio est, ut diximus, verba verò illa non tam continent naturalem æris ortum, quam chymicum, quod ipsa res palam facit. Metalla omnia generantur (ut ego existimo) sub terra, atque ille ipse aureæ arenullæ quæ in fluminibus inveniuntur, ut in Gange, aut Tago, de montibus decisæ sunt, quos raptim præterfluentes lambunt. Atque si quæ auri genera in montibus reperiuntur, non quidem supra ipsam ter-

ræ faciem genita, sed tempore detecta sunt. Experimento enim constat ea extrahi de terræ visceribus, atque adeo profundissimis fodinis. Rarissime reperitur quodpiam metallum purum, ac citra vllam artem perfectum, sed confusa alia cum alijs, ac cum lapidibus, & quibusdam terræ generibus, vnde vt ignis in fornacibus, destillat quodcumq; seorsû relictis lapidibus, & terra. quæ res adeo est nota, vt hînc nomen nacta sint, vocenturque metalla *μετalla*, quasi *μετὰ ἄλλα γεννημένα*, hoc est, iuxta alia genita: adnascuntur enim alia alijs, vt aurum argento, & hoc plumbo, ac nonnunquam æri, ac ferro. Concresecunt circa lapides nonnunquam quidē præciosos, vt aurum circa Adamantem, ac crebrius circa lapidem Lazuli, crebrius multo circa alios viliores lapides. Illæ igitur fodinæ in quibus generantur metalla, aliquando altissimè ac longissimè, decurrunt & vocantur metallorum venæ: quæ quidem principia quædam habent & fines, atq; in ipsa terræ facie qua sunt venarum principia notas quasdam naturales, eius rei peritis cognitæ, quibus in illis inuestigandis vtuntur. Significanter verò dictum est, Argentum habet venarum principia, & auro locus est in quo conflat, quia multo magis videtur argentum in venis gigni quam aurum, illud enim vno ductu continuatû reperitur à venæ principio, hoc autem non nisi frustatim & minutatim. Est verò eadem generationis materia metallis sub terra, & meteorologicis in aere. Nimirum hæc generantur ex vaporibus, & exhalationibus sursum latis; illa ex his eisdem intra terram cohibitis, ac iuxta lapides, aut eiusmodi alia concresecuntibus, ac concretionem firmissima, & paulatim facta, mutatis in substantias adeo solidas. Neque mirum, densati enim vapores in aquam abeunt, & exhalationes in exustâ terram, quibus plurimum permittis, ita tamen vt aqua vincat, quæ frigore concresecens

terram cohibeat, metalla generantur. Hinc merito fit, vt chy-
 mistæ ad imitandam generationem metallorum, argento vi-
 uo, & sulfure vtantur: illud enim plurimum habet vaporosæ
 naturæ, hoc fumosæ, qualis exhalationum est. Hinc etiam
 nascitur corrosiua illa qualitas, quæ cum quadam astrictione
 coniuncta est in plerisque metallis. Nimirum non constant
 simplici ac inalterata terra, sed exusta, in qualem densata ex-
 halatio abit. Atqui vt verum verò consonet, & meteorolo-
 gica eiusmodi habent qualitates, & nix abradit intestina, &
 pluuiali aqua vtimur ad eadem, ad quæ calybeata, ad siccan-
 dum scilicet, & extergendum ventrem & viscera. Metallorū
 ergo in commune hæc est natura; singulorum verò propriā
 oportet dicere. *Æs*, plumbum & ferrum, terræ habent plus
 quam aurum & argentum, quod ærugo & scoria indicant,
 quæ maximè redundant in ære & ferro, & pondus plumbi,
 quod multæ terræ est. Aurum & argentum aquæ sunt ge-
 nus, excoctum, ac perfectionem magnam adeptum, & opti-
 mam millionem. Duo accidentia videntur repugnare dictis,
 facilis liquabilitas plumbi, quæ aquæ magis quam terræ ef-
 fe videtur; & auri pondus, quod videtur esse terræ. Nam cū
 aqua quam terra sit leuior, quod terræ habet minus, videtur
 futurum minus graue. Sed liquabilitas plumbi non nascitur
 ex pauciori terra (nam præter grauitatem, vri etiam potest,
 apta autem vstioni sunt terrea) sed ex imperfectiori mistio-
 ne, ob quam quod in eo est aqueum facile effluit: auri verò
 pondus nascitur ex densitate substantiæ, sunt enim leuiora
 quæ rariora, etiam si aliquanto crassiora sint, quia in sese æ-
 rem admittunt, velut ligna. Omnia enim quæ densissima
 non sunt, etsi sunt substantia terrea, efferuntur in aqua. vt
 itaque raritas causa leuitatis est, ita densitas sit ponderis; au-
 rum verò maximè densum ac sine poris est, proinde graue
 est

est, & sonitum non edit; contra ac æs, quod cum sit poris plenum, sonorum est, & minus graue, etsi sit magis terreum. Efficientem causam metallorū esse Solem, vt & aliarum omnium rerum generabilium, dubium non est, neq; obstat, frigore concreuisse; non enim quia frigore concreuerunt, frigore genita sunt. Neque enim concretio est eorum ortus, alioqui liquatio esset interitus, non est tamē, cum non minus sit aurum, quod liquatum effluit, quam quod concretum consistit, nam rursus concrescens, vt est re vera, & apparet idem. Calor ergo Solis excoquens, ac commutans, ex aquæ vaporibus cum exhalationibus generat, interim hanc ipsam substantiam aquæ, quæ ita alterascit, constringente frigore. Neque mirum simul à calore secundum substantiam commutari, & constringi à frigore. Nam non nisi maximo calore soluitur metallorum substantia, ac proinde minimo frigore constringitur, adeo vt constrictum iam consistat, & tangi non possit præ calore: non ergo frigus quod potest constringere, excludit calorem qui valeat commutare. Rectè igitur metallorum ortus tribuitur cœlesti calori, etsi consistētiam à frigore recipiant. Neq; verò quia cœlestis causæ meminimus, referri volumus certa metalla in certa astra, cum quibusdam Platonis, vt aurum in Solem argentum in Lunam, ferrum in Martem, Aurichalcum in Venerem, electrum, in Iouem, plumbum in Saturnum, æs in Mercuriū. Nam hæc, & alia huiusmodi quæ sola constant diuinatione, sunt quidem apud vulgus plausibilia, re uera tamen neniæ, aut seniles fabulæ, quæ in philosophiam per vaniloquos irreperunt. Cum itaque metallorum generatio sit qualis dicta est, atque circa lapides, atq; adeo intra lapides concreuant, vix vnquam reperitur alicuius eorum portio insignis per sese, ac pura: sed ex fodinis extrahuntur & lapides, & terræ

quædam genera eius rei peritis cognita, ex quibus ignis vi in fornacibus distillant metalla, iisque extractis reliquum exustum superest, scilicet quod terreum, aut lapideum. Cadmiæ nomen datur duabus rebus, vocatur enim Cadmia, lapis ex quo in fornacibus secernendo fit æs. Vocatur etiam fauilla quædam, quæ dum secernitur æs, vi ignis eleuata, fornacis parietibus adhæret. Id explicat omnium optimè Plinius. libro 34. cap. 10. dicens, metalla æris multis modis instruunt medicinam, utpote cum vlcera omnia ibi occissimè sanentur: maximè tamen prodest Cadmia. Fit sine dubio hæc, & in argenti fornacibus candidior, ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. nam ipse lapis ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fufuris necessarius, medicinæ utilis. Sic rursus in fornacibus existit, aliamq; sui nominis originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu, tenuissima parte materiæ, & cameris, lateribusue fornacum, pro quantitate leuitatis applicata. Hæc Plinius. Ex quibus constat, æs ex lapide quodam Cadmia vocato fieri. Galenus idem asserit, dubitat tamen an Cadmia illa lapis vocari debeat, an terra, lib. 9. simpl. medic. dicens. Cadmia fit vbi in fornacibus æs paratur. nempe tota terra illa ex qua æs generatur in fornacibus, in altum egerente velut fuliginem quampiam, vel fauillam, siue utcunq; appellare licet. Arsi non terram, sed lapidem nuncupare vellis, ex quo in fornacibus secernendo partim fit æs, partim Cadmia, partim diaphruges, nihil sanè retulerit. Ecce ut Plinio & Galeno testibus, fit æs ex lapide. Pyritidis etiam lapidis est quoddam genus, ex quo fit æs, teste Dioscoride, libro quinto, capite decimo. Igitur hoc idem dicitur in præscripta dictione, his verbis. Lapis solutus calore in æs vertitur, non quidem quod lapidosum est liquatur (neq; enim potest) sed totus lapis, si-

ue nuncupatus Cadmia, siue pyrites calore soluitur, liquato metallo quod intra se continet, reliquo redacto in exusta excrementa. Quod ab Aquilone venire aurum dicit, non ita est accipiendum, quasi non aliunde: nam & ab Oriente, & ab Occidente venit quamplurimum, sed quasi inde quoque. Id verò experimento cognitum est, quandoquidem omnes qui de metallis scribunt, Panoniam, Bohemiam, & Austriam, & Citeriorem Germaniam, inter feraces auri prouincias commemorant. Illud porro. Quis mihi det, vt exarentur, sermones mei stillo ferreo, & plumbi lamina: non quasi quippiã quod fieri non posset, aut non etiam soleret dicit, sed potius secundum antiquissimi illius seculi consuetudinem. Solebant enim veteres, vt Georgius Fabricius annotauit, ex plũbeis tabulis libros componere, quales in antiquis sepulchris repertos Neapoli ipse testatur. Sed pro conditione huius operis, satis de his dictum est.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.



X libri Iob. cap. 37. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia. Extollere volens Eliud Dei Opt. Max. potentiam & sapientiã, ab illius operibus quæ dicit esse magna & inscrutabilia argumentum capit, atque præcipuè à sublimibus rebus & meteorologicis, & ipsius cœli mentionem facit, vt pote quæ hominibus videri solent admirabiliora. De tonitruis ergo agēs nunc, dieit, Tonabit Deus in voce sua mirabiliter. Nam & Poetis vocatur Deus ob hanc mirabilem hominibus sublimium passionem, Altitonans. De tonitruum naturalibus cau-

sis, non eodem modo senserunt veteres philosophi. Nam
 Stoici collisum nubium fieri putabant, vt cum apud nos aqua
 ad aquam colliditur, vt in torrentibus. Anaxagoras esse cre-
 pitum qui editur, cum ignis qui intra nubem inclusus est, à
 circumfusa aqua extinguitur, vt & apud nos crepitus editur
 immissa aqua in flammam, aut prunas: ignem verò illum de-
 scendere ex æthere, hoc est, superno igne, & ab accidentibus
 vaporibus intercipi. Anaximander, & Metrodorus, atque
 Arist. censent fieri ex nubis scisura, à flatu intercluso, ac forti-
 ter erumpente, non aliter ac crepant, cum ad ignem rum-
 puntur glandes aut Oua, aut ex tormentis bellicis erumpen-
 te igne editur tonitruum. Nimirum in his omnibus rebus
 finditur, ac per fissuram verberatur vehementer aer, vnde ve-
 hemens nascitur sonitus. Cum flatum qui erumpit ex nube,
 exhalationem igneam censet esse Arist. quæ non ex æthere de-
 trusa est, sed ex terra ascendit, non minus quam vapor, qui est
 nubis materia. quæ sane sententia dictarum omnium est pro-
 babilissima, nam collidi adeo vehementer non possunt nu-
 bes, nisi contrarijs ac vehementissimis incurfantibus ventis,
 quod quidem fieri, cum tonitrua eduntur, non experimur,
 sed plerunque aut vnico flante, aut nullo conspicuè. Por-
 ro non licet torrentibus conferre nubes, cum indicatum nu-
 per sit, eas dum sublimes manent, nihil aquæ continere, sed si-
 mul in aquam mutari crassescente vapore, ac descendere. Si
 verò dirumpenda nube à conclusso igne aut fumo, aut deni-
 que flatu edi tonitruum asserendum, certè illum inferne ex
 terra ascendere, per partes effumante terra vi solis, vt ascendit
 vapor euaporante aqua verisimilius, quam ab æthere detur-
 bari. Nam inde, neque pondere cadere posset, cum longe
 tenuior acris sit, neque violentia vlla deturbari, cum pars
 cœlo proxima sit summe tranquilla, & circulari solum aga-

tur motu, cœli comes. Cum præcipuè mihi, & in huius operis initio, & in alijs prius, indicatum, multis neque incipientibus argumentis fit, nullam esse ignis regionem superiorem, sed totum quod inter nos & cœlum interest, aère plenum esse; cœlum verò ipsum non esse igneum, talem præcipue ut discerpi ac frustatim cadere possit, paulo post differemus. Superest igitur verissimum esse id quod communis nunc opinio fert, tonitruum edi ruptura nubium, & proximi aëris, ab erumpente violenter igne, qui ex densata exhalatione gignitur. Velut enim flamma rarefcens in fumum abit, ita fumus densescens, ubi non simul refrigeratur, abit in ignem. Verum hoc ad coruscationum & fulminum causas iam spectat ad tonitrua illud solum est satis, fieri rupta nube, erumpente quadam spirituosa substantia. Addit Eliud, Qui præcipit niui vt descendat in terram, vt hyemis pluuijs, & imbri fortitudinis suæ. Pluuias moderatiores, & mediocri impetu cadentes, & caliginosas, vocat hyemis pluuias, quia tales per hyemem cadere solent; largas verò & impetuosas, quales per æstatem plerunque fiunt, vocat imbrem fortitudinis suæ, hoc est, fortitudinis Dei, quod est fortitudinis magnæ. Nam frequentissima phrasis est in sacris litteris, dici Dei, quæcunque magna, vt mons Dei, quasi mons magnus. Extollit itaque Dei potentiam, quod eius præcepto descendant in terram nix, & pluuiæ hyemales, & imbres æstiu fortissimi, & maximo impetu cadentes, qui medicis vocari consuevere temporales, quasi æstiu: quia ea pars anni vocatur peculiariter græcis ^{ἔρα} hoc est tempus. Niuem grandinam, & pruina, à maiori frigore fierique pluuiam roremque constat; primum quidem ex ea analogia quam habent, cum gelu, quod apud nos frigore fieri experimur: deinde, & ex solutione, quod scilicet, ea omnia

nia calore soluuntur in aquam. Fieri etiam aquam, ex vapore densato frigore, & antea dictum est, & eodem argumento constat, quòd scilicet videmus calore resolui in vaporem aquam. Monstratum etiam antea est, pluuias copiosiores & guttarum grandiorum, à maiori frigore fieri quam contrarias; quia cum aqua simul vt gignitur cadat, tanto grandiores fiunt guttæ, quanto celerius nubes in aquam mutatur. Si autem frigus eius mutationis causa est, celerioris mutationis causa sit maius frigus, vbi nulla in materia differentia statuitur. Grandinem etiam, quam niuem censet Arist. esse maioris frigoris sobolem, argumento à maiori soliditate ac duritie accepto. Nos id definire curabimus, vbi sermo incidere de grandine, nunc illud vnum interest scire, cur æstate fiant largiores imbres quam hyeme, siquidem maioris frigoris sunt. Habet verò hæc illam dubitationem priorem, cur in media aeris regione (neque enim iuxta terram neque iuxta cœlum) hæc fiant, & quæ ibi sit talium generationis causa. Stoici qui ponebant aerem natura sua frigidiorum esse aqua, atq; adeo primum frigidiorum, dicerent, vapores & aquam densationes illas pati ab aere, vtpote frigidiori, illo verò potius loco, q̄ ibi maximè aer naturam suam retineat, neque à rectis radijs adeo alteratus, quam sublimior, neque à reflexis, quam humilior. Arist. qui aerem natura calidum esse putat, abit in antiparistasin, dicens, regionem eam aeris frigidam fieri ob circumstantiam calidiorum. Verum Stoici non videntur posse dicere, cur æstate fiant illæ concretiones maiores quam hyeme, dicunt enim rectè, illas concretiones ibi fieri, quia aer est frigidus, cur verò sit æstate frigidior non dicunt. Arist. hoc quidem rectè dicit, nam cum non ponat aërem per se frigidum, sed ex accidenti, ob contrariorum circumstantiam, consequens esse videtur, vt cum quæ circumstant con-

tra-

traria, sunt maiora, fit & aer eo in loco frigidior. Sed vellem diceret Arist. cuius substantiæ est illud frigus, quod per antiparistasin, hoc est contrarium nisum, augetur, an aeris, an ipsorum vaporum & aquæ. Si enim aeris, necesse est aerem frigidum ponere per se cum Stoicis: si vaporum & aquæ, fit ut vapores suo seipos frigore refrigerent, & præter suam naturam densent, quod fieri non potest. Siquidem nulli dubitatum est illud physicæ principium, omne quod præter naturam alterascit, aut omnino mouetur, ab alio id pati. Quapropter vel his argumentis, probabilissimum fit, quod & alibi, & in hoc ipso opere probaui, concretionem non esse aquæ præter naturam, quin potius totum aquæ genus, si ab eo igne qui per omnia vagatur dimitteretur, concretum iri. Nam si aqua est primum frigidorum (ut certè est maximè consentaneum) nullum frigus est illi præter naturam. Quid enim possit esse maius summo? Si autem concretio illi naturalis, fusio ab aliquo externo fit. A quo autem alio quam à contrario, hoc est, ab igne? concrefcit igitur, cum ab igne destituitur: ignis verò fulgorem naturaliter sequitur ob naturæ similitudinè, atque ita abundans circa cælum ob vigorem radiorum solarium, & circa terram ob eorundem reflexionem, regionem mediam destituit, velut & terræ penetralia, idque facit æstate magis, quia magis dictis in locis abundat. quo fit ut sponte naturæ in medio aëris (alioqui ut me fert opinio temperati) vapores concrefcant, in aquâ, niuem, aut grandinem, idque æstate magis quam hyeme fiat. Dicta igitur est causa cur pluuie hyemales, fortes verò imbres æstiuales sint. De niuis natura postea dicetur. Verba illa. Qui in manu omnium hominum signat ut nouerint singuli opera sua, explicata mihi sunt, vbi de chyromantia egi, nunc ijs præteritis, procedamus. Ab interioribus (inquit) egredietur

tur tempestas, ab arcturo frigus. Dictum antea est, imbres fortes cum tonitruis, fulguribus, & fulminibus, temporales vocari: illud idem vocatur nunc tempestas, quæ quia per fortes æstus fieri consuevit, vt etiam diximus, ei vt contrarium opponitur frigus. Arcturus est id astrum, quod vocatur vrsa maior, vnde & nomen accepit. nam ἄρκτος vrsam significat. Inde etiam accepit nomen Polus arcticus, iuxta quæ voluitur, ac proinde nobis est sempiternæ apparitionis. Eandem igitur partem cœli vocat nunc, nomine illius astri, arcturum, quam nomine venti inde venientis, antea vocauerat Aquilonem, eam inquam quæ est ad Polum, quæ & Septentrio vocatur. Quæ quidem extrema cœli pars est, & ad ipsum polum, super quo voluitur totum, sita. Cui opposita est alia per totum mundi diametrum distans, alter scilicet Polus, qui vocatur antarcticus. Pars mundi quæ inter duos illos polos est, ab eis æque distans, & ad medium diametri spectans, quæ vocatur Meridies, dicitur esse interior mundi pars, quasi inter extremitates, in quibus poli, sunt media. dicit igitur, Ab interioribus egredietur tempestas, & ab arcturo frigus, hoc est, à meridie, vt pote calidissima mundi parte, & vnde flat Auster, calidus ventus, venient tempestates, & procellæ, & à septentrione frigus, quia inde venit Boreas, ventus frigidissimus. Horum causas, hoc est, quod tempestas veniat ab interioribus, & frigus ab arcturo, referens in ventos, addit, flante Deo concrefcit gelu, & rursum latissimè funduntur aquæ. Ventum vocat flatum Dei, hac phrasi indicans vt aliarum rerum omnium, ita & ventorum esse primam & precipuam causam Deum. Id ergo dicit, quod flante Aquilone concrefcit gelu, & rursum flante ei opposito vento funduntur, quæ concretæ erant aquæ, latissimè. Qua autem causa Auster calidus, & Boreas frigidus sit

non

non antea dici potest, quam de ventorum substantia sit disputatum. Inde enim & vtriusq; venti temperies, & ratio, quæ alter fundit, alter concretionem facit, innotescet. Multi veterum philosophorum putauerunt, ventum nihil esse aliud, quàm aerem motum, eandemque substantiam, quietam vocari aërem, motam ventum, ita ut ventus esset, velut aëris vnda, neque ab eo differret vlla alia ratione, quam motu. Hanc sententiam multis argumentis refutauit Arist. in cap. 4. secundi libri meteorôn, nullum autem mihi videtur esse potius, quam quòd oportet agitandi aeris aliam causam assignari, in qua venti essentia probabilius constitueretur, quam in ipso aere. nam aer qui quietus nunc sit, quàm possit vndatim fluere, à nullo alia re quæ interfluat agitur? quod si quæ alia substantia tenuis, siue vapor, siue exhalatio, cum impellit, ea potius sit venti substantia, quam ipse aër. Haud enim dubium est, cum fiat ventus aërem moueri, at verò nisi ipse se ipsum mouet, (quod, cum neq; ponderis neq; leuitatis sit is motus, neq; replendi vacui necessitate factus, impossibile est) constat necessario impelli ab alia substantia: ea verò, siquidem non apparet, fuerit tenuis & spiritalis. Quid igitur prohibet eam appellare vëtum? ventus igitur non est ipse agitur aer, sed flatus aliquis aerem agitur, ac per ipsum decurrens. Hoc posito, cum duplex sit euaporatio, alia aquea, frigida & humida, quæ vocatur vapor, alia calida, & sicca, quæ vocatur exhalatio, seu terræ fumus, & vapor, materia pluuiæ, roris, niuis, grandinis, & pruinæ sit, constat ventorum, exhalationem esse causam, quia magna ex parte solent accidere multi flatus, cum scoloribus, & pluuijs superuenientibus venti conualescere, quasi ex contrarijs nascentibus causis, ventis & pluuijs. Hanc ob causam, hoc est quia pluuiæ & venti ex contrarijs fiunt, ut dicitur capite octauo, Geneseos, cum Deus

voluit, vt cessarent pluuiæ diluuij, adduxit ventum super terram, adduxit (inquit) spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ, & clausi sunt fontes abyssi, & cataractę cęli, & prohibitæ sunt pluuiæ de cęlo. Velut igitur fumus qui è fornace aliqua, occurfu venti effluit, dissipatus hęc aut illęc, ita exhalatio, quæ vrendæ terræ fumus est, occurfu frigidioris, seu vaporis, seu aeris, qui in media regione præcipue est, repulsa, cogitur ferri circum circa terram, quæ ita lata dicitur ventus. Constat verò quandoquidem pars quæcunq; terrę potest effumare, isq; fumus versus quaq; repelli, vt hęc aut illęc occurrit frigidior, & densior vapor, posse ventum ex quacunq; mundi parte in quamcunq; spirare: neq; esse certam vllam, vnde, aut in quam feratur. Atq; ita verissimè dictum est illud 3. cap. Euangelij Ioannis. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, neque scis vnde venit, neq; quo vadit. Nimirum vndecumq; terra effumet fieri potest, & quousq; eius impellendi cesset impetus, ferri: tantum audimus sonitum & sibilum, quem aeris verberatione edit. Nihilominus venti, & differentias accipiunt & nomina, à partibus ex quibus & in quas feruntur. Iis qui sunt in sphaera recta sub æquinoctiali, quatuor mundi præcipua puncta sunt secundum duos diametros distantia, Oriens, Occidens, & duo Poli; arcticus scilicet, & antarcticus qui illis sunt in Orizonte. Erunt igitur illis duo Aquilones, à duobus polis venientes, & Eurus veniens ab Oriente, & Zephirus ab Occidente, & innumeri alii inter hos, vocati laterales. Nobis verò qui hanc regionem incolimus, inter tropicum cancri & circulum arcticum constitutæ, quam solam cum alia ei opposita, vltra alium tropicum, cęnuit antiquitas habitari posse, nihil cum polo antarctico: sed sunt alia quatuor puncta maximè distantia, secundum duos diametros nostri huius mundi, quem Arist. dixit habere figuram

ram tympani, habentis verò longitudinis quam latitudinis fere duplum. Ea sunt Polus arcticus & Meridies, Oriens, & Occidens, nam à Polo venit Aquilo; à meridie Auster; Eurus ab Oriente: Zephyrus ab Occidente. Tametsi plerique Aristotelicorù, decepti quibusdam eius auëtoris verbis cap. 4. lib. 2. meteorôn, quæ minus attente fortasse scripta sunt, dicunt Austrum vt pote Aquilonis contrarium uenire à contrario polo, puta ab antarctico, & proinde Aquilonem, totù hoc hemispherium, quod videmus: meridiem, contrarium & huic oppositum: non animaduertentes Aristotelé ipsum cap. 5. lib. 2. meteorôn ita dicere, Auster quidem á solstitiali fertur signo, neq; ab alteris septentrionibus. Quod admodù congruit cum præscriptis verbis Iob, his scilicet. Ab interioribus egredietur tempestas, & ab arcturo frigus. In quem errorem video incidere etiam geographos, qui typos totius orbis terrarum nunc faciunt. Cum enim & partes vltra & citra meridiem, hoc est, vltra & citra Zodiacum describant, tamen suos typos quatuor punctis notant, Oriente, Occidete, Septentrione, & meridie, cum deberent potius finiri, Oriete, & Occidete, Arctico, & Antarctico Polis. Nã faciunt Chile, & plitacorù regionē, & alias quæ vltra tropicū capricorni j sunt, & earum quædam non longè à Polo, meridionales esse, præ Quitto, quæ in ipsa meridie est, sub æquinoctiali. Sed & re ipsa probatur habere vt diximus. Non enim solum Boreas est, qui ab ipso venit Septentrione, hoc est, a terra sub ipso polo sita, sed quicumque versus meridiem flat, dicitur a Septentrione veniret, & in meridiem ferri, etiam si longe citra circulum arcticum exortus sit, & longe ante tropicum desinat, sed quia eius initium spectat ad Septentrionem, vt finis versus meridiem. Eadem ratio est aliorum. Nimirum ex quacunq; terræ parte incipere potest effumatio, neque opus est, cum Hispania per

flatur a Borea, perflatur etiam Germania, neque ut cum ab Austro, perflatur Lybia, sed possunt illæ tranquillitate frui, nondum in illis exortis ventis. Si igitur hoc ita habet, inopinabile est, Austrum qui nos attingit, ab arctico polo venire posse, & præter rationem, tam longinquum illi principij statuere terminum; ac non potius in interiori illa mundi parte, quæ vocatur meridies, quam percurrunt Planetæ. Cum præcipuè si quis flatus inde hinc penetraret, in ea regione esset naturam permutaturus, atque eo usque futurus Aquilo, laturusque frigus, inde iam futurus Auster, & laturus tempestates, cum ab interioribus egrediatur tempestas, & ab arcturo frigus. Verum his de differentia ventorum secundum loca enarratis, superest dicamus, quod ad eorum temperamenta pertinet, & ad rem præsentem maximè facit; quandoquidem ventorum differentias non accipimus ex materia, sed unicam omnium ponimus, puta exhalationem fumo similem, constat ob aliud quippiam fieri, ut non eadem omnium temperies sit, sed Aquilo sit frigidus & siccus, Auster calidus & humidus, Eurus & Zephyrus inter illos medijs, & inter se quam minimum dissidentes. Id verò non potest esse aliud, quam illud unde accipitur differentia, loca nempe à quibus in quæ feruntur, ob quæ merito evenit, ut Aquilo & Auster inter se dissideant plurimum, Eurus & Zephyrus minimum, quia Septentrio & Meridies plurimum dissident, cum alter calidissimus, alter frigidissimus locus sit: Oriens & Occidens quam minimum dissident, cum ad utramque partem æque Sol accedat, & qui alijs Oriens, alijs Occidens sit. Dissident uerò hi duo ab Austro, non tam ob locum ex quo, quam in quem feruntur. Illi enim feruntur à similibus in similia, ab Oriente in Occidentem, & ab Occidente in Orientem; hic à contrario in contrarium, puta à Meridie in Septentrionem: uerum hæc generatim dicta sunt, acceda-

cedamus propius: Siquidem indicatum est, Boream non semper uenire à Septentrione, neque Austrum a Meridie, sed unum decunq; posse incipere quemcumq; ut contigerit hûc aut illûc ferri, constat differentiam non accipi a loco ex quo primo sed a loco uersus quem, atq; adeò posse Aquilonem & Austrum oriri ab eodem loco, ut si flare incipiat a Carpentania, & feratur in Beticam, Boreas sit, si ab hac ipsa, & feratur in Cantabriam, sit Auster. Quæ igitur causa superest, qua alius frigidus & siccus, alius calidus & humidus fiant? Dictum iam mihi pluries est, ignem elementarem non esse in uno quodâ loco ut reliqua elementa, sed permeare per omnia, sequi uerò magna ex parte Solis lumen, atque ideo ubi plus luminis eius, esse etiam plus caloris. Consentaneum mox est, ut ad Meridiem sit copiosissimus, & inde ad mundi latera sese effundat: nimirum ut ipsum lumen Solis. His positis, fit ut uentus qui contra meridiem fertur, ignem a rebus quibus occurrit abigat, illi contrarium motum subiens, qui uerò fertur contra Septentrionem ignem adducat, similem illi motum subiens qui uersus Orientem aut Occidentem, neq; admodum hoc faciat neque illud, quia neq; similem, neq; contrarium motum subit, sed transfuersum. Hinc rursus fit, ut qui flat uersus Meridiem refrigeret fugans ignem, qui uersus Septentrionem, calfaciat eum adducens: Rursum, qui refrigerat siccet quoq; idq; duplici de causa, & quia ipse siccus est ut fumus, & quia refrigeratio densationem facit, & expressionem humidam, ut in refrigeratis herbis & arboribus conspicitur: qui calefacit humectat non per se (siccus cum sit) sed quia calore facit humorem fundi, qua causa & in hominibus ciet multas fluxiones Auster.

Qui flant ad Orientem aut Occidentem, nihil horum faciunt insigniter, sed temperant modicè, ut aer per
uenti-

ventilabrum circa faciem motitatus. Similis etiam causa est, qua Boreas fertur vehementius, Auster lentius, Eurus & Zephyrus mediocriter. Nimirum qui contra ignem fertur, fertur a frigidiore ad calidiorē, a densiori ad rariorem aerem, quare inde magis expellitur, hūc facilius recipitur, ferturq; ut quod indecliuē, cōtra quod fertur in frigidiorem & densiorem quod in accliuē; quæ feruntur in similia, ut quæ per planum & mediocriter. Hęc eadem causa est, qua qui nauigant in meridiem, citius multo illūc pertingat, quam inde hūc remeant quod non intelligentes, qui ab Hispania ad nostras Indias feruntur contendunt, mare illam in partem esse decliuē. Neque mirum, cum ob eandem ignorantiam visum sit plurimis veterum philosophorum, & cœlum & terram imminere magis ad Septentrionalem plagam, ad meridiem verò inclinatum esse orbem, qui & excogitauerunt plurimas eius situs causas. Diogenes & Anaxagoras factum iam orbem ipsamet prouidentia, a qua erat factus, fuisse inclinatum in meridiem magnæ cuiuspiam utilitatis causa. Empedocles vento refugiente versus septentrionem impetum Solis, distenta esse cœli latera, & vrsas esse loco motas, & eleuatas, atq; austrinas partes depressas, atq; ita totum mundum illo inclinasse. Leucippus procubuisse terram ad meridiem, q; partes mundi meridionales rariore ac solubiliores sint ob calorem, septentrionales densiores & magis renitentes. Democritus augeri omnia ad meridiem ob generantem Solem, atque ideo terrā ea parte grauata frugibus, & auctu, procubuisse. Sed hęc omnes sunt ineptiæ infantilis illius philosophiæ. Nam mundum totum perfectam spheram esse euidenter indicant Astronomi, quia omnes cœli partes distant à centro æquè: quare non est alia elatior, alia demissior, neq; terra habet aliam vllā mundi partem se humiliorem, in quam grauata inclinēt, neq; alior
 sum

sum nititur quam in suum centrum. Causa verò ob quam ille opinioniones inter primos illos naturæ inuestigatores, ac nunc inter vulgares ortæ sunt est, vt diximus, in aëre qui ad meridiem tenuior est, & in ventis, qui vt Arist. quoq; secundo meteorôn animaduertit, magis flant à mundi lateribus, ac fortasse etiam accedit, quibusdam in locis, copia maiorum fluminû, qui confertim irruentes in mare, per satis magnum spatium remorantur navigia. Id verò sentitur in quibusdam Isthmis, vt in Ponto, & in Occidentalibus Indijs, iuxta recentem vocatam Carthaginem. Ex dictis facile constare potest, cur ab interioribus, hoc est, à meridie, oriatur tempestas, hoc est, æstiuales imbres, cum fulguribus, fulminibus, & tonitruis. Nimirum, sunt hæc omnia magni caloris, qui inde trahit originem, vnde ignis hûc agitur flante austro: frigus verò ab arcturo, vnde venit Boreas. In eadem sententia perstans Eliud, addit, Flante Deo concrefcit gelu, & rursus latissimè funduntur aquæ. Ventum appellat flatum Dei, hac ratione innuēs quod Psalmo 134. His verbis dicitur. Qui producit ventos de thesauris suis, hoc est ex sua infinita virtute & omnipotētia. Quæ verba facile nobis indicant, quam sit mirabilis ventorum natura, cum de eorum creatione Deo tâta accedat gloria. Quapropter non tantum mihi tribuo, ut existimem me, vel huius leuissimæ rei causam inuenisse, sed ut in alijs omnib. quæ pertinent ad naturam, ad probabilitatem usque disputasse. Ergo inquit, flante Deo per Boream scilicet, quia exprimit ignem, concrefcit gelu. Rursus Deo flante per Austrum, quia adducit ignem, latissimè funduntur aquæ. Ad damus reliqua. Frumentum (inquit) desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitum, quocunq; eas gubernantis voluntas duxerit, ad omne quod præcipit illis super

fa-

faciem orbis terrarum, siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocūque loco misericordiæ suæ, eas iusserit inueniri. Omnes qui bene philosophati sunt, conuenerunt in hanc sententiam, nihil omnino eorum quæ natura constant factum esse casu, aut temere, aut frustra, sed omnia alicuius gratia, atque adeo primam omnium rerum causam esse in fine cuius gratia fiunt. Si igitur hoc, de ea natura quæ coniuncta rebus est rectè dicitur, & vsque adeo nihil est frustra ab ea factū, vt vel ipsis excrementis quæ necessitate potiusquam utilitate videtur generari, animalium natura vtatur ad commoditates nō exiguas, vt in libris de vsu partium Galenus conspicuè indicat, quanto magis ita de Deo Opt. Max. sentire oporteat, qui cum sit Optimus, nihil fecerit nisi bonum; bonum verò esse non potest sine vlla utilitate; cum verò sit Sapiētissimus atq; potentissimus, nulla necessitate cogeretur facere quod nulli vlui futurum esset. Hac ratione Eliud, cum nubiu & aliorum meteorologicorum generationem, vt in facientem causam retulisset in Deum, qui vt est prima omnium quæ fiunt, & facta sunt causa, aliàs omnes cōtinet, apponit etiam & finē, & cuius gratia fiunt. Quasi diceret, neq; quidē frustra, aut ostē tandē suæ potestatis causa Deus, nubes fecit, sed magnæ cuiusdam beneficentię, siquidem frumentum, ex quo fit panis qui confirmat cor hominis, desiderat nubes, quandoquidem illis spargentibus lumen suum, & pluentibus, fruitur necessario humore. Nubes spargere lumen suum, nihil est aliud quam pluere, quod ideo dici uidetur, quòd dissipatis pluendo nubibus, spargitur lumen quod ab illis intercipiebatur: perinde ac si illæ lumen & aquam continerent, ac vtrumq; demitterent, ac spargerent, cum tamen illæ re vera neutrum contineant, sed in aquam mutantur, & dissipatæ, diffunden-

do

do lumini locum dent, sed ex eo quod sensui apparet, nata phrasis ea est, qua rursus statim vitur. Nunquid scis quando præcepit Deus pluuijs, vt ostenderent lucem nubium? Itaque dicit frumentum desiderat nubes, nubes spargunt lumen suum: quasi dicat desiderat frumentum, quia nubes pluunt. Neque verò solum non sunt factæ temerè nubes, sed ne mouentur quidem temerè, nam lustrant cuncta per circuitum quocumque eas gubernantis voluntas duxerit, vbiq; scilicet vellit Deus pluerè, siue in vna tribu, siue in alia, siue in terra sua, hoc est seruorum suorum, siue in aliena & inimicorum, siue in quocumque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri: Nimirum pluit super iustos & iniustos (Matthæi capite quinto.) Et hæc est vera & perfecta scientia viarum nubium, scire scilicet eas in Dei voluntatem & providentiam referri, de qua statim subdit, Nunquid nosti semitas nubium, magnas & perfectas scientias? Nimirum, qui consistunt intra causas naturales, non resoluunt vsque ad primas, ac proinde non habent perfectas scientias, sed illi solum qui naturalibus nõ dimissis (id enim insipientiæ est) procedunt vsque ad primæ causæ bonitatem, quod principium omnium est. Sed nubes quidem, atque per has pluuiæ, & nix, & ros, & pruina, quia etiam & venti, haud præstant obscuras commoditates: omnia enim hæc suis temporibus, & per quasdam vicissitudines, terræ iuuant fœcunditatem. At verò quædam alia nulli prorsus vsui esse videntur, quibus id quod de omnium rerum vtilitate dictum est videtur redargui. Quid enim commodi est ex grandine? Quid ex fulguribus? Quid ex fulminibus? Certè hoc nullus philosophorū possit dicere, quin superiores rimetur causas, neq; aliter effugere, quin cogatur cōcedere factum esse aliquid frus-

tra, quam conscendendo in iudicia Domini, ac de illis philosophando, iuxta illud quod proximo cap. dixit idem Eliud, his verbis. Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus, quæ verba significant, vti Deum his rebus, partim ad mortalium escas, partim ad iudicandos populos. Sunt igitur horum pleraque ad vtrumque vtilia, nam pluuiæ, & venti, maximi sunt vsus ad frugum prouentum: iudicauit verò per pluuias a pertis cœli cataractis mundum, & euertit quotidie in mari triremes, & in terra tecta & domos, vt vel domum in qua epulabantur filij Iob, & integras vrbes impetu ventorum. Nonnulla etiam sunt quibus solù vtitur Deus ad iudicandos populos, vt grando & fulgura, & multo magis fulmina. Quod etiam dominus ipse cap. 38. huius libri dicit his verbis. Thefauros grandinis aspexisti, quæ præparauit in tempus hostis, in diem pugnæ & belli, vt vel ex his possint homines, si prudentes sint, agnoscere, esse qui res humanas consideret, & populos diiudicet. Quod ille etiam Ethnicus poeta optimè insinuauit, dicens, Iupiter optime aspicias hæc? An te pater cum fulmina torques, ne quidquam horremus? itaque nubium, & plurimarum in aere prouenientium rerum, vtilitas magna est ad fruges, quibusdam verò earum tantum vtitur Deus ad iudicandos populos. Eadem ratio est pestis, atque adeo morborum omnium, mortis & eorum quæ nihil aliud quàm venena sunt: quæ complexus est Eccle. cap. 39. his verbis. Ignis, grando, fames, & mors omnia hæc ad vindictam dicata sunt, bestiarum dentes, & Scorpij, & serpentes, & romphea vindicans in exterminium impios. Vbi ignis nomine intelligo. Fulmina & reliquo ignes meteorologicos, aut æternum paratum diabolo & Angelis eius, nam vsualis ignis longe maxima utilitas est. His dictis, redit Eliud ad naturam ventorum, dicens. Nonne vestimenta tua calida sunt,

sunt, cum perflata fuerit terra Austro? quæ verba ex dictis habent facilem interpretationem. Nam indicatum antea est Austrum allicere ignē, ac proinde calefacere & calore aquam fundere. Hinc euenit, vt vestes eo flante caleant, atque calore externo vincente, tinea exedantur: quod perspectum habentes quibus illæ curæ sunt, flante Austro vestes recondunt, contra ad Aquilonem suspendunt. Perinde contingit in alijs omnibus rebus quæ asservantur, vt in uino, & edulij, & omnibus frumenti generibus: ea enim omnia ad Aquilonem seruantur diutius, ad Austrum computrescunt breui. Verum hoc dictorum nuper corollarium est, ut & illud quod paulò post dicit. Subito aer cogetur in nubes, & uentus transiens fugabit eas. diximus siquidem iam, uentos & nubes ex contrarijs causis fieri, atq; ideo magna ex parte sese mutuo tollere, atque superueniente pluuia extingui uentos, & superuenientibus his fugari nubes. Quòd nubium generationem nunc tribuit densationi aeris, non repugnat ijs quæ nuper diximus, puta esse ex uapore. nam uapor substantiam habet inter aquam & aerem. Quapropter aqua in aerem, & aer in aquam per uaporem, illa extenuata, hîc crassescens. Nubes ergo fiunt ex uapore, qui partim ascendit ex aqua extenuata, partim ibidem generabitur ex aere crasse scente, secundum quã partē, uerissimè aer cogetur in nubes.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

PRIMUM.



X cap. 37. Iob. Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt? De substantia cœli, eius in quo, aut cum quo volutantur astra, quem veteres omnes vocauerunt æthera, ἀπὸ τοῦ ἕβη ἀεὶ (interpretate Aristotele) hoc est, à perpetuo cursu, dubitatum est plurimum à philosophis: si quidem nonnullis veterum visum est rationi consonum, eam mundi partem, vt est suprema, ita esse tenuissimam, siquidem & in alijs omnibus, de quibus vtpote vicinioribus, possumus iudicare, ita fieri cōspicimus, vt quo superius est aliquid, eo sit & tenuius: Itaque esse regionem quandam, substantia alia, ære longe puriori & tenuiori plenam, per eamq; ferri astra omnia per se, quasi volantia. Plerisq; tamen atq; adeo optimis (nam Pitagoræ, Parmenidi, Platoni, & Aristoteli) visum est, cœlum substantia quadam constare firmissima & solidissima, adeò vt penitus neq; diuisionem, neq; distractionem recipere possit, & astra partes esse ipsorum orbium, ac cum illis ferri, haud quaquã proprio concitata impetu. Ex eo vero quod de motu astrarum quis sentiat, penderet, & quod de cœli soliditate sit consentaneum. Si enim astra feruntur per se per cœlū illud certè est tenuissimum, & facillime cedens: non enim tanta posset esse astrarum celeritas medio resistēte. Si autem illa feruntur cum orbibus, constat orbis tanto solidiores esse adamante, vt penitus diuidi non possint. Nam alioqui, si ferrentur velut impulsæ à substantia aliqua vehementer con-

citata, & dissipabili, vt quæ a ventis impelluntur, haud quamquam possent ferri eadem semper celeritate, neq; eidem viæ semper insistere, sed iactarentur temerè, vt quæ a vêtis: nunc autem videmus regulari ferre latione, & à certissimo tramite ne latum quidem vnguem vnquam declinare: igitur ijorbes cum quibus feruntur, nullam partium distractionem accipiunt vnquam, sed feruntur toti simul firmissime. Neque hoc aliter fieri potest: quapropter eorum substantia, neque diuidi, neque distrahi possit, sit igitur solidissima. At verò probabilius multò esse, astra defferri cum orbibus, quàm in illis per se moueri, multis argumentis probat Arist. acceptis ab astrorum figura, & ei accomodatis motibus, & ab eorum celeritate, & ab alijs eorum passionibus. Mihi verò uidetur illud firmissimum, si quis uellit recipere quod mihi in physcis monstratum est, puta raritatem & densitatem consistere in angustia aut amplitudine pororum. Si enim astra ferrentur per cœlum, necesse esset illud secundum partem anteriorem astri densari, & secundum posteriorem rarefcere, si verò rarefceret, & haberet poros, eos ergo aut vacuos, aut plenos substantia alia tenuiori, est igitur uacuum, aut substantia alia cœlo tenuior.

Illam verò si tenuior, sit & cœlo superior, de illa rursus sciscitabor, an raritatem accipiat, atque ita peruenire necesse erit ad substantiam tenuissimam, nullam raritatem aut densitatem recipientem, aut abire in infinitum. Si autem in ullam talem substantiam peruenire necesse est, cur non sit statim cœlum eiusmodi? Necesse est igitur astra cum cœlo ferri, ac non per cœlum, aut dari uacuum. Præterea, si Sol, Luna, & alij planetae per se mouerentur, non possent moueri regulariter, sed nunc celerius, nunc tardius, quia eodem tempo-

bol

re,

re, puta die naturali, describunt circulos nunc maiores nunc
 minores, vt accedunt ad æquinocctialem circulū, aut recedūt:
 at verò Arist. multis argumentis probat secundo de celo mo-
 tum cœlestium corporum esse regularem; non igitur mo-
 uentur per se astra; sed cum cœlo, quod est vt mundi murus
 vt dixit Parmenides, solidissimū. Cui sententiæ plurimum at
 testatur præscripta verba Iob. Solidissimi quasi ære fusi. Qui-
 bus consonant & hæc Homeri ἕρανος πολυγάλλος, idest multi eris
 cœlum. Multæ autem hinc quoque videntur oriri dubitatio-
 nes, nam si cœlum solidum est, non videtur esse corpus sim-
 plex, sed compositum ex elementis, vt quæ penes nos sunt,
 quod si est, erit utique & corruptibile vt hæc, si autem corru-
 ptibile illud esse admittimus, nihil euenit incommodi, etiam
 si tenue esse illud recipiamus, & dirumpi a percurrentibus
 astris, quare ita quoque videtur fieri rursū, vt non sit opus
 illud solidum ponere. Quod verò fiat vt si solidum est, con-
 stet elementis his, docet Plato in dialogo de natura his verbis
 Sine igne videri nihil potest, nihil sine solido tangi, solidum
 sine terra nihil. Hinc appertè fit, vt cœlum duobus his ele-
 mentis constet, si solidum est; nam & videntur astra, quæ
 eiusdem substantiæ cuius & ipsum cœlum esse inter optimos
 conuenit philosophos: si autem habet hæc duo, puta ignem
 & terram, habet certè & reliqua duo, puta aquam & aerem,
 duo enim illa per se vniri non possunt, nam sicci & solidi par-
 tes, vt puta terræ, non coherent nisi humido aqueo aggluti-
 nentur, sicco enim igneo penetratæ magis dehiscunt. Igitur
 vt ad soliditatem terra, ita ad continuitatem indiget aqua:
 aqua verò & ignis male aptabuntur sine medio aere, neque
 sine eo habebit diaphanitatem. Si igitur cœlum est solidum
 compactum, diaphanum, & aspectabile, constabit terra, aqua
 aere, & igne. Rursū, cœli partes non sunt omnino similes,
 sed

sed astra aspectabiliora, & minus diaphana (quodcūq; enim intercurrat, occultat aliud quodcunque) reliquum cœlum diaphanum magis, sed minus venit in conspectum, non potest ergo esse cœlum omnino simplex substantia. Nam unde nascerentur illæ contrarietates? contrarietatis enim admissionem habet omne quod dicitur secundum minus: in simplicissimo verò non potest esse ullius cōtrarietatis, ne tenue quidem initium. Concedendum itaque videtur, cœlum simplex omnino corpus non esse, sed constare ex elementis. Concedendum certè, ut mihi videtur hoc Platonicis, dictis argumentis: non tamen ex iisdem penitus, ex quibus quæ penes nos sunt, sed ex hominibus, ex igne inquam cœlesti, & aqua cœlesti, & terra aëreque cœlestibus, ut in Genesis enarratione diximus. Sed cur vocentur ignis, aqua, terra, & aer si non sunt qualia hæc? certè ob analogiam: quia quod ad substantiæ modum attinet, habent præstantius etiam quàm illa, tametsi contrarietate qualitatuum actiuarum, caloris inquam, frigoris, humoris & siccitatis carent. Hinc fit, ut cœlum fulgentius atque aspectabilius, & solidius, & compactum diaphanumque magis sit, quam alia omnia corpora, incorruptibile tamen, neque dissolubile, quia caret principiis naturalis corruptionis, puta calore, frigore, humore & siccitate. Sed neque rarum neque densum est, quia poros nullos habet: neque crassum, neque tenue, quia neque in parua neque in magna comminui potest, sed fulgens sine calore, solidum sine siccitate aut crassitie; compactum, sine humiditate, diaphanum, sine poris. Non igitur differunt astra à reliquo cœlo maiori crassitie, neque densitate, sed mixtionis modo, quodque habent sui ignis plus, & sui aeris minus. Verum etsi quia actiuis qualitatibus caret, naturaliter corrumpi non potest cœlum, est tamen (compositum cum sit) dissolubile, & com-

mu-

mutabile; ab eo uidelicet à quo compactum est, puta a Deo. Omne siquidem quod uinctum est (ut inquit Timeus) solui potest, ac fortasse etiam dissoluetur, & permutabitur, cum sistetur hic cœli motus, & finientur lux & tenebræ, uelut & omnes aliæ mundi partes. Elementa quidem reddentur puriora; cœli uero in meliorem substantiam mutabuntur. Nam Marci decimotertio, dicitur, Cœlum & terra transibunt, & Psalmo centesimo primo, Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut uestimētum ueterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Et in tertio capite epistolæ secundæ Petri, Nouos uerò cœlos & nouam terram, & promissa ipsius expectamus. Iob quoque capite decimoquarto, inquit. Homo cum dormierit non resurget, donec atteratur cœlum non euigilabit, neque confurget de somno suo. Ex quibus uerbis constat cœlum atterendum esse ante resurrectionem mortuorum. Neque certè philosophiæ dissonum est censere, si cœlorum motus cessaturus in æternum est, mutandam quoque eorum substantiam in aliam, cuius natura motum non spectet, quo in æternum sit caritura, sed gaudeat quiete, quam sit semper actura. Neque enim perpetuum quippiam quod uolentum. Sed de hoc iterum disputabitur.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

S E C V N D V M.



Ap. 38. Iob. Vbi eras quando ponebam fundamēta terræ? indica mihi si habes intelligentiā, quis posuit mensuras eius si nosti? vel quis tetendit super eam lineā? super quo bases illius solidatę sunt? aut quis demisit lapidem angularem eius? quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat, quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud, quasi pannis infantię obuoluerem? Circundedi illud terminis meis, & posui vectem, & ostia, & dixi. vsque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Hęc verba sunt Domini ad Iob. Quibus illum incitię & ignorationis rerum naturalium arguēs, vult ad sui cognitionem trahere. Differemus in hoc ipso opere, enarrantes locū quendam Ecclesiastes, nullum esse maius compendium ad cognitionem sapientię Dei, quam sensum nostrę ignorantię, quod Eliud etiam in superiori capite tetigit dicens. Memento quod ignores opus Dei de quo cecinerunt uiri (hoc est naturam rerum de qua scripserunt plurimi philosophi, & ante Platonem omnes in carminibus) omnes homines vident eum (hoc est aliquatenus agnoscunt ex suis operibus) vnusquisque intuetur procul, quasi diceret, nullus tamen accedit ad ipsius veritatis cognitionem, quia omnes intuentur procul. Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Hoc eodem argumento adducit nunc

Dominus Iob, ad suæ sapientiæ contemplationem, ponens illi ob oculos mirabilia, quorum causas nullus philosophorum inuenire satis potuit; neq; nos quidem possemus, nisi magno Dei beneficio, per diuina oracula essemus docti. Primum igitur maiores mundi partes, hoc est, elementa & cœlestia corpora, percurrit: deinde animalium quorundam omnis generis historiam attingit: de quibus omnibus disputatum satis a philosophis esse constat, nihil autem perfectè esse traditum, consideranti palam fiet. vbi (inquit.) eras quando ponebam fundamenta terræ? fundamenta terræ nullus philosophorū vnquam somniauit (nisi fortè Pythagoras duplicè constituens terram, marem & fœminam) neq; enim terram ex diuersis partibus constituisse, vt domum aut templum, sed vt simplex quiddam & homogeneum esse corpus, sui simile secundum omnes, neque esse aliàs aliarum fundamenta. Re vera tamen non ita est. Neq; enim terra, eum quem nunc ad aquam situm tenere posset, si qualis secundum faciè hanc quam terimus, tota foret: aut enim aquæ tota molles extremitatem solum terræ lambet, secundum eam eius partè quæ tecta est, vt nunc videtur (si quidem nulla parte videtur mare leuca profundius, vt testantur nautæ) aut præter hanc aquæ mollem, est intra terræ profundissima viscera magnus abyssus, longe maximam ipsius terrei globi partè occupans. Si primum, fieri non potest vt aqua sit centesima pars terræ, nedum terra sit decima (vt censetur) pars aquæ. Si autè hoc vltimum, què fieri posset, vt interior terræ pars non esset humore dissoluta, & tota subdisset in sese, in aquammersa, nisi fundamentis firmissimis inniteretur? Innititur ergo haud dubie, constatq; ex ijs quæ conspiciamus, imam terræ partem esse plusquam adamantinam, atque adeo, Deum fecisse hunc terræ globum quem incolimus, versus centrum solidiorem,

vt in omni secundum rationem constituto edificio fieri debet; ad superficiem verò friabiliorem, vt teri, ac fulcari, & humore miseri potens, rerum generationi esset utilis. Non est igitur (dices) in suo loco simplex, neque elementum. Certè esse in suis locis pura elementa, pueri putant, & qui nondum ære labantur: doctorum verò nullus non videt, nihil non esse alteratum, neq; verò esse posse. Aris. in auditorijs libris qui re vera scribebantur ad inducendos tyrones, multa dicit que prouectiores debent accipere vt hypotheses, velut esse corpora simplicia quatuor, que reuera neq; sunt neq; esse possunt, ponuntur verò ob quatuor naturas, quas in concretis sentimus, secundum quas fiunt rerum commutationes, calidum, scilicet, frigidum, humidum & siccum. Plato hoc docuit elegantissimè, dicens, Sic de illis verba facimus, eaq; mundi primordia constituimus, cum ne sylabarum quidem, ne dum elementorum vicem tenere, apud homines mentis quoquo modo compotes debeant. Itaque simplicitas terræ non obstat quominus Deus fundamenta terræ iecerit, quibus partes eius superiores inniterentur. Addit. Quis posuit mensuras eius si nosti? vt in vndecimo capite sapientiæ scriptum est, omnia disposuit Deus, mensura, numero, & pondere. Nimirum, mundus opificium est pulcherrimum, siquidem optimi artificis, ad pulcherrimum exemplar. Ad pulchritudinem verò spectat, vt neque quantæcunq; magnitudinis sint membra, neque ad se mutuo sine certa proportione, sed singula certæ cuiusdam magnitudinis, & ad sese elegantissimam habentia proportionem, simulq; ad totius utilitatem maximè accommodatam. Neque terram igitur, neque aquam, neque aerem, neque orbium cœlestium vllum, sed neq; astrorū omnium minimum fecit Deus negligenter, sed omnia magnitudinis cuiusdam, ad mundi totius, & ad cuiusq; alterius par-

tis magnitudinem, pulcherrimam habentes rationem, quam tamen agnoscere, ac explicare apertè, eius est solius qui fecit ac penes quem est illud æternum exemplar, cuius imitatione effecta sunt. Tametsi enim Pythagorici (quos ego uiros prosequor magna admiratione, in hac contemplatione plurimùm laborauerunt, & pro captu hominum plurimum assequuti sunt, tamen intuiti etiam illi sunt procul: longe autem magis Xenophanes qui infinite magnitudinis esse inferna ex parte est opinatus. Astrologi septem mille leucarum Hispanarum esse dicunt totius terre globi peripheriam, vt sunt illorum rationes euidentissimæ, non admodum potest hoc à certa eius mensura declinare. Quæ autem huius certæ mensuræ in terra condenda fuerit ratio, scit mundi opifex: constat tamen dictis argumentis, eam fuisse diuinissimam, & ad totius pulchritudinem (cum qua utilitas necessario coniuncta est) spectasse. Addit. Vel quis tetendit super eam lineam? Terra in mundi medio ita sita est, vt eius centrum totius quoq; mundi sit, atque ita rotunda, vt omnes extremitatis eius partes æquè à centro distent, & tota terra æquè ab omnibus cæli lateribus, hæcque omnia tam exactè, ac si mundi opifex à polo ad polum lineam tetendisset, & medio lineæ puncto alligasset terræ medium, eamque circino quodam rotundam effecisset. Quod quidem Plato animaduertit in Timeo, dicens, Terram autem altricem nostram circa polū per vniuersum extensum circumuolutam, diei noctisque effectricem, & custodem esse voluit. Tanta igitur opificij perfectio sapientiæ artificis maximum argumentum est, quo redarguuntur omnes qui casu ita cadentibus corpusculis, factum esse mundū affirmabant. Quæ enim dementia est sibi persuadere, immensitatem insectilium corpusculorū, tam aptè cecidisse casu, vt nihil ineptum in toto mundo extiterit, sed omnia ita, vt ne minima particulam eorum quæ coierint fortuito, sapientissimi

cuiuspiam arbitrium possit emendare? aut cur cuiuspiã sani hominis menti suasibilis videatur, ante mūdum conditum extitisse, nullo faciente, immensam multitudinẽ vilissimẽ materiã, quam sapientissimã quampiam & optimã causam? An vt vitiosa hominũ voluntas facilius expetit quod malũ, ita vitiosus intellectus facilius credit quod falsum, vt vel hoc argumento verũ sit quod bonũ, melius autem multo est ab optima causa in sapientia esse facta omnia, quã ex vilissima casu extitisse. Tantã igitur Dei sapientiam, vt Iob ex terrã fabrica admiretur & suspiciat, dicit Dominus. Quis tetedit super eã lineã. Addit. Super quo bases illius solidatæ sunt, bases terræ sunt ipsa terræ fundamenta, quæ vt ex nihilo effecta sunt, ita super nihilo solidata, sed super se ipsis, omnib. terrę partib. nitentib. ad centrũ, quod velut angularis lapis totius edificij est, ad quẽ partes omnes firmiter alligantur: videretur autẽ omni humane sapientiã, si in consultationem de formando terræ orbe à summo rerũ opifice vocata esset, fieri haud quãquam posse, vt nulli innitens corpus, in medio spatiosissimi vacui firmiter maneret. Quæ hesitatio Xenophanem Colophoniuũ putare cogit, terram ab inferna parte velut in radicem infinitã produci. Empedoclem quoq; canere, infinitam esse profunditatem terrę. Taletem Milesium, terram aquæ innatare vt lignum, Anaximenem, Anaxagoram, & Democritũ, causã rĩ terræ latitudinem, non enim diuidere posse aerem lata cum sit. Neq; sane verũ est, quod multi dixerunt, & Socrates etiã sibi persuasit in Phedone, terrã manere in suo loco firmam quòd rotunda cum sit, & in rotundi celi medio collocata, nõ potest magis in hanc quam in illam partem inclinare. Nam vt rectẽ inquit Aris. si inde ferri nata esset, etsi nullam in partẽ posset ferri tota, ferretur diuisa in multas partes: nõ est igitur ita, sed præcepto Dei manet ibi firma. Nimirũ ut in Psal. 2. dicitur. Firmavit orbem terræ, qui non comouebitur. Sed

quo

quo pacto firmavit? tribuens certè rebus omnibus corporeis hanc naturam, vt ad sese mutuo ita expectant collocari, vt crassa sint sub tenuibus: terram verò omnium crassissimam sub aliis omnibus statuens, quasi mundi cementum. His dictis de terra, transgressionem facit ad aquam, in sui etiam inde admirationem trahens Iob. Quis (inquit) conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & calligine illud quasi panis infantia obuoluerem? Circumdedi illud terminis meis, & & posui vectem & ostia, & dixi, vsque huc uenies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Hæc verba enarrata ferè sunt super cap. primum Geneseos. Ibi enim explicuimus, qua ratione Deus effecerit, vt aquæ in vnum locum congregatæ terram totam non obruant, sed bonam eius partem, animantium generationi & vitæ, detectam relinquunt. Nimirum, & sæpe iam diximus, vnum ex ambobus corporibus terra inquam & aqua globum efficiens, quò cum amborum extremitatem eiusdem spheræ partes sint, neutra superstet aut substet alteri: fecit verò Deus terram cum tantis cavitatibus, vt caperet abyssum immensum, & maria, atq; ita caperet, vt neq; absorberetur illa aquæ molles, neque redundans inundaret terram, sed tantum eius relinqueret detectum, quantum ipsi rerum opifici visum est. Itaq; tantæ magnitudinis efficiens cavitates, fecit vt mare quousq; ipse voluit procederet, neq; inde transgredi posset, vel tant illud, etiam si arena cingatur sola, aut etiam mollissima alga. Illæ igitur terræ partes quæ prominēt, atq; ad globi illius extremitatem emergunt, sunt vectis & ostia, quibus coclusit Deus mare, & his vsus, circumdedit illud Deus terminis suis, hoc est posuit fines quos sibi placuit, vt & alibi dicitur, Posuit legem aquis quas præterire non poterunt: legem verò hanc posuit,

fuit, dicens, vsque huc venies & non procedes amplius, & hinc confringes tumentes fluctus tuos. Hoc quod de tumentibus maris fluctibus dicitur, Regius etiam vates cecinit, in admirationem Dei nos vocans, in Psalmo 92. his verbis. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. Quasi dicat, vel ex elationibus maris videas quam fit mirabilis qui in altis habitat Dominus. Omnibus gentibus admirationi fuisse fluxus & refluxus maris, intelliges facile ex illis Plinii uerbis que sunt prima c. 97. lib. secundi. De aquarum natura complura dicta sunt, sed æstus maris, accedere, & reciprocare, maxime mirum pluribus quidem modis. Ac rectè quidem dicit pluribus modis mirabiles esse fluxus & refluxus maris; sunt enim re vera tales ob raritatem, quia etsi id in maris litoribus quotidie uidetur bis, atq; in quibusdam pluries, nihil tamen simile esse uidetur in tota rerum uniuersitate, cuius comparatione tollatur admiratio: deinde & quia causa tanti euentus non satis intelligitur: sed & quia illi non eodem modo ubiq; marium fiunt, sed uariè in multis, neq; in eisdem semper eodem modo, sed pluribus modis mirabiles, nam quocunq; die naturali, qui uiginti quatuor horis constat, bis crescit & decrescit mare, ab exortu Solis usque ad meridiem crescit, inde decrescit, usque ad occasum, unde rursus augetur usq; ad mediū noctis, ex quo usque ad summum mane decrescit rursus, id que in Oceano multo magis atq; euidentius fit, quam in mediterraneis, neque hoc exacte, sed cuiusdam horæ partis facta detractio. Porro hi maris æstus, per septenos dies insignes habent mutationes, septem enim primis a Luna noua modici sunt, reliquis septem usque ad plenilunium increscunt manifestè, inde minui incipiunt, tertio septenio afferente etiā insignem mutationem. In æquinoctiis etiam ferunt esse maximos æstus præcipue in autumali: in solstitijs uerò minimos,

præ-

præcipue in æstiuali. Aiunt etiam obseruatū esse octauo quoque anno redire æstus maris ad paria incremēta, quòd octo annis centum numerentur Lunæ circuitiones: ego verò crediderim horum plæraq; non tam constare certò, quam leuiter credi. Ferunt etiam esse vbi in die septies reciprocet æstus ille, ut in Eubæa: sunt etiam putei in Bætica, quorum in Hispali vnus, qui augentur etiam quotidie ac minuuntur contra autem ac mare; siquidem eo crescente decrescunt, & crescunt decrescente, in Gadibus alius, qui æstum quidem habet, non tamē eisdem temporibus semper, sed aliquando cōtrarijs, & cū hæc omnia mirabilia sint, illud verò multo magis, fieri hæc tam stata & firma lege, vt vltra solitum nunquam progrediatur mare, sed certò sciant litorales quotidie quousque mare sit exundaturum, neq; transuersum pedem errantes, vt euidenter constet eam legem posuisse Deū aquis ne vltra procederent, sed illic confringerent tumētes fluctus suos. Non tamen proinde dicimus, id naturali causa destitutum solo constare Dei præcepto; imo verò ex præcepto Dei fluxisse rerum omnium naturas: Quapropter cū in Dei præceptū referimus quippiam, nihil prohibet naturales eius causas inuestigare. Vt mare exundet influatque in litus, indeque refluat, nō quidem ob maris in quampiam partē fluxum euenit, sed quia augetur tumefactum & quasi feruens: Quapropter, vt feruens aqua olla exit, non alia causa, quàm quòd calore rarefacta, uase non capiatur, ita mare tumescens exundat in litora, cōtra detumescens subsidet, & velut absorptum redit in alueum. Hanc verò esse eius rei rationem inde constat, quod circa litora magis quam in altum deprehenduntur hi morus, scilicet in alto non decurrit aqua, sed sensim intumescit, ad littora currit quia non capitur: fieret verò contra si influeret mare more fluminum: multo enim magis sentiretur

tur motus unde ageretur, quam ubi finitus cessaret. Ex his palam fit, maiori proprietate appellari tumorem fluctuum, & elationem maris, quam fluxum & refluxum: re vera enim non fluit nisi ex accidenti, quia tumescens non capitur loco: æstus verò mihi videtur per analogiam vocari, quia perinde videtur mare pati, ac si æstu caloreq; ferueat. Huius intumescentiæ causas longe diuersas philosophi reddiderunt. Arist. & Heraclitus (referente Plutarcho) à Sole fieri cēsent, plerisque enim flatu sua illum circuitione secum trahere, quibus ingruentibus, & protrudentibus mare Athlanticum, ipsum intumescere, & æstum efficere, sopitis deinde flatibus mare sese colligere, idq; esse reciprocationem. Pythias Massilensis maris accessus Lunæ incremento fieri, decremento recessus. Plato cuiusdam specus maximi intra terram hiatus sustolli aquas, & latè effluere, subindeq; eodem reflueri. Timeus causatur flumina irrupentia in Athlanticum. Seleucius flatum dicit irruere in Athlanticum, cum verò motu terræ (hanc enim etiam moueri putat) & Lunæ agitari. Tam multas opinionestantæ rei difficultas peperit: at mihi videtur, quæ ex his fere omnibus colligitur esse probabilissima, nã quia adeo certus constitutusq; est ille motus, & numerum quendam horarum, dierum, hebdomadarum, mensiu ac fortasse etiam annorum obseruet, probabiliter refertur in superiores, æternas, stabilesque causas, inferna enim omnia temere agitantur cum præcipuè respōdere videantur aptissimè illius circuitus Solis Lunæque motibus. Nam diurna per fenas horas repetitio diurno Solis, aut Lunæ motui respondet, quæ verò per hebdomadas fit mutatio mēstruo Lunæ: mutatio etiam per solstitia & æquinoctia ad Solem refertur: quia verò multi & fontes & putei, aut simul cum mari, aut contrarijs temporibus crescunt & decrescunt, constat motum illum nō ad su-

premam extremitatem aquarum cieri, sed intrinsecus à maximo illo barathro quod intra terræ uiscera est; vnde copiosus erumpens flatus aquas inflat, ac subsidens iterum facit de tumescere, Verisimile est enim quibusdam puteis (siquidem alij omnes expertes illius passionis sunt) ampliores esse ductus vsq; ad maximas illas terræ cavitates ipsis mariq; cōmunes. Vt verò quidam tumescente mari detumescant, & detumescente tumescant, cum alij moueātur vt ipsum mare, causa est in ipsorum pororum quibus cum mari communicant longitudine, figura, & positu, amplitudine, aut angustia, qui enim coniuncti mari secundum breues & rectos, amplosq;, & expeditos poros sunt, implentur cum ipso; qui verò contra secundum locos angustos, & in contrarium tortuose ductos, his aqua absorberur ab ipso intumescente mari; non aliter ac in corporis nostri uenis euenit, vt magnarū scissione, quæ coniunctæ sunt tractione repleantur, quæ contra positæ, innaniantur reuulsione, qui mediocriter ad mare habent, nō nunquam simul cum mari, nonnunquam contra patientur vt hūc aut illūc flatus ille à barathro contigit moueri: qui verò non habent (huiusmodi sunt omnes qui refluunt vsq; ad mare) illos poros vsque ad barathrum perpetuos, & secundū omnem longitudinem expeditos, sed multis in partibus intercisos, & obturatos interstite (dura quidem vt obsistat, rara verò & percolandæ aquæ per via) terra: aut per reciprocos flatus expulsi, & supra naturam suam acti sursum, à reliquia aqua decisi pendent, nullam talem passionem subeunt, sed sine æstu perseverant, vtcunque moueatur mare. Itaque proxima mouendi maris causa est flatus intra terræ cauernas conclusus: prima verò fortasse, duo luminaria, quæ generant flatum & commouent, tametsi & in ipso flatu est mouendi causa, quod aqua pondere subsidens premit illum, is præssus

erum-

erumpit & violenter extollit aquas, eo impetu sedato rursus aquæ subsident, atque ita alternis vicibus agitur utrumque. Figura verò & magnitudo cauernarum, non ubique eadem sed valde diffidens, facit ut quædam maria simul crescant, quædam contra, quædam bis, quædam pluries, quædam hûc, quædam illûc versus, ut lacus Meotis in Pontum: hic in Propontidem, non contra. Itaque horum omnium, quæ difficilissima quidem sunt, intra terram esse videtur causa, ut verò hæc innundationes accominodentur illis horarum, mensium, & annorum articulis opus esse videtur astris, atque utrarumque causarum copula veritas rei huius constare. Hæc cum sint exundationis maris causæ, earum modus & certa facultas efficit, ut passionis quoque eius, siue motus certa sit mensura. Nimirum Lunæ, Solisque eadem semper sui que similis est facultas, regulam tenens æternam, accessus & recessus, ac circuitionum. Abyssus etiam illius ingentis, & humoris halituumque inclusorum, ad totius maris mollie est certa ratio & mensura, unde fit, ut sit certus quidam modus intumescentiæ illius maris, ac proinde & fluxus & refluxus. Atqui qui modum eum causarum posuit, is quoque legem posuit mari, dixitque. Usque hûc venies, & non procedes amplius. Neque vero quia quædam loca mari submersa sunt superioribus temporibus, ac nunc etiam alia periclitantur mergi, nisi obstaculis quibusdam obsteretur mari, ut in Olandia, & Zelandia, quod de certa aquarum lege dictum est, redarguitur: magna enim ex parte illuc, non tam detinetur quominus constitutos sibi fines excedat mare, quam ab illis finibus arceatur, obstaculis quibusdam ab incolis factis atque cum alijs insularum partibus arceatur, non potest alias inuadere, atque ita factum est, ut pagos quidem & vilas occupauerit, alijs verò non minoribus partibus cesserit, hominum ad has mutatio-

nes industria iuuante, præterquam quod legem quam posuit Deus aquarum fluctibus, nolluit ipsemet Deus adeo esse impermutabilem, vt quam Soli Lunæ & reliquis astris. Illa enim ita iter peragunt imperatum, vt ne latum quidem vnguem essent huc aut illuc declinata, ne si infinitum quidem tempus duraturus esset mundus: mare verò non ita, sed tam lentas effecturum mutationes, vt conferentibus nobis quæcunq; ab antiquissimis cosmographis scripto mandata reperimus, cum ijs quæ conspiciamus, nullæ profus fieri videantur, eadem enim mensura, eadem figura, continentis, & insularum omnium: si verò in mille myriadas annorum esset mundus huc duraturus, non dubium quin permutanda forent omnia, commutandaque loca terræ & aquæ: hinc exesa terra, illuc congestis arenis, adeo tamen lente, vt nullis hominum seculis agnosci possit vlla insignis mutatio, sed quantumuis vterentur scriptis, essent omnes putaturi, nihil esse vnquam permutatum. Neq; quidem (vt dixi) hoc dictam aquarum legem tollit, hac enim ipsa conditione lex à Deo data est. Nimirum, est naturalis conditio rerum corruptibilem omnium, vt semper secundum se totas, aut secundum partes recipiant alterationes. Retenta igitur hac naturali rerum conditione, imperauit Deus mari, non procedes amplius, non scilicet ita procedes, vt animantibus terroris aut eorum generationem tollas, sed huc confringes tumentes fluctus tuos, tam perseveranter, vt nullam sæcula vlla sentiant insignem permutationem. Quapropter quod de Atlantidis insula mari submersa Plato narrat in Timeo, falsum profus est, atque impostura Chaldeorum, qui antiquitatis opinione, multa eiusmodi mendacia narrabant Græcis, dicentes se (vt refert etiam Cicero) plus quam quadragintamille annorum historiam habere.

Sed quanta his impostoribus idolatriæ, & præstigiærum omnium parentibus, fides habenda sit, multis iam locis indicavimus. Quod verò Arist. dicit, alternis vicissitudinibus mutari mare, & terras, quasdamque insulas disparere, alias emergere, non est historicè accipiendum, sed philosophicè, cū enim ille putaret mundum ab æterno extitisse, neq; finem habiturum, merito colligebat, non semel, sed infinities mutanda omnia, secundum partes quæ ortui & interitui sunt obnoxia. At verò id factum cum nondum sit, neq; fortasse antequam sistatur cœli motus sit efficiendum, historia constare non potest, sed stat firma lex, quam Deus posuit aquis. Atque conditione naturali servata stabit, vsq; dum eam ipse legislator, cui vt nuper dixit Eliud, nullus similis est in legislatoribus, eam simul cum hac mundi forma soluat. Quod igitur ad maris fluctus attinet, ita habet. Illud superest interpretemur. Quando erumpebat quasi de vulva procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantia obvoluerem. Videtur enim hoc aliud esse, quam quod in Genesi dicitur à Mosè, vbi maris generationem ita tradidit. Dixit verò Deus congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat arida. Quæ verba significant haud dubie, in initio delituisse totam terram sub aqua, hanc deinde præcepto Dei secessisse in locum vnum, & detectam esse eam terræ partem quam incolimus: præsentis verò loci verba videntur innuere, factam esse aquam sub terra, atque cum inde velut ex vulva magno impetu erumperet cohibitam esse præcepto Dei, & conclusam ostiis, quominus totam terram occuparet: hæc verò longè diuersa ratio mundi efficiendi esse videtur. Quæ non alio quam hoc modo censeo componi posse. Initio fecit Deus rudem quandam congeriem elementorum, quam dixere Chaos.

Erat

Erat verò quoddam lutum ex tota terra aquaque commistis, quod circumstabat moles magna nebulosi & omnī luce carentis aeris, densissimis Ægypti tenebris simillimi, mox vt separari hæc ceperunt subfidens fecis more terra expressit aquam, quæ ita ex terra erumpebat velut ex vulua procedens. Rectè enim terra mundi vuluæ confertur, siquidem in ea concepta, ex ea nascuntur omnia, aqua verò rationem habet feminis communis, per eam enim fecundatur terra, neq; sine ea procedere ex sese quippiam potest. Accommodatissima ergo comparatione, exitus aquarum è terra eruptio ex vulua vocatur, feminis scilicet communis ex communi matrice. Et tunc quidem aqua nebuloso & caliginoso aere erat (recens à terra nata) velut pannis infantia: obuoluta, tenebris scilicet, quæ erant super faciem abyssi aqua separata, & vt par erat superstante formauit Deus terram qualis nunc est, confirmans eius fundamenta, præparansque in ea foueas immensas & cavitates, iussit aquas in illas secedere, & fecit ex terra & aqua vnicum orbem.

CAPVT QVINO VAGESIMVM

TERTIVM



Ap. 38. Iob. Per quam viam spargitur lux diuiditur æstus super terram? Arif. libro secundo, de anima cap. 7. reprehendit Empedoclem, quod dixit, lumen seu fulgorem esse quiddam, quod feratur, & extendatur inter terram & cœlum (itaque per aerem) verum eam la-
tionem & effusionem nos latere, fortasse quod tenuissima

res sit, & celerrimè feratur, hoc inquam reprehendit Aristot. quia ferri & extendi corporeæ substantiæ solum est, lumen verò nihil est aliud, iuxta illius sententiam, quam quædam patibilis qualitas, per præsentiam rei lucidæ genita, per quam quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum. Quæritur verò à domino hoc loco, per quam viam spargitur lux quasi scilicet spargatur, spargi verò genus quoddam latitudinis significat, quapropter & corporea substantia esse videtur, talis verò si esset, haudquaquam posset replere totum aerem sine corporum penetratione, nisi forte aer, ut hoc argumento visum est multis philosophis, poris vacuis abundat: si verò vacuum nihil est, haud poterit per totum aerem substantia alia ferri, quantumvis sit tenuis. Accedit, quòd si ex Sole continenter efflueret illa substantia, iam pridem esset absumptus totus, aut saltè esset aliquando totus illuminatione absumendus, constat verò illuminationem lucidis corporibus nihil detrahère, quapropter corpus non est, quare neque spargi videtur posse. Mirabile verò etiam, si corpus non est quo pacto radijs constet, qui recta ferantur, reflectanturque & incidant ad angulos rectos, acutos, & obtusos, & mille modis congregiantur. Nam si corporea substantia non est, sit sane accidens, aut substantia incorporea, at verò neutrum horum videtur illa pati posse, nam flecti, & ad hos aut illos angulos incidere, & rectum esse aut curvum, figuræ quædam sunt: figura verò non est nisi incorpore, quare in incorporea substantia, ut in mente, nullatenus, in accidenti corporali, non nisi per accidens, hoc est per ipsum corpus cui inest, velut candorem nemo dicet triangularem, aut quadratum, nisi quia papyrus hac aut illa figura est, ita neque nigritiem, nisi quia litera. Eadem etiam ratio, ac fortasse etiam maior sit de aliis omnibus qualitatibus, quis enim audeat dicere,



cere, dulcorem, aut calorem, rectum aut curuum, triangularem aut
 quadratum: non igitur posset lumen, nisi substantia quaedam cor-
 poream esset, reflecti nisi cum aere illuminato: at verò reflecti-
 tur in umbra, nullatenus reflexo aere, non enim ut Echo fit
 percussio aere, ita umbra, sed ipso quam maximè quiescen-
 te, reflectitur ergo lumen non ut accidens, sed per se, ut cor-
 poralis substantia quaedam quae per aerem spargitur. Sed
 quae eius via? corpori enim non potest esse per corpus via, si
 verò quantum est lumine plenum in aere, erat vacuum, totus
 cum illuminatus sit, nullus relinquebatur aeri locus, prater
 quam quòd vacuum non esse, nulli iam video esse dubium.
 Mirabilis profecto est lucis natura, adeo ut à quibusdam phi-
 losophis, corporalis Dei pars appellata sit, cuius anima esset
 veritas, Deus ipse Opt. Max. primo statim generationis die,
 ipsam fecit, singulariter commendauit videns lucem quod es-
 set bona. Videtur esse res sui generis, neque corporalibus re-
 bus, neque penitus spiritalibus annumeranda, quae difficilis
 sane cognitu est, neque scio an vlli satis perspecta, qui non eius
 originem in aeterno exemplari contemplatus sit. Nos inter-
 rim pro nostro captu eius condiciones perpendentes, quod
 Deus dederit differemus. In primis substantia videtur esse
 non posse, quando quidem neque corporea neque incorpo-
 rea, corporea quidem, quia non posset aerem penetrare,
 quem tamen totum illuminatum esse videmus: incorporea
 quia videri non posset, lumen verò videri constat, quia sen-
 sus organum ita afficit ut corrumpat etiam aliquando, velut
 excellens sensibile. Quo pacto autem esset excellens sensi-
 bile, quod omnino sensibile non esset? est igitur sensibile,
 alioqui quomodo in solum aerem intendentes visum, digno
 sceremus diem esse aut noctem. Neque verò videtur horum
 alterutrum priuatiuè cognosci, sed vtrumque per veram pas-
 sionem

tionem visus, à lumine quidem disgregati, à tenebris congregati. Sed, etsi dicamus tenebras priuatione cognosci: Vtrumque tamen non potest, cum enim contraria sint, non possunt ambo priuatione fieri: lumen igitur per se videtur, quare non est substantia incorporea, vt Deus, aut mens. Sed neque accidens incorporeum est, vt notitia intellectiua, aut quippiam tale, quia ne sic quidem sentiri posset, visorium enim organum corporeum cum sit, ab spiritali passione affici non posset, superest igitur ut sit accidens corporale, hoc est affectio aut passio corporis cuiuspiam. Eius igitur quod illuminatur, hoc est diaphani, dicitur enim, estque re vera medium actu diaphanum seu transparens, cum illuminatum, atque hac causa translucens etiam vocatur quod transparens, quasi idem sit, actu transparens & translucens: quod vero tenebrosum est diaphanum potentia, capax enim lucis & ea carens. Hac causa Arist. dicit lumen & tenebras eandem rem esse numero, puta ipsum diaphanum, ratione differre, quod. n. potèria diaphanum, tenebræ: quod actu, lux est, itaq; quod prius erat tenebra, sit deinde lux. Què loquendi modum ad spiritalem transferens lucem, Paulus, ad Ephesios dixit, eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. hoc etiã significato acceptum est tenebrarum nomen cap. 10. Exodi, vbi dicit, Extende manum tuam in celum, & sint tenebræ super terram Aegypti tam densæ, vt palpari queant. Nimirum aer illuminatus rarefcit, quia lumem ignem conuocat, lumine priuatus crassescit ex cluso igne, per summas ergo tenebras fieri poterat adeo densus, vt palpari posset, hocq; est tenebras palpari, hoc est aerem lumine priuatum. Ita quoque fieri poterat tenebrarum catena, vt dicitur 17. Sapientia. Verum in his omnibus locis, nomen lucis & tenebrarum materialiter accipitur. Vt & ab Aristotele formaliter enim, constat aliud quippiam esse

utrumque ab ipso aere, seu ab ipso diaphano. Si enim quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum, illa ipsa Entelechia actu diaphani, seu forma, seu ratio, qua actu diaphanum fit, fit formaliter lumen: itaque lumen fit Entelechia, seu actus diaphani; tenebra eius Entelechiæ vacuitas, coniuncta cum potentia, & potentia autem & actus est diaphani, quare ut dictum est, fit lumen affectio aut passio corporis cuiuspiam. Quo pacto igitur spargitur, & recta producitur, & reflectitur? Nunquid hæc accidunt lumini materiali, hoc est illuminato aere, an formali, hoc est Entelechiæ actu diaphani? Certè huic, nam per aerem quiescentem spargitur, recta que producitur & reflectitur lumen. Quomodo ergo hæc verè dici possunt de passione? non sanè propriè, & ut ea verba lationem quandam significant, sed analogicè. Quia ipsum illuminari, seu lucidum fieri, phantasiam præbet talium lationum, re vera autem fieri videtur, ut nunc dicam. Illuminatur aer, cum fit ex potentia diaphano actu diaphanum: fit verò tale sola præsentia corporis lucidi, ut Solis, aut ignis; itaque lux est facultas quædam, seu virtus quod potentia diaphanum est, efficiendi actu tale, per solam suam præsentiam. Quoniam igitur corpus lucidum illuminare non potest, nisi si illud medium inter quod & ipsum nullum intercedit oppacum (quia hoc cum non sit potentia diaphanum, non est capax luminis) fit ut lumen fieri non possit, nisi in ea mediæ parte, ad quam ex corpore lucido duci potest linea recta nulli oppaculo occurrens, ob id secundum lineas rectas ferri dicitur lumen: etiam si reuera, non sit res quæ feratur.

Porro lux, ut maior aut minor est, ita maius aut minus medium potest illustrare, atque illud ipsum illustrare, magis aut minus, neque æqualiter quidem totum spacium, sed proxima pars illustrior fit sensim languescente lumine, ut à luci

do corpore receditur, tanto enim quæuis pars minus afficitur, quantò longius abest à facultate, vt ferrum tantò lentius trahitur, quantò longius distat à magnete. Cum igitur lumen, antequam omnino sit exoluta facultas lucis incidit in opacum, quæ antrorsum per aerem erat alteratio producenda, retrorsum producitur: idque vocant reflecti lumen, tametsi non sit flexile quippiam, sed horsum aut illorsum acta alteratio. Eadem autem ratio est luminis, & visibilium specierum colorum omnium, nam lumen nihil aliud est quam lucis species per diaphanum effusa, per quam & lux videtur, & ipsum diaphanum actu fit, vt species colorum omnium per illud transmittat. Vt igitur à lucido corpore lumen, ita species colorum à coloratis per diaphanum, sola præsentia producuntur, hoc interest, quod lumen facit diaphanum actu, reliquæ species id non valent facere, sed per diaphanum actu producuntur: nimirum indicatum mihi alibi est, colores lucis participatione innasce corporibus, esse quæ flammulas quasdam lucis æmulas: sunt ergo genere similes, minus autem possunt. Vt igitur lumen est Entelechia actu diaphani, ita reliquæ omnes species actu diaphani passionem quædam. Mirabile igitur est, quod cum videantur per aerem spargi lumen & colorum omnium species, nihil tamen spargitur, neque penetrat, aut pulsat aerem, vt Empedocli videbatur, sed aer ipse mirabilibus quibusdam alterationibus, induit omnium corporum quæ adsunt formas. Hæc quo pacto fiant, nullus hominum potest distincte eloqui, neque cogitare, tametsi fieri quidem omnino probabiliter differuerimus. Proinde humanam ignorantiam arguens Dominus, interrogat Job, per quam viam spargitur lux? addit, diuiditur ætus super terram? Actum super terram fieri a cœlestibus corporibus, notius est quam

vt quispiã posset dubitare, tamen illius causam referre in motum, maximus atque apertissimus error est Aristotelis: non enim minus aut tardius mouetur Sol noctu quam interdiu, sed minus illuminat. Quare cum id quo præsentem fit, & quo absente cessat affectio, causam esse omnes homines censeant, constat ad lumen debere referri æstus, non ad motum: lumen verò proprietate quadam esse effectiuum caloris, in materia quæ potest calefieri, etiam si Sol & alia astra eius passionis expertia sint, vulgares philosophi affirmant: quod probabilius dicitur, quam cœlorum motu fieri, longe autem probabilius quod sepe iam diximus, ignem qui per omnia permeat, sequi Solis fulgorem, ob analogiam tractum, atque ideo quæ à Sole illuminantur à subsequenti igne calefieri. Diuiditur ergo æstus super terram, vt ignis hanc aut illam partem magis occupat, hocque euenit, vt hanc aut illam magis spectat Sol. Calefacit ergo magis partem quam magis illustrat, eoque, & quam rectius aspicit, quia ab ea parte reflectitur lumen, vt explicuimus: geminata ergo illa passione fit maior illustratio, & maior ignis conuocatio, & calefactio maior. Iuxta luminis igitur intensiorem diuiditur æstus super terram: minimo quidem existente in ea parte, quam Sol non intuetur: maiori in ea quam obliquè: multo, in ea quam recta plurimum ad calefactionem iuuante mora, quia cum lumine ignis quoque immoratur. Via autem æstus occulta est, nimirum pori aeris, quia rarefcit penetratus à corpore tenuiori.

Hæc de lumine, & comite illius æstu. Est quoddam aliud superius lumen hoc nostro quod conspiciamus, corporale illud etiam, in sede beatorum, quo Solis facultas non pertingit, solius agni præsentia conseruatum, ve-

lut, & hîc apud nos tribus primis geneseos diebus serua-
batur; tantò præstantius hoc, quantò supremi illius cœli
corpus, aeris in quo viuimus corpore. Est aliud longe
diuinissimum, minimè corporale, quo non pascuntur bea-
torum oculi, sed illustrantur mentes, quod vocant lumen
gloriæ, hoc verò agnoscere non pertinet ad philosophum,
sed ipse Deus annuntiat de eo amico suo, quòd possessio eius
sit, vt capite trigesimo sexto dixit Eliud, quæ verba valde
consonant cum illis Platonis in dialogo de natura.

Superiora verò his horum principia Deo nota sunt, atq;
ei qui Dei sit amicus: vsque adeo Ethnicus ille, hac certè
causa sapiens, diffidebat scire se posse prima & certissima re-
rum naturalium principia, nisi Deo reuelante: neque sanè
de humilibus & incertis posse, nisi ad probabilitatè aliquid
disputare. Vt liceat mirari quorundam Christianorum te-
meritatem ad credendum, qui eorum quæ opinantur, nihil
non putant se certissimè scire, quo fit, vt ad credendum
quæ non intelligunt sint duriores, quia opinione sa-
pientiæ fiunt stulti, cum tamen Deus ipse to-
to hoc capite hominibus indicet suam,
rerum etiam quas vident, & quibus
viuunt ignorantem. Mihi
mea ignorantie opinio
præsto fit, & hu-
militas. Per
hanc
enim (arbitror) viam spar-
gitur lux. Deo
gratias.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

QVARTVM.



Ap. trigesimo octauo, Iob, In similitudinem lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur. De grandine videntur dici illa verba priora. In similitudinem lapidis aquæ durantur, & de glacie quæ apud nos fit, posteriora illa, Et superficies abyssi constringitur.

Nimirum grando & glacies eadem res est, aqua scilicet præ frigore constricta. Figura solum differt, quod scilicet, grando orbiculares quidam lapilli sunt, ex pluuiæ cadentis guttulis geniti, glacies verò fit ex continuata aqua, siue in fluminibus, siue mari, siue fontibus, siue in stagnis, aut vasis quibusvis concrecente, & ipsius aquæ quæ concreta est figuram retinet, tametsi spherulæ illæ nomen peculiare habent, diciturque Latinis grando, Græcis καλαξαραια com muni nomine dicitur vtræque glacies, & Græcis κρυσαλλος. Atque ita de grandine dicitur in Psalmo centesimo quadagesimo septimo. Mittit crySTALLUM suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? de glaciei verò generatione dicit, Constringitur facies abyssi, quia concretio aquæ semper incipitur à superficie, & procedit versus imum, atque adeo superuehitur in aqua, atque si violentia demergatur in profundum, sponte effertur, itaque semper occupat abyssi superficiem: cuius rei causa pendet ex ipsius glaciei generatione. Dictum enim mihi iam est non semel, aquam suo naturali frigore concretere, per ignis, & calidarum exhalationū

absentiam. Quia si affectionem vllam frigidam, præter naturam suam pati posset, esset aliud quippiam natura frigidius: cum verò necesse sit quod est primò, esse etiam summè tale, necesse est aut aquam non esse primum frigidorum, aut nullum frigus esse illi præter naturam. Cum igitur quando recedente Sole, ignis eius assecla ex propinquo aere fugit, vapores frigidi eius loco in aerem se effundant, & exhalationes calidæ in profundum terræ se condant, necesse est & a superficie abyssi recedant priusquam ab aqua profundiori, atque ita inde incipiat, glacies. Qua etiam causa sese frigidis temporibus pisces in profundo recondunt, quo ad vitam indigent calore potituri, vitaturique mortiferum frigus. Glacies itaque hæc causa gigni incipit a superficie abyssi. Grandæ quoq; videtur quibusdam fieri ex nubibus, primum quidem in glaciem duratis, deinde vëtorum frigore comminutis in frustula, aut etiam calore Solis. Itaque esse grandinæ frustula decisæ glaciæ, ea verò fieri in ipso descensu rotunda, longo illo præcipitio velut conuoluta. Fuit hæc sententia inter antiquos philosophos Epicuri, inter Christianos Dni Isidori Hispalensis, cui videntur suffragari illa verba capit. 43. Eccl. In magnitudine sua posuit nubes, & contracti sunt lapides grandinis. Hæc enim apertè videntur innuere, contractis lapidibus (ex glaciæ scilicet) factam esse grandinæ. Cæterum Arist. euidenter satis refutauit hanc sententiam, capite duodecimo primi Meteororum his verbis, Absurdū præterea suspicari, aquam superiori in loco congelascere, quando quidem fieri non potest vt id consequatur antequam reddatur aqua, neque vllò tempore aqua suspensa permanere potest. Hæc Arist. Ex quibus palam fit, ex nube aquæ guttas fieri prius, his deinde scorsum cadentibus, & gelascentibus, fieri grandinæ, & ipsarum guttarum figuram retinere.

Illud

-mii

Illud verò Ecclesiastita intelliges, con fractos esse lapides grã
dinis, hoc est, decisos ex nube, non quidem gelata prius, sed
per particulas in guttas abeunte: verù enim ita etiam est, lapi-
des grandinis ex nube esse decisos, & si non sint decisi facti
iam lapides, sed post decisionem lapidauerint.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

QVINTVM.



Ap. 38. Iob. Quis posuit in visceribus ho-
minis sapiẽtiam, vel quis dedit gallo in-
telligentiam? Quis enarravit cœlorum
rationem, & concentum cœli quis dor-
mire faciet? Quando fundabatur pul-
uis in terra, & glebæ compingebantur?
Nunquid capies lænẽ prædam, & ani-
mam catulorum eius implebis, quando cubant in antris, &
in specubus insidiantur? Quis præparat coruo escam suam,
quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quòd non
habeant cibos? & cap. 39. Nunquid nosti tempus partus Ibi
cum in petris, vel parturientes cervas observaſti? Dinumera-
ſti menſes conceptus earum, & ſciſti tempus partus earum?
Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt. Se-
parantur filij earum, & pergunt ad paſtum. Egrediuntur, &
non reuertentur ad eas. Quis dimiſit onagram liberum, &
vincula eius quis ſoluit? Cui dedi in ſolitudine Domum, & ta-
bernacula eius in terra ſalfuginis. Cõtemnit multitudinem
ciuitatis, clamorem exactoris non audit. Circumſpicit mon-
tes paſcuae ſuae, & virentia quæque perquirat. Nunquid volet
rhinoceros ſeruire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum?
Nunquid alligabis rhinocerotam ad arandum loco tuo, aut con-
frin-

fringet glebas vallium post te? Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos? Nunquid credes illi quoniam semetem reddat tibi, & arcam tuam congreget? Penna Struthionis similis est pennis Herodij, & Accipitris. Quando derelinquit oua sua in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea? obliuiscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat. Duratur ad filios suos, quia non sunt sui. Frustrà laborauit nullo timore cogente, priuauit eam Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam. Cum tempus fuerit in altum alas erigit deridet equum & ascensorem eius? Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Nunquid suscitabis eum quasi locustas? Gloria narium eius terror, terram ungula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis. Contemnit pauorem, neque cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta, & clypeus. Feruens, & fremens, sorbet terram, neque reputat tubæ sonare clamorem. Vbi audierit buccinā dicit Vah. Procul odoratur bellū, exhortationem ducum, & ululatum exercitus. Nunquid per sapiētiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad austrum? Nunquid ad præceptum tuum eleuatur Aquila, & in arduis ponet nidū suū? In petris manet, in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus. Inde contempletur escam, & de longè oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem, & ubicunque cadauer fuerit statim adest. hæc Iob.

Vt corporearum substantiarum præstantissime sunt, quæ vocamus animalia, ita ex naturæ eorum contemplatione, maxime erigitur humana mens in altissimi Dei contemplationem. Nimirum optimum opificium optimi opificis argumentum est. Proinde Dominus recēditis quamplurimis quæ spectant ad mundi partes sensu carentes, attingens per capi-

ta, quæ spectant ad animalium historiam, disputationē claudit. Nihil autem mirabilius est in animalium genere, quàm id quo à reliquis corporibus differt, puta cognitio: in hac verò mirabilis tanta differentia, vt alia sint stupidissima, alia sagacissima, alia audacissima, alia timidissima, alia prolis aman- tissima, alia negligentissima. Porro mirabilis est compositio singulorum corporum, & partium omnium ad mores accom- modata structura. Mirabilis quorundam animi vigor, pos- tremò & corporis moles. Quæ omnia attestatur quam ma- ximè sapientiæ, potentiæ, & bonitatem Dei: quando quidem fieri non potest, vt animantia, vi cognoscendi, & sapientia plus aut minus participant, & prima rerum omnium causa quæ ipsa fecit non sit intelligens & sapiens. Ad hoc argumen- tum spectant verba illa Psalmi 93. intelligite insipientes, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet, aut qui fixit oculum non considerat? Quod quidem argumē- tum firmissimum est, si semel concedatur, hominem vt & quodcunque aliud animal Dei esse opificium. Non enim posset Deus audiendi aut videndi organum formare, ipsum audire, aut videre non agnoscens, Neq; cum adhuc nihil esset extra ipsum, poterat nisi in se ipso agnoscere, quare necesse est ipsi præstantiori modo esse ea omnia, cognoscere videlicet & sapere. Neque aliter possit quispiam id negare, quàm negans hæc a Deo quopiam esse facta, sed spontè constitisse talia, vt & ipse Deus per sese est. Hoc igitur refutans Domi- nus exorsus est hanc disputationem ab illis verbis. Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? & paulò infra in hoc ipso cap. dicit, Sciebas tunc quod nasciturus esses, & nume- rum dierum tuorum noueras? quasi dicat, tu ipse tibi con- scijs es, te nullibi tunc fuisse, ac ne fuisse quidem omnino, ni- hil igitur habes ex te ipso, ne ipsum quidem esse, sed ab alio

es factus, à quo necesse est acceperis quæcunq; tibi naturaliter insunt. Neque lanè sit satis dicere, à parentibus, nam illi etiam paulò ante te facti sunt, quæ propter eadem est dubitatio, eundumque in infinitum, aut postremò consistendum in aliquo qui nunquam non fuerit, à nullo factus, à quo facta sint omnia, cuius sint per se bona omnia, quæ reliquis omnibus communicauerit. Si igitur non semper fuimus, ut nos ipsi nobis testes sumus, neque fecimus ipsi nos, ipse profecto fecit nos, qui semper, ac per se est, quæ propter quidquid in nobis, aut alijs vllis rebus est boni, in illo necesse est sit eminentius. Ad hoc argumentum etiam pertinent prima illa verba præscriptæ orationis, Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit Gallo intelligentiam? quasi dicat, neque homo accepit sibi sapientiam præ reliquis animantibus, neque eam quam habent intelligentiam illis impertitus est. Necesse est ergo tributa esse hæc & alia omnia bona quibus participant, tum hominibus, tum reliquis animantibus, tum etiam reliquis omnibus rebus quæ natura constant, ab vno aliquo ente ante omnia entia, & bono ante omnia bona, cū quo nullus homo possit contendere: videbatur enim Iob velle contendere cum Deo, ut exprobabatur ei ab amicis. Dubitatum est à philosophis, de ea quæ brutis inesse videtur intelligentia. plerisq; negantibus esse illis vllam rationis vim, sed sensum solum, alijs etiam non paucis asserentibus, præter sensum inesse illis quandam mentem. De qua quæstione Plutarchus libello de animalium industria, optimè mihi videtur disputasse. Negant vllam esse vim rationis brutis, hoc præcipuè argumento, quod omne animal esset rationale. Videtur autem rationale differentia animalis esse, quæ propter ut in alijs contrarijs euenit, ita in hac quoque oppositione, necessario si vnum est, sit etiam alterum, ut si quodpiam est

animal rationale, sit etiam aliquod irrationale. Quare si homo animal rationale est, sit quod non est homo, animal rationis expertus. His alij respondent, rationale & irrationale differentiam animalis non esse, sed corporis, numero quidem eandem cum sensibili & insensibili, eo quod rationale separari non possit à sensibili. Stratonem physicum referunt libellum quendam scripsisse, quòd sensus sine mente esse non possit, quod præcipuum est fundamentum eorum, qui plus aut minus censent animalia omnia ratione participare. Itaque hùc controuersia vertitur, an possit esse sensus sine mente: si enim non potest, necesse est animantibus omnibus mentem concedere, aut brutis etiam sensum denegare. Videtur autem non posse mens separari a sensu, quãdoquidem vt Hippocrates dicit, qui parte aliqua corporis dolentes dolore non sentiunt, ijs mens ægrotat. Si igitur cum mens ægrotat alienataque est, ita ut sensuum organis intenta non sit, etiam si dolendi accedat causa nõ sentitur, multo minus sentiri possit res vlla alia earum quæ minus violenter sensum pulsant, nisi adsit mens, quod etiam in nobis ipsis experimur. Nam cum de re alia attentius cogitamus, plurima ob versantur ob oculos, & aures, quæ neque videmus, neque audimus. Si igitur animantia mente prædita, cum mens non attendit non sentiunt, multo minus sentire possent quæ penitus essent amentia. Quòd si amentia sentire non possunt neque sensum possunt habere. Non potest igitur sensus esse sine mente. Ex hac, etsi natæ sunt duæ longè diuersæ assertiones. Plerique enim eorum qui eam recipiunt, colligunt omnia animalia, plus aut minus esse mentis, & intelligentiæ participia. Quidam nostratium nuper, ne brutis concederet rationem, timens (arbitror) ne & immortalitatem cogereetur concedere, sensum etiam abtulit, negavitque vlli præter ho-

minem esse sensum, sed quæcunque à brutis sensu quodam
agi viderentur, sympathia quadam & antipathia potius agi,
& naturæ magis quam animæ esse opera. Si itaque dicta the-
sis recipitur, duorum alterum fit, aut nulli præter hominem
esse sensum, aut animantibus omnibus esse mentem, & ratio-
nem; quibus vtrumque videtur esse absurdum, negabunt
non posse esse sensum sine menti. Qui soli homini sensum
tribuit, difficilem possit adhibere interpretationem multo-
rum quæ in sacris scripta sunt. Nam de equo dicitur, vbi au-
dierit buccinam dicit, Vah, procul odoratur bellum, exhor-
tationem ducum, & ululatum exercitus. Rursum de Aquila.
inde cõtemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt.
Neque solum Aquila & equus, sed & bos & asinus stupidissi-
ma animalia, agnoscunt possessorem suum, & præsepe Domi-
ni sui, cap. 1. Etia. Sed & opinio ipsa per se est absurda: nulla
enim fides haberi potest sensibus nostris, procedit quæ dubi-
tatio vsque ad insaniam, si quæ cernimus intuitu quorundam
rerum perterrita fugere: rursum quibusdam rebus allici, pul-
sata vociferari, amicitia & inimicitia leges obseruare, solum
vllũ habere negauerimus. Proinde hac assertionis parte, quæ
non longè abest à delirio dimissa, alteram consideremus. An
scilicet brutis ratio vlla insit. Videtur quidẽ inesse nulla, quia
ratio consensu philosophorum, destinatur ad virtutem: virtu-
tis verò & vitij non videntur bruta esse capacia, igitur neque
rationis. Alij contra, his obijciunt, multa animalium tam ter-
restrium quam marinorum, quàm etiam volatiliũ opera,
quæ eadem si qui hominum faciunt, censentur prudētissimi,
quin etiam homines ipsos, quamplurima eorum ob quæ ma-
ximè laudatur, facere cepisse illorum imitatione. Quo pacto
igitur (dicunt) non sit iniquum illis eam laudem detrahere,
quam nobis ex eorum imitatione assumimus? Præterea ad
eandem

candem facultatem pertinet bene & malè aliquid facere. Nō enim euenit male videre auribus, aut malè audire oculis, sed vtcunque videre oculorum est, & audire aurium. Igitur desperare, aut insanire, eiusdem est cuius sapere, & bene ratiocinari. Nemo. n. vocat lignū insipiens, quia scilicet sapere aptū non est. Videntur autem bruta nonnunquam decipi, quod quidē facit artem venandi iucundissimam, quia multis modis illis imponitur, etiamsi non paucis illa utantur stratagematis ad vitandum insidias. Videntur etiam aliquando insanire, nam simiæ ebrietate corripiuntur, & vt alios morbos quamplurimos, ita hydrophobiam, seu rabiem pati solent canes maxime, sed & equus, bos, & asinus, & Camelus, quem morbum medici ponunt in Maniæ generibus. Si igitur bruta possunt delirare, possint & ratiocinari. nam delirium lesio rationis est. Cum igitur ex hac parte adeò vrgeant hæc, videanturq; animalia omnia ratiocinari, suo quodque gradu, & alia plus alijs (quis enim neget asinum stupidiorē esse vulpe, & Struthionem perdice?) alia verò ex parte videatur à dignitate generis humani plurimum abhorrere, ratiocinādi vim cum omnibus animantibus habere communem, quid de hac quæstione statuendum sit videamus. Certè rationem aliquam esse brutis negare non possumus citra proteruiam: alioqui non ineptius denegatur illis sensus, nam quæ alia ratio est agnoscendi facultates quàm per actiones, aut actiones quàm per opera? Vt igitur, quia clamoribus terreri, ac fugari videmus capreos, concedimus eas audiendi facultate esse præditas, ita videntes lepores metu imminentis periculi trāsferre suos fetus, & canem spe capturæ, & cibi nondum præsentis insidias struere, necesse est concedamus prudentiæ quandā vim illis inesse. Nam ipsum prouidentia vt nihil aliud est, quam nondū præsentia pericula præcauere, & quæ euenire possunt

bona, medijs appositis procurare. Sensus enim præsentium solùm est, multis tamen constat argumentis, hæc brutorum rationem longe diuersam esse ab humana mente, neque maioris vel minoris solùm ratione differere, sed ipso rationis esse, atque ita vt rationis & rationalis nomen de vtrisque non vni uoce dicatur, sed analogicè. Primum quidem, quia mens humana, natura sua & ex sese nata est ratiocinari simpliciter, & circa quiduis. Studio enim & exercitatione fit hic strenuus medicus, ille imperator, alius venator, alius agricola, faber alius: rursum hic physica meditatur, ille mathematica, ille etiã theologica, posset qui nunc medicus, si didicisset, esse non minus strenuus theologus, & qui nunc theologus, imperator, aut agricola. Nimirum ingenijacies est, auctore Platone, velut oculus tornatilis, mentis inquam oculus, qui se possit quoquò vellit vertere, brutorum verò nullum ratiocinari natum est, nisi circa quidam, quò scilicet naturali quodam instinctu fertur. Scit enim canis leporem querere, & perdici insidiari, sed nescit lectum sternere, aut specum fodere: lepus contra, lectum sternere, & cuniculus non sine magna arte domum sibi facere subterraneam, neuter verò scit ex venatione vivere, neque sanè hoc canis, aut illud lepus, doceri vlla ratione potest: igitur homo simpliciter rationalis est, brutorum quodcumque circa quidpiam: quapropter non simpliciter, sed quodammodò, & analogia quadam. Præterea homo deliberat & consultat de ijs quæ facit, nõ enim solùm cogitat, quo modo possit hostem interficere, sed prius etiam, an expediat interficere, reliquorum verò animalium nullum. Nunquã enim felis consultauit de ignoscendo muri, aut canis de innocentia circa felem, nimirum nullum horum operatur ex arbitrio, sed ex naturali propensione. Vnde (dices) nosti? inde certe, quod quæ eiusdem generis sunt, omnia sunt sui similia, faciunt

que

que eadem. Non enim vt hominum alius est cruentus, alius innocens, atq; idem homo hodie mitis, cras crudelis, hodie iustus, cras iustitiæ contemptor, ita felis hic mures sectatur, ille tuetur; aut hodie eis vescitur, cras illis ex suo tribuit, sed idem semperque faciunt omnes, quod euidenti argumento est, nō ex libertate vlla, aut arbitrio, sed ex natura eorum operationes, & intelligentiam fluere. Nimirum natura eadem est, similibus, atq; eisdem semper, voluntas non eadem. Huc respexit Hippocrates dicēs, naturam nullo doctore vti. Nimirum quæ natura fiunt, neque ex doctrina, neque ex meditatione procedunt, sed ex quadam propensione, quapropter qui ab homine tollit liberum arbitrium, nihil aliud quam belluā ipsum facit. Cum igitur propriè ratiocinari non sit, vtcunq; facere aliquid cum præensione finis, sed consultare cum electione mediorum, & aliorum cum alijs collatione, idque brutis non insint, constat hominem solum, esse rationale animal propriè, reliqua non nisi analogia quadam. Præterea nihil eorum de quibus ratiocinatur aliorum animalium vllum est incorporeum, aut æternum, sed omnia sensibilia, & caduca, nam de querendo victu, de ineundo coitu, de nutrienda, & conseruanda prole, de fugiendo dolore, de uita valetudine que tuenda, de incorporeis verò, & diuinis, aut de immortalitate, nulla illis subest cogitatio. Quis scis dices? quia nullus illis Dei cultus, nulla cura iusti & equi, nihil faciunt ad adipiscendam immortalitatem, sed solum ne tunc moriantur. Sed & hoc quis sciam interrogabilis. Quia nullis ea videmus nominibus inclinari, nulla vindicta criminum uti, nullis virtutum præmiis. Neq; verò possent sine communibus legibus, neq; sine legum peritiis, neque hæc sine sermone, quem videmus illis negatum esse a natura, qui sane natura est adeo coniunctus cum ratione, vt merito Græci idem nomen vtrinque de-

dederint, λόγῳ vocantes, & rationem & sermonem. Non igitur belluæ ratiocinantur simpliciter, sed quodammodo, de sensibilibus solū & caducis. Vnde fit, vt etsi animalia omnia quodāmodo ratiocinentur, im mortalitatis verò participem animam ea solū habeant, quibus de immortalibus cogitandi naturale principium est. Non enim posset ille impetus ferendi in immortalia, nasci ex meris mortalibus. Quapropter ignorantissimi sunt qui timent, si sensum cum quadam ratione brutis tribuant, ne illa donent immortalitate, & qui, quia bruta ratione quadam pollent, vocant in discrimen humanæ mentis immortalitatem. Non enim quia ratiocinatur utcunque, immortales esse homines cognoscuntur, sed quia de incorporeis, æternis, & diuinis. Atqui profecto nisi belluinam haberent stupiditatem, vel ex hoc solo quòd de immortalitate disputant, agnoscerent esse in se ipsis aliquid immortale. Nam quī posset magis quod mortale agnoscere immortalitatem, quàm oculus sonos, aut colores auris? Num igitur homines si omnes essent sine oculis nati, in dubitationem vocare possent, an essent illi colores? an differt minus incorporeorum & immortalium natura à corporeis & caducis, quàm colorum natura à sonis, & odoribus? Itaque bruta quandam habent ratiocinandi vim, secundum quam possunt benè & malè operari, atque adeò delirare, longe autem abest, vt quia delirare possunt, rectè colligas habere mentem humanæ similem: nam ne homines quidem delirant secundum eam mentem quæ illos separat a brutis, sed secundum internos sensus quos cum illis habent communes, imaginationem inquam, & sensitiuam rationem, quam nonnulli vocant cogitatiuam, alij æstimatiuam. Nam cum phrenitis & melancholia morbus sint corporales affectiones, non possunt per se lædere nisi facultates corporales, mentem verò læsio non attingit nisi ex

accidenti, quia scilicet dum in corpore est, sensibus utitur. Delirare itaque possunt bruta ob imaginationem, & ob eam quam habent rationem, quoniam eam quæ propriè ita nuncupatur, & liberam deliberandi vim non habent, neque virtutis neque vitij sunt capacia, neque pœnæ neque præmij digna: nimirum operatio secundum virtutem ex deliberatione procedit. Hanc ipsam ob causam neq; veram sapientiam habere possunt, quia vera sapientia nunquam separatur a uirtute. Est enim sapientia, ut in sexto Ethicorum, & primo Metaphysicorum dicitur, scientia rerum honorabilissimarum, huiusmodi sunt quæ diuina, æterna, & verè bona, quapropter qui circa hæc non fallitur, is sapiens est. Quod cum homini nisi Dei beneficentia contingere non possit, constat sapientiam à domino Deo esse, ut in initio Ecclesiastici dicitur atque ut in tertio cap. eiusdem, filios sapientiæ esse ecclesiam iustorum. Vera itaque sapientia est, quæ per veram fidem cõparatur diuinarum rerum notitia, cum meditatione diuinæ legis. Quâdoquidem igitur, ut est indicatum, brutorum natura horum capax non est, non sine magna proprietate dicitur in præscripta oratione. Quis posuit in uisceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? Nimirum animalium solus homo sapientiæ est capax, quia is solus habet delectum boni & mali, & rerum diuinarum cognitionem, reliqua intelligentiam quandam rerum minimè diuinarum, de quibus ut indicatum est, naturaliter etiam ratiocinantur, nontamen consultant cum deliberatione. Vollens igitur Deus in sui cognitionem trahere hominem interrogat. Quis posuit in uisceribus hominis sapientiam? hoc est in humana mente notitiam diuinorum, & scientiam boni & mali? ut scilicet homo intelligat, non alium quam Deum fecisse hæc, eadem enim est interrogatio, & illa Psalmi, multi dicunt, quis

osten-

ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui domine. Hoc est, multi dubitantes interrogant, quis ostēdit nobis bona, hæc inquam esse bona & facienda, illa mala & vitanda, aut quæ est regula dignoscendi bonum & malum? Re vera regula & ratio est voluntas Dei. nam cum is sit primum & summum bonum, nil possit in hac vniuersitate bonum esse, nisi quod ei sit conforme. Porro cum Deus sit primum principium omnium, nihil potest esse bonū quod non ametur a Deo antequam ab alio quopiam, amor igitur Dei est regula bonitatis veræ, & nomine vultus Dei significatur æterna eius voluntas. Naturalis verò. Lex est significatio diuinae voluntatis, quam Deus ipse nostris mentibus insequit, vocaturque proinde lumen vultus Dei: atque hoc ipsum est, ponere in visceribus hominis sapientiam. Itaque Deus posuit sapientiam in visceribus hominis, signans super nos lumen vultus sui: Gallo verò & reliquis animantibus dedit intelligentiam. Hanc galli naturam mirati sunt omnes qui de animalium historia scripserunt. Plinius cap. 21. libro 10. ita inquit. Proximè gloriam sentiunt, & hi nostri vigilantes nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, norunt sydera, & æternas distinguunt horas interdium cantu: cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi Vigilia ad curas laboresque reuocant, neque Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nuntiant cantu: ipsum verò cantum plausu laterum, imperitant suo generi, & regnum in quacunque sunt domo exercent, dimicatione paritur hoc quoque inter ipsos, velut ideo agnata tela crucibus suis intelligentes. Neque finis, sæpè commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi Principes testantur: victus occultatur silens, ægrèque seruitium patitur. Hæc Plinius de galli intelligentia, qui (res

mirabilis) videtur habere sensum glorię, & principatus, & notitiam motus cœli, ac syderum, siquidem ternis horis canit interdiu, & quarta vigilia castręsi, hoc est, exactis tribus noctis horis, & iterum iam iam aduentante die. Indicat mox dominus, non posse esse alium quam Deum, qui hanc intelligentiam dederit gallo, dicens, Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? quasi diceret, constat non potuisse tribuere gallo hunc sensum temporum, nisi qui perspectum haberet exactę cœlorum motū, hunc autem quis habebit? aut quis enarrare exactę poterit rationem motus cœlorum? quasi dicat nemo, nisi qui eis rationem posuit, quique poterit sedare eius concentum cum volet, quem scilicet ipsemet excitauit in ipsa mundi creatione, quando fundabatur puluis in terra, & glebæ compingebantur. Ex his facile est intelligere, quā arroganter Astrologi, quæ ad rationem illorum motuum spectant affirmant, quasi ipsos nihil eorum quæ ibi geruntur lateat, cum tamen vt absunt illa longè à nostris sensibus, difficillimum sit vt inquit Aristoteles, quippiam de ipsis pronunciare. Laudandi tamē sunt ob eximiam diligētiam, qua cum mathematicarum peritia, tam multa sunt assequuti; vituperandi verò nisi intelligant esse longe plura quæ ignorentur, neque exactę illorum quippiam ab alio cognosci posse, quam ab eo ipso qui (vt Platonis vtar verbis) dies & noctes, & menses, & annos, qui ante cœlum non erant, tunc nascēte mundo nasci iussit. Quod vel inde facile est intelligere, qdod annorum alia est supputatio apud Ptolomeum, alia apud Alfonso regem, alia apud Copernicum, quasi peritissimis eorum exactam computationem motus Solis, qui cęlestium omnium videtur esse regularissimus, & euidentissimus, nondum tenētibus, aut ipsis animis non semper æqualibus, sed inuicem ob causas nondum

per-

perspectas variantibus. Vix ulla ætas est, qua non inducant Astrologi nouam aliquã hypothesim, & motum alium, aliudve corpus ponant, quod euidens est argumentum incertitudinis. Quid ergo num verisimile est gallum nosse sydera, & ternis horis distinguere eorum motum? Non sanè, nam etiã si, vt ibidem inquit Plinius, ea sola volucrum cœlum aspiciat crebrò, minimè tamen notare sydera potest, cum eat cubitum cum Sole, sed necesse est naturalem habeat aliquam cum cœlo sympathiam, qua ternis horis ita afficiatur, vt latera sua pulset, & cantet. Quantò verò ipse minus potest quos distinguit cœli motus agnoscere, tantò maioris sapientiæ eius qui fecit argumentum est. Magis enim miramur gallos quarta hora castrensi excitari ad cantum, quàm monachos media semper nocte, tametsi hi multo minus a sua hora deerrent. Verum in his agnoscimus studium, & curam, in illis sine vlla institutione solam naturæ vim. Quare cum illorum peritiam non agnoscamus, superest vt ad peritiam authoris referatur velut quòd horologiũ motu gnomonis, & pulsatione cymbali, metiatur & distinguat nostra tempora, refertur ad peritiam artificis. Vel ex hoc igitur constat, eum qui dedit gallo hanc naturam, rationem cœlorum, & motus syderum exactè tenere. Is cum esse non possit nisi qui fecit cœlum & terram, constat eum vt maximum, & optimum, ita esse & sapientissimum. Quapropter nemo possit cum illo cõtendere. Quod dicitur, concentum cœli quis dormire faciet? ad Pythagoræ dogma videtur spectare, cœsentis cœli motu cieri maximum cumq; suauissimum & pulcherrimum concentum. Verum quia (nisi quid hîc est, quod non intelligam) cœlorum motu nullus sonitus cieri potest, cum is passio aeris sit, satius est nomen concentus (vt placet Diuo Thomæ) accipere metaphoricè pro motuum illa mirabili proportione. His dictis, transgreditur

greditur ad alia. Nūquid (inquit) capies leenę prædam? quod quidem & multa alia quę sequuntur, bonitatis & prouidentię Dei circa animalia præstant argumentum, quę (quia in ijs quę maxima præmuntur indigentia, aut maximè destituta sunt, aut minime proprio vel alieno cōsilio iuuari possunt præcipuè agnoscitur, talium profert Dominus exempla. Leo voracissimum animal est, tamen cum liberè deerrat, & diuagatur per siluas, non est adeò mirum prædam capere quę sibi possit esse satis: tamen leenę cum cubat in antro, ne catulos suos deserat, quis potest escas suppeditare, quibus eius & catulorum (qui etiam sunt ualde uoraces) impleantur animæ & satientur? Nunquid (inquit) tu capies leenę, quam præstes prædam, & implebis animam, hoc est, satiabis appetitum catulorum eius? quasi dicat, non. Sed illud est opus prouidentię Dei, qui dat escam omni carni, & implet omne animal benedictione & abundantia. Addit aliud exemplum appositissimum, eorū qui destituti sunt, dicens, Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant, vagantes eo quòd non habeant cibos? quod idem in Psalmo 146. ita est scriptum. Qui dat iumentis escam ipsorum, & filiis coruorum inuocantibus se. cuius loci interpretes narrant, coruos pullos suos adhuc deplumes destituere in nido, neque nutrire vsque dum nigrescant, quòd suos esse ante non agnoscant. vel, ut alij existimant, quòd sint adeò obliuiosi, ut redire in nidum non recordentur. Interim ergo illos, omni destitutos ope clamare quasi Deum inuocantes, & nutriti cœlesti rore, aut præteruolantibus muscis, aut vermiculis in nido genitis. Cæterum quia non inueni hoc apud veteres naturalis historię scriptores (etiamsi id dicat Diuus Gregorius in Moralibus) & quia illa vox, vagantes, in eiectos iam nido magis fertur, quam in eo manentes, existimo hęc innui, quod Aristot.

& Plinius, & Aelianus testantur; coruos in locis arctioribus, & vbi non satis cibi sit pluribus, duos tantum habitare; atque pullos suos vbi primum volandi potestas est, nido eijcere, ac regione tota expellere, cum tamen reliquæ volucres, aliquan- diu postquam volare ceperint cibos suis pullis præstent, infir- mioribus scilicet adhuc quàm vt ipsi sibi comparare possint. Quoniam igitur coruorum filij infirmi, & venandi imperiti fugantur, & destituntur, nihil possunt aliud, quàm hûc & il- lûc vagantes, querulos clamores in aerem fundere, quòd ni- hil est aliud, quàm ipsum rerum omnium parentem Deum naturaliter inuocare. Cuius qua in re potest benignitas illuce- re magis, quàm quòd ne corui quidè animalis infaustissimi & despiciatissimi, pullos in tanta constitutos inopia petire si- nit. Hoc fortasse dixit Dominus Iob, ne tametsi fortunis om- nibus priuatus, & orbatus filijs, & oppressus grauissimo mor- bo, & a familiaribus destitutus, ab amicis etiam & vxore ludi- brio habitus, de diuina ope dubitaret, aut se putaret penitus derelictum. Addit. Nunquid nosti tempus partus Ibicum in- petris? vel parturientes ceruas obseruasti, dinumerasti tem- pus conceptus earum? & cætera, quæ etiã vt priora, spectant ad prouidentiam Dei. Hanc vt homini indicet, profert in- medium animalia agrestia, & quæ per sese vitam agunt libe- ram in abruptis môtium præcipitijs, aut secretissimis saltibus, quibus tamen neque ad generationem, neq; ad alimentum deest quippiam, profert verò hæc potius, quia equorum, iu- mentorum, & domesticorum suum, & gregaliu animalium cura & procuratio, ad hominem videtur pertinere, vt ad hip- parchos, muliones, agricolas, & pastores: ibicum verò, ceruo- rum, onagrorum, & rhinocerotum, nulla est humana procu- ratio. Neq; enim habent admissarios ad ineundum coitum, vt equi & asini, neque a pastoribus adiuuantur cum pariunt,

vt.

vt oues ac capræ, atque cum opus est, vaccæ, neque præsepia illis, vt his parantur, neque aguntur ad pascua, tamen nihil illis deest. Quapropter cum aloga sint, necesse est fateamur illorum vitam & prolem, ad aliam causam quæ sit prudentissima pertinere. Cuius quidem diuina prouidentia eò nobis mirabilior videri debet, quò nō vno, sed pluribus, atq; adeò contrarijs nonnumquam modis prospicit. Quibusdam enim intelligentiam tribuendo, alijs hanc ipsam detrahendo, atque vtroque modo vtrorunq; consulit incolumitati, ita vt vtrunque summæ ipsius sapientiæ argumentum sit. nam ibici & ceruæ intelligentiam tribuit, illi quidem vt in summis montium cacuminibus, & inaccesibilibus petris pareret, huic, vt secessus feris habitatos relinquens, semitas vestigijs humanis tritas non caueret, & vtraque suo modo sibi prospiceret, ibis quidem conscendendi difficultate homines æquè ac feras vitans: cerua, vt securi sint a feris, hominis benignitati suos committens fetus. Neque harum alterutra facit insipientes, sed utraq; quod sibi magis ex vsu est. Ibices enim sunt tantę pernicitatis vt quæ sunt alijs inaccessa possint facile occupare, de quibus Plinius hæc scripsit, Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quamquam onerato capite vastis cornibus, gladiatorumque vaginis, in hæc se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recessu pernicius quò libuerit exultant. Cerui agnoscunt hominum clementiam, & (ut idem scribit Plinius) vrgente vicinum, vltro confugiunt ad hominem. eadem prorsus causa eos minus timent, ad quos & confugiunt, proinde eorum vestigia pro fetibus suis non deuitant, tametsi eorum quæ ad partum spectant. & prolem, fœminæ sunt prouidentissima. nam & ante partum sese herba Sefeli vocata purgant, faciliore ita utentes utero (Dioscorides de Sefeli scripsit, capris, cæterisque

risque pecudibus datur in potu, quo facilius suos fetus entantur) & à partu habent duas herbas, Aron & Sefelim quibus pasta redeunt ad fetus. Narrat Plinius & ante illum Aristot. editos fetus exercent cursu, & fugam docent meditari, (qua scilicet animal natura timidum maximè indiget) ad prærupta ducunt, saltumq; demonstrant. Itaq; duobus his generibus, intelligentia prouidit Deus: Struthiocamelo autem stupiditate, & obliuione sui partus. Id animal cum penas habeat non minus quam Herodius, siue Ardea, quæ in adeò sublime volatu se extollit, tamen volare omnino nõ potest, quia tâta corporis mole est, vt magnitudine æquet equum & insidentè ei hominem: vtitur verò alis velut explicatis velis ad currèdum, quod facit tanta pernecitate, vt concitatissimum etiam equum prætergrediatur, qui videtur vtraq; ratione equum & ascensorem deridere, quòd scilicet citra volatum, suis pedibus insistens, & magnitudine & celeritate vincit. Est verò hoc adeò gloriosum animal, & formationis adeò raræ, vt ambiguum sit ad volatilium an gressilium spectet genus, exiguo capite, cerebro penè omnino caret: vt autè cerebro, ita & intelligentia, est enim in procuranda prole (quæ maxima est alogorum intelligentia) adeò stupidum, vt derelinquat oua sua in terra, & obliuiscatur quod pes hominis possit conculcare ea, & bestia agri possit conterere. Duratur ad filios suos quasi non sint sui: ita enim illorum obliuiscitur crudelis scilicet in prolem (nam & cap. 4. threnorum Hieremix dicitur, Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto) neque recordatur laboris quem pariendo subiuit, sed quasi frustra laborauerit, destituit nullo timore cogente ad eorù custodiam. Nihil enim præ stupiditate & obliuione & crudelitate filijs suis timet, neq; cauet, quapropter frustra quidem laborasset, nisi Deus omnium parens, sua prouidentia serua-

ret. Hæc cum (Deo ipso asserente) vera sint, constat falsum esse quod multi affirmant, Struthiocamelum ardentissimè amare suam prole: oua verò sub arena Lybica relinquere Solis calore fouenda, neque ipsam more aliarum auium incubare, ne mole corporis comminuat, grandior multo cum sit, verum crebrò reuerti, atque eò versus spectare ad custodiã ouorum. Nam quo pacto hoc non sit falsum, siquidè præ obliuione illa destituit. Neque minus mihi videtur esse falsum, quod *Ælianus* de eius captura narrat, immittere inquam sese in spicula acuta expansis alis, præ ardenti pullorum amore. Nam quo pacto adeò ardens amor pullorum ferre posset tantam obliuionem, & crudelem negligentiam ouorum? Putauerim potius, si quando ita capitur, & in spicula vltro impingit, præ stoliditate id facere, quia priuauit illam *Deus* sapientia, neque dedit illi intelligentiam. Quid vero, nūquid non fatius est oua in ardente arena deponere, quam demissa, in illa tanta mole frãgere? fatius certe. Id verò non est sapientia Struthionis, Sed *Dei*, qui vt nuper dixi, illius animalis prouidit proli, illi detrahendo intelligentiam, & amorem. Struthione enim, præ stupiditate, crudelitate, obliuione, & veluti veterno quodam, destituente prolem, euenit quod illis ex vultu est, vt Solis calore extrudantur pulli, neque matris suę corpore onerantur. tanta est *Dei* Opt. Max. sapiëntia, vt quorundam etiam stupiditate & crudelitate, in eorundem custodiam vti sciat. Deinde profert *Dominus* exemplum intelligentia insignis & fortitudinis, equum scilicet, cuius tanta est belli intelligentia, tanta audacia, tantus furor, vt fortissimè irruat, & iubæ, quam habent circundatã collo erectione, & hinnitu, ac fremitu, per turmas irruentes vt locustæ, & inflates nares, hostes deterreant: terram vngula fodiunt, exultat audacter, pergunt armatis in occursum, neque pauent, neque cedunt gladio.

dio. Sonantibus super ipsius pharetris & hastis vibratis, & fulgentibus clypeis, non solum non terrentur, sed multo magis irritati, feruentes, ac frementes, forbet naribus terram, neque reputant tubæ sonare clangorem, hoc est, neque clangore tubarum quæ ab aduerso sonant, terrentur, intelligentiam habent belli, & audientes buccinam quæ ipsos ad prælium vocat, dicunt Vah, hoc est exultant, & odorantur procul bellum, & intelligunt ducum exhortationem, & ululatum exercitus. Hæc valde consonant cum ijs quæ Aelianus his verbis scripsit. Equus cum frēni crepitum, & strata, & cætera ornamenta videt, tunc fremit, & exultans vngularum suppositione obstreper, & eorum conspectu, quasi furoris aflatu ad iter incenditur, voce equisonis excitatur, & aures erigit, & naribus inflatis celerem festinationem anhelat, quodam incredibili cursus studio ad currēdi memoriam rediens. De docilitate eorū ad prælia, inter alia multa hac inquit Plinius. Docilitas tanta est, vt vniuersus Sybaritani exercitus equitatus, ad symphonix cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Videtur ergo quod in præscripta oratione dicitur. Nunquid suscitabis equum quasi locustas, referri posse ad motum hunc cum quadam saltatione, & ad copiosas turmas. Vtrunq; enim locustis congruit. Rogat ergo Dominus. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? nunquid suscitabis eum, quasi locustas? quasi dicat, non sane tu illi hanc belli intelligentiam, & fortitudinem præstare posses, neq; ipse sibi accipere potiusquam bos, aut asinus, aut ceruus, sed necesse est referas hæc ad vnum omnium conditorem, qui vt est primum ac summum bonum, omnibus sua cuique bona imperitus est, atque virtutum omnium symbola in diuersis expressit naturis, deditque omnibus intelligentiam. Quæ cuique

maximè esset ex vsu. Exemplo sunt præter dicta, accipiter, & Aquila. Accipiter ab accipiendo dicitur. Quapropter omnibus auium generibus, quæ ex raptu viuunt, videtur id nomen congruere, vt & Aquila etiam, & Miluus, & aliæ omnes rapaces eo possent gaudere. At verò vsu effectum est, vt non omnibus, sed cuidam auium generi detur, quod, autore Aristotele non minus quam decem habet differentias, vt autem antiqua nomina (hæc sunt, Triorchis, Aefalo, Circus, Asterias, Pernes, Phasophonus, Subuteo, Chalchis, Ptinx, Chencris) non facile singulis accommodatur, nunc vbique, (quod de solis quibusdam, & cuiusdam Traciæ partis hominibus, ab Aristotele traditur) communi cum hominibus inita societate aucupantur. His enim ad aliarum auium capturam homines vtuntur, & prædæ particulam illis communicant vocantur vulgaribus nominibus, Alcyones, Primulæ, Alcotani, Torfeli, Gerifalti, Vafarces, Capallani, & alia eiusmodi. Velle singulis sua nomina ex antiquis reddere coniectando, operosum esset & ambiguum, & ad nostrum institutum minimè necessarium, illud solùm præsentis loci est nosse, eas aues vere plumas commutare, at ea commutatione quodammodo iuuenescere, vt & serpentes commutata pelle, & cerui commutatis cornibus, ac ferè iumenta omnia pillis. Cum igitur accipitres oporteat singulis annis deplumescere, illià natura ipsa docti, eo ipso tempore expandunt alas suas ad Austrum: quia (arbitror) is ventus laxat corpora, contra ac Aquilo, qui densat: laxata igitur cute, amplioribusque factis poris, facilius excidunt plumæ. Aquilarum quoque censentur multa genera, sex ab antiquis, inter quæ Halietos quæ clarissima pollet oculorum acie, libràs ex alto sese, & viso in mari pisce, præceps in eum ruit. Hæc eadem.

eadem Aquila, implumes etiamnum (vt testatur Plinius) pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos Solis radios intrueri, & quem conuientem nictantemque animaduertit, nido eijcit tanquam adulterinum, & degenerem. Neque verò ad pisciculum solùm sese demittit, sed ad lepores, cuniculos, & alia animalcula quæ dirripit, ac deuorat. Pulli verò eius lambunt sanguinem: ipsæ vero Aquilæ ad cadauera congregantur, vt & corui, & quæ ex Aquilis videntur degenerare, Ossifragæ. Ex mirabili ergo etiam Aquilæ natura, volens Dominus omnium agnosci, inquit. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum suum? in petris manet, & in præruptis silicibus commorabitur, atque inaccessis rupibus, inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem, & vbi-cunque est cadauer statim adest. Quod quidem carniuoris omnibus est commune, omnium tamen maximè generi coruorum congruit, quæ ob eam causam habebitur infauista auis, vt scilicet demortui corporis indicium.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

S E X T I M .



LLA verba Iob. capite trigesimo octauo. Quis enarrabit cœlorum rationem & concentum cœli quis dormire faciet, videntur plurimum adstipulari illi Pythagoricæ sententiæ de cœli concentu, & musico fonitu. Videbantur enim Pythagoræ cœlorum orbem moueri ad numerum, atque mira quadam proportione choreas agere, inde ergo verissimile esse, diuinum quendam

dam suauissimumque concentum nasci, eò (arbitror) quòd omnia sint in hac vniuersitate facta in numero, ac proinde pulchra: omnium autem corporù pulcherrima esse videantur cœlestia: pulchritudo verò post illa quæ in conspectum cadunt, in concentu maximè reperiri possit. Hanc sententiam sequutus etiam est Cicero in Somno Scipionis. Quam tamen Arist. capite nono, secundi de cœlo refuta- uit non temere, sed in medium productis Pythagoreorum rationibus, reque vtrinque fatis examinata, illis (inquit) videbatur necessarium, tantorum corporum tam celeri la- tione sonitum edi, eò quod minorum corporum minus ce- leri latione hîc apud nos sonitus cieatur. si autem omnino editur cœlestibus motibus sonitus, cum sint corpora ma- gnitudine adeo diuersa, & celeritate, proportione tamen quadam, necesse est edi diuersos acutic & grauitate soni- tus cum quadam proportione, vnde necesse est oriri quen- dam concentum. Hæc quidem opinio plausibilis est, si- quis tamen rem exactè perpendat, minus vera. Nam si sonitum edunt cœli, eum oportet esse maximum, cur ergo nō audimus? respondit Cicero, quia obsurdum est præ sonitus magnitudine, vt qui habitant ad Nili ortum. Aristot. pro illis respondet acutius, quoniam ex quo nascimur, hic so- nitus citra vllam intermissionem comitatur, non potest di- gnosci. Nam contrarium agnoscitur ex contrario, atq; so- nitus ex silentio, & silentiū ex sonitu. Sed cur audimus aliud quippiam? cur non tam excellens sensibile corrumpit peni- tus sensum? Neq; solum hoc, sed cur non præter sensum nos quoq; totos atterit & perdit? quin & alia omnia corpora? Nā tonitrua sæpe (quæ tamen illi sono nunquam possunt com- parari) domos faciunt tremere, atq; solo prosternunt, fran- gunt lapides, & robustissima queq; corpora scindunt: nō igitur cœli sonitum illum edunt. Præterquam quod, neque

si aliter consideremus, videtur fieri posse. nam sonitus est passio diuerberati, aut discussi aeris, vel corporis spiritalis, & tenuis, at verò orbis cęlestes nullum inter sese aerem habēt quę comminuant, nullum igitur sonitum suis circuitionibus possunt edere. Ipsa verò stellarũ corpora, si quidem per se non feruntur, sed cũ orbibus quib. affixa sunt, multo minus. Nullus igitur sonitus edi potest à cęlestibus corporib. si cęli ipsi, velut antea indicauimus, solidissimi sunt & lenes, nihilq; aeris, aut omnino substantiæ alienæ intercipiunt, astra verò vt quædã eorũ partes, feruntur cũ illis. Sed neq; si cęlorum substantia tenuis est, ac velut fumus quidã vt aliis placet, sonitus vllus fit, si astra cum illis feruntur, vt nauigium, quod cum fluuio decurrente fertur, quę enim ita feruntur, quia medium non secant, sonitum non edunt. Solum igitur superest, fieri posse vt sonent, si cęli substantia tenuis est, & quiescit, atq; per eã quiescentem feruntur astrarũ corpora prægrandia & solida: hoc verò fieri non potest, nisi etiam cęlorũ substantia sit ortui & interitui obnoxia: findetur enim, dęsabitur, rarefcetq; sed hoc si ita haberet, ederetur profectò sonitus secundũ corporũ magnitudinẽ, & lationum celeritatem, tantò omni alio eorum qui apud nos nunquam auditifunt, quanto illæ, & magnitudines & celeritates, his sunt maiores. Dissiparentur ergo hæc ab illis, non solũ nostri sensus corrumperentur. Itaq; conuertentes argumentum dicimus, quandoquidem talis sonitus non editur ab astris, ea non moueri per se in æthere tenui sed vnico eodemq; argumento constare, & cęlos esse solidos & astra cũ illis ferri, & nullum à cęlestibus corporibus edi sonitum, quare neq; concentum. Quod si ita est, constat concentum vocari in libro Iob a Domino (eius enim sunt illa verba) per metaphoram: illam motuum maximẽ concinnã proportionẽ. Nimirum in ipsis motibus, vt & in sonitibus, sunt cõcinę quædã & aptæ proportionẽs inuicem comparabiles,

vt videre licet in ijs qui saltant ad numeros, cantus, & musicos sonitus. Illas igitur aptissimas cęli choreas vocat Dominus concentum, quem ipse dormire faciet, cum scilicet faciet post temporalem huius seculi volubilitatem, cęlum in ęternum quiescens.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

SEPTIMVM.



SALMO septuagesimoseptimo, ita scriptum est. Mandauit nubibus desuper, & ianuas cęli aperuit. Pluit illis manna ad manducandum (paucis interpositis) transtulit Austrum de cęlo, & induxit in virtute sua Africum. Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata. Et ceciderunt in medio castrorum eorum circa tabernacula eorum. Et manducauerunt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo. Adhuc escę eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos. Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.

Multi censent aliud fuisse illud quod filiis Israel pluit in deserto, ab eo medicamine quo expurgandi gratia utimur, æreo vocato melle & māna, cuius prouentus maximus est quottannis in Calabria, & in locis quibusdam Hispaniæ etiam raris annis gignitur, quandoquidem censent fieri non posse vt illo vescerentur, & nutrirentur, quia in dissuerent potius penitus dissoluti ac laxati. Cæterum, ex descriptione mihi uidetur constare, eandem omnino rem esse, nam, vt dicitur capit. i. i.

Nu-

Numerorum, descendebat noctu in castra cum rore. Atque (vt c. 16. Exo.) apparuit in solitudine minutū, & quasi pilo tusū in similitudinem pruinæ super terrā: constat verò hanc esse ipsissimam generationem mannæ, qua ad expurgationes utimur. Tametsi enim quidam putauere esse potius gummi genus, quod exsudaret ex arboribus, aut lachrymam, alii opificium quoddam vesparum, aut apum, aut muscarum quarundam: intuenti tamen constare facile potest, esse rorem quendam crassiorē, maturationem quandam à Sole recipientem, & concretionem à noctis frigore pruinæ more, vespas verò & animalcula eius generis multa, allici eius dulcedine, potiusquam efficere, si quid vero incisus corticibus destillat, id imbibitum ligno esse rorem. Quod verò in Exodo dicitur minutum, & quasi tusum, & in similitudinem pruinæ, in Numerorum libro, Erat quasi semen Coriandri coloris bdelij, nihil est aliud quam quod Mesues etiam dicit, his verbis, Diuersificatur autem secundum diuersitates rerum super quas cadit, cadens enim super lapides est sicut guttæ parvæ quæ cōgelatur, & fiunt sicut germen, & cadens super plantas suscipit de virtute plantarum, & est cum permixtione particularum foliorum & florum. Ex ea quæ super lapides cadit, melior est quæ est sicut semen album, & dulcis, & est recens: post istam verò in bonitate est, quæ est subcitrina. Ex his verbis constat duplex esse genus mannæ, alterum cadens super frondes, alterum super lapides (& terram scilicet) inter hæc vero præstantius esse quod cadit super lapides, quia alterum suscipit de virtute plantarum (tametsi vulgo præciosior est quæ de fronde vocatur, quod quàm sit verum ad præsens institutum non refert) porro constat quod simile est semini, esse quod super lapides, idque esse grandioribus partibus quàm alterum, atque si simul album sit, esse optimum

parum verò ab hoc deficere quod subcitrinum, scilicet colore bdelij. Est enim Bdelium colore vnguium, hoc est ab albo vergens in citrinum. Quod igitur vigesimo sexto, Exodi describitur minutum quasi pilotusum in similitudinem pruinae super terram, esse quod optimum: alterum verò quod quasi semen coriandri, coloris bdelij, secundum tenere bonitatis gradum, consentaneum autem est rationi in tanta copia, esse vtriusque satis multum. Si autem hoc ita habet, vt sanè videtur, quò fieri poterat, vt non laxatis ac dissolutis corporibus perirent? profectò ipsi sentiebant hunc cibum esse leuem. Nam vigesimo primo numerorum ita conquerebantur, anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo: at verò cibos leues, & qui solidam substantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam esse, atque expurgare, Hippocrates testatur libello de medicamentis expurgantibus, & fieri quidem potest, vt principio is cibus illis contulerit vt medicamentum, ad deponendam cacochymiam, quam ex esu cucumerum, peponum, porrorum, ceparum, & aliorum, quibus multo tempore in Ægypto erant cibati contraxerunt: expurgatis verò iam, consuetudo fecerit idoneum, & suauem cibum. Si enim consuetudo vel ex venenis potest cibum efficere idoneum, quantò magis ex cibus medicamentosis, accedente præcipuè Dei concursu quo non cibus solum, sed suauissimus etià, & delectamentum omne in se ipso habens efficiebatur. Neque enim hunc eleuo, cum naturales rerum causas inuestigo, sed laudo infinitam eius sapientiam, qui ita omnia disponit, vt etiam quæ sunt portentosissima, videantur bona ex parte secundum naturalem rerum ordinem euenisse.

Vt & cum populus querulus carnes posceret ad vescendum, arreptas trans mare coturnices detulit, auiculas scilicet.

cet, maximo agmine trans mare impelli solitas vento vehementi, atque volantes circa terram altitudine tantum duorum cubitorum, vt ita facile ab omnibus caperentur. Vt autem transferret, abstulit Deus Austrum de cœlo, & in virtute sua induxit Africum, ventum scilicet vehementem, & procellosum. De quo Virgilius primo Aeneidos, Vna Eurus notusque ruunt, creberque procellis Africus, esse verò hæc omnia coturnicum naturæ & passionibus conformia naturales quoque cognouerunt. Nam Plinius capite vigesimotertio, libro decimo, ita inquit, Coturnices ante etiam semper adueniunt quàm grues, parua avis, & cum ad nos venit terrestris magis quàm sublimis, paulò post Austro non volant, aura tamen vehi volunt propter pondus corporis. Rursum paulò post, Aquilone ergo maximè volant. Sed cur (dices) non induxit Deus Aquilonem, sed Africum? quia (arbitror) Africus vehementia est proximus Aquiloni, situ verò est proximus Austro, cum sit inter hunc & Zephyrum, amat verò suauitas disponendi rerum causas, minimas commutationes. Accedebat situs locorum: si enim Africus qui transuersim flat iuxta Austrum coturnices in castra impulit, Boreas qui est è regione oppositus, expulisset potius. Hucusque igitur nulla vis est illata naturæ, sed secundum eius ordinem disposita omnia, velut etiam cum Deo visum est, populum ob pertinaciam punire, ille ipse carniū esus, quem tantopere expetuerant, attulit perniciem tam multis, vt vocatus is locus sit Se pulchra concupiscentiæ. Nam cum illi desueti iam cibis solidis, auidissimè sese carniibus repleuerint, comedentes usque ad facietatem, ut odor carniū per nares expiraret, lethalibus morbis correpti sunt. Neque sanè parum ipsa carniū malignitas ad illorum perniciem effecit, coturnix

enim venenis vescitur, vnde malignitatem aliquam contrahit, atque vt Plinius loco citato dicit, eam ob causam eas damnauere mensæ. Narrat etiam Galenus in Doride Bæotia, & Thessalia, atque etiam Athenis, multos conuulsione correptos esse, esu coturnicum quæ veratro vescabantur. Rasius quoque & Isaac in suis dietis, & Auicena secundo canone, & alij omnes medici qui illos sequuntur, maxime vituperant: adeò vt Aponensis dicat, carnes coturnicum omnium volatilium carnibus esse peiores. Id quod iam dicunt, non ob heleborum solum, sed per sese.

Orus Apollo Niliacus narrat, eam fuisse Aegyptijs de coturnicibus opinionem, vt in hieroglyphicis eam omnis immundicie & nequitie signum esse fecerint. Itaque hæc omnia, Dei voluntate causas naturales dirigente,

effecta sunt. Quæ sanè nos admonent, ne

cum quidpiam nobis, siue commodi,

siue damni accidit, in Dei volun-

tatem referre recusemus, et-

si naturales rerum eius

modi causas a-

gnosca-

mus.

Quoniam om-

nia seruiunt

illi.

∴

CAPVT QVINQVAGESIMVM
OCTAVVM.

SALMO nonagesimotertio, ita dicitur. Qui plautauit aurem non au diet? aut qui finxit oculum non considerat? Verba hæc cōtinent argumentum quodam aduersus eorum sententiam, qui Deum esse omnino negabant, aut si cui rei id nomen tribueretur, eam non esse intelligentia præditam, neq; omnino vlla cognitione, sed vt Solem, & Lunam, & Stellas, & ipsum primum mobile esse intelligimus, causas quidem eorum quæ in hoc generabilium & corruptibilium orbe geruntur, ipsas verò per sese nihil horum quæ efficiant intelligentes, efficientes enim nulla electione, aut voluntate, sed naturali quadam vi, aut potentia. Fuerunt verò in hac sententia (nequis aliter putet) plurimi philosophorum. Nam vt refert Plutarchus libello de Placitis capite septimo, Diagoras Milesius, Theodorus Cyrenensis, Eucnerus Teagetes, Deos prorsus nullos esse censuerunt. Euripidem quoque fuisse eiusdem opinionis inquit, dissimulasse verò metu Areopagitarum, inducentem in tragedijs Syphonem eius sententiæ autorem. Plinius quoque eiusdem sententiæ fuit, siquidem caput septimum libri secundi, quod est de Deo, post multa alia, non sine magna impietate, his verbis claudit. Per quæ declaratur haud dubie naturæ potentia, idq; esse quod Deum vocamus. Lucianum quid cōmōrē, qui nullis non modis deridet omnes de Deo sermones sed & Stoici omnes videntur mihi, & si Deum nominēt nulli

tamen

tamen intelligenti causæ id nomen tribuere . nam censent
 Deum esse ignem artificem , via procedentem in mundi crea
 tione , vniuersas feminales rationes intra se complectentem
 per quas omnia è facto fiunt . Insuper Spiritum per vniuer
 sum mundum penetrantem : appellationes autem identidem
 mutantem , per vniuersæ naturæ quam peruadit confinia .
 His verbis nil aliud mihi uidetur significari , quam Deum esse
 , quem ego appello ignem permeantem per omnia , &
 spiritum Domini vocari in sacris , interpretatus sum super
 primo cap. Geneseos . Epicurei (vt Cicero mihi videtur re
 ctè censuisse) nihil de dijs serio affirmarunt . Sceptici verò
 de Deo an sit , vt de re alia omni dubitant , vt videre est apud
 Sextum philosophum capite primo , libro tertio , Pyrrhoni
 carum hypothesèôn . Argumenta verò omnia negantium
 Deum esse qui prouidentiam habeat rerum humanarum , fe
 re mihi videntur in hæc tria redigi , quæ apud Plutarcum repe
 ries loco citato . Primum , quodque Plinius maximi facit , si
 Deus est , nihil est ei factu impossibile , at verò (inquit Plinius)
 non est Deus qui possit omnia , quia non potest sibi mor
 tem consciscere & si vellit , neque mortales æternitate dona
 re , aut reuocare defunctos , neq; facere vt qui vixit non vixe
 rit , qui honores gessit non gesserit , neque vt bis dena viginti
 non sint , neq; habet vllum in præterita ius , nisi obliuionis , fit
 igitur (inquit) vt Deus nihil aliud sit quàm ipsa natura , si qui
 dem Dei potentia nulla est , nisi naturalis , non est igitur ullus
 Deus , qui voluntate & cognitione operetur . Secundum , si
 Deus est , is est omni ex parte beatus , si tamen curas gereret
 rerum humanarum , haud dubie sustineret magnam mole
 stiam & angeretur . Tertium , si Deus est , & curam gerit re
 rum humanarum , quam ob rem cum pessimo quoq; fortu
 na præclare agere solet , contra cum præstantissimo quoq; pes
 -

peſſimè? hòc argumentú Sextus philoſophus ita præmit. Si-
quidem Deum eſſe & providere dicunt, aut providet omni-
bus aut aliquibus: ſiquidem omnibus provideret, non eſſet
neq; malum vllum, neq; vicioſus ullus, neq; ullum vitium: at
verò vitio plena eſſe plæraque videntur, non ergo omnibus
providet Deus. ſi autem aliquibus providet, aut vult & po-
teſt providere omnibus, aut vult quidem, ſed non poteſt, aut
poteſt quidem, ſed non vult, aut neque vult neque poteſt.
Si uellet & poſſet providere omnibus, omnibus provideret, ſi
vult ſed non poteſt, eius vires ſuperabit ea cauſa, ob quam nõ
poteſt providere illis quibus non providet, ſi tamen poteſt
providere omnibus & non vult, invidus eſſe exiſtimari poſſit:
quod ſi neque vult neque poteſt, ſit & invidus & debilis. Hęc
autem omnia incidunt in maiorem impietatem. Non eſt
igitur Deus qui provideat, ſed aut nullus Deus eſt, aut is eſt
prima cauſa ſine ulla cura, quin & ſine ullo rerum aliarum
ſenſu. His adeo ſtultis cogitationibus, quas unico illo car-
mine Pſalmi ſeptuageſimotertio complexus eſt David, Dixit
inſipiens in corde ſuo non eſt Deus, occurrit nunc idem va-
tes dicens. Qui plãtauit aurem non audiet, aut qui finxit ocu-
lum non conſiderat? quaſi dicat, quandoquidem non om-
nia quæ ſunt, ſunt entia per ſe, ſed alia ex alijs, & ab alijs fiunt,
& in ijs quæ fiunt, ſunt quædam ſenſus expertia, quædam ſen-
ſu prædita; neceſſe eſt eam cauſam à qua quæ ſenſu partici-
pant ſunt effecta, ſentientem etiam eſſe, alioqui dediſſet vir-
tutem qua careret effeciſſetq; aliquid ſe præſtantius, quod re-
rum naturæ repugnat. Nullum enim inter phyſicos magis
receptú axioma, quàm nihil operari poſſe ultra gradú ſuæ
perfectionis. Si igitur ſentiendi facultas eſt in poſteriorum
quibusdam, neceſſario ſit & in prima cauſa. Quapropter ſe-
ri non poteſt, vt qui plantauit aurem non audiat, & qui ſe-

cit oculum, non consideret. Porrò, auris & oculus, & quæcunque alia nostri corporis organa, maximè verò hæc quæ sensuum sunt, ita sunt composita, & ad actiones proprias accommodata, vt nulla vel excogitari possit aptior compositio. Quæ res haud dubie, nisi stupidis, euidenter indicat, ea non casu, ita aut aliter cadentibus corpusculis, aut elementis, constitisse, sed in summa sapientia effecta esse. Nullatenus ergo à facultate cognitionis expertè, sed sapientissima. Licet apud Galenum octauo libro de vsu partium, mirabilem sapientiam in effigendis audiendi & videndi organis legendo meditari. Quis hominum dubitet an fractuosum illum aurium porum, tortuosumque, neruo quodam quartæ coniugationis eorum qui nascuntur ex cerebro, substratum, & cute præterea duriuscula contactum, & in osse durissimo formatum, non temerè effectum esse, ibi, & talem, sed audiendi gratia? si enim neque alia in parte, neque aliter effici posset, vt esset transmittendis in animam sonis adeò aptum, cuius coniectura est, ab aliqua sapiente causa esse aptatum. Nam præterquam quòd ad securitatem & tutelam cerebri, vt Galenus indicat, facit illa flexuosa meatus figura, ad ipsos sonos qui aeris motitatione constant excipiendos præcipuè esse factam, indicant mihi euidenter choncæ quæcunq; illa met figura cauæ, flexuosæ scilicet, & contortæ. Eæ enim auribus ad motæ, ex eo solo quem intra se continent aere, etiam nullo extrinsecus accedente motu, tinitum edere continenter sentiuntur, adeò facit illa figura ut aer inclusus sonet. Porus ergo ille accommodatissimus effectus est, vt illam ab aere passionem excipiat, neruus verò quorsum eò venit ex cerebro, nisi ut deferat facultatem quæ percipiat? ut certè ad oculos primi ueniunt ex cerebro molliores, & rariores, copiosiores spiritus, quibus ad uidendum erat opus excepturi. Iam uerò

in ipsis oculis humor vocatus crystallinus, rotundus quidem, sed secundū faciem externam habens peripheriam maioris circuli, quid aliud est, quam speculum crystallinum, colorum fulgoribus, seu speciebus recipiendis, accommodatissimum? Tunica cornea totum oculum extrinsecus finiens, quid aliud quam laterna cornea, ad recipiendum externos, & reddendum internos fulgores? adeo mihi videntur hac in parte homines nō solum quod ad figuram attinet, sed in ipsa materia speculorum & laternarum deligenda, imitati sapientiam nostri formatoris. Mitto dicere mirabiles usus tunicæ vucæ, cuius media perforatione constat pupilla, & circulo varicolore iridem refert: Retiformis etiam arachnoydis, & coniunctivæ, & humorum aquei & vitrei: quin & palpebrarum, & ciliorum, & superciliorum, atque adeo ipsorum ossium, integro enim ad recensendum libro opus esset, neq; eo exiguo. Unico verbo indicabo hæc omnia, atque eorum singula, sapientissimè, & magnæ cuiusdam utilitatis gratia esse ita aptata. Deme aut muta quodcumq; horum, vel pilos ciliorum, aut superciliorum vele: manifestam noxam inferes visioni. Nihil igitur horum effectum est, hoc, vel tale, frustra, neque ornatus solum gratia, sed propter ipsam visionem, aurium etiam, & auricularum eadem ratio est. Quo pacto ergo possit qui fecit hæc, intelligentia esse orbatus? ac non potius sapientissimus? effecta verò esse ab aliquo necesse est, siquidem vt in huius operis initio monstrauimus effecta sunt, & non à se ipsis. Nunquid igitur, qui fecit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Rursum si auris ob auditum est, vt re ipsa constat, ac nemo sanus neget, ob auditum certè effecta est, is ergo qui fecit, ob auditum fecit. Si enim nō constitit basu, neq; præter intentionem agentis cōstitit. Præuidit ergo qui fecit

aurem, à principio auditionem, siquidem finis est quod primum in intentione. Vidit ergo aut in seipso, aut extra se. Extra se quidem non potuit, quia ante aures non poterat esse auditio: vidit ergo in seipso, quapropter necesse est, ut qui ab initio fecit aurem & oculum, audiendi & videndi habuerit in se facultatem, & aures, & oculos. Quia si hæc omnino non fuissent, neq; sciri, quare neq; fieri omnino possent. Igitur hac ratione euidenter constat, fieri non posse ut quis fecerit aurem, & non audiat, & oculum & non consideret. Ut igitur solùm des (est verò id antea indicatum) hæc effecta ab aliquo esse, neque constituisse per se ab æterno, cõstat, cum qui fecerit, & videre, & audire, & considerare res humanas. At dices, si videt & audit, & omnino sentit, patitur certè à sensibilibus, nam ut Arist. indicat, ipsum sentire pati quoddam est: neq; sanè sine passione corruptiua agitur, nam comitantur sensum voluptas & dolor, quorum alterum cum corruptiua agitur passione, alterum verò alterius est comes, ut & reliqua contraria. Si igitur sentit (dices) potest & voluptate frui & dolere. Si autem hoc, & alterari & corrumpi: hæc verò aliena admodum sunt ab eo quod æternum, igitur & sentire alienum ab eo est. Porro dices, non solùm nostro argumento fieri, ut vim habeat percipiendi sonos & colores, sed & aures, & oculos, & nares, ac denique alia omnia quæ fecit, siquidem necesse est præuiderit quæ fecit, non autem extra se. Ita est profecto, habet in sese omnia, non tamen ut extant extra illum, sed præstantiori quodam modo, atque ut in æterno exemplari, quod antea etiam vel ex sententia Platonis indicauimus. Itaq; audit, & videt, non tamen ut nos, sed præstantius multò, ac citrà omnem passionem vnica simplicissimaque noticia agnoscens omnes, siue sonos, siue colores, ac deniq; omnia quæcunque sunt, fuerunt, & futura sunt.

sunt. Non igitur fieri potest, vt qui fecit aurem non audiat & qui fecit oculum non consideret, neque enim quia perfectius videt, & audit, negandum est videre, & audire, quin potius asserendum videre & audire omnia, atque esse sapientissimum, & prouidentissimum, atque vt nihil sine eius potentia, ita neq; sine eius sapientia & bonitate geri. Neque verò atheorum argumentis respondere difficile est. Pro primo dicimus eos rectè asserere, si Deus est, eum esse omnipotentem, at verò falsò assumere, non esse qui faciat quippiam supra naturæ vires. Confirmavit enim Deus Opt. Max. quam de se voluit haberi fidem, innumeris, neque inuidentibus miraculis, siquidem suscitauit mortuum quatrduanū, & quod est multò maius, ipse etiam triduanus surrexit à mortuis. Dices, hoc ipsum negabit Atheus. Dicit igitur multos, eosque alioqui optimos viros, neque pecuniarum, neque gloriæ cupidos, adeò nihil sibi inde aucupantes, vt omnes, nullo fere excepto, in confirmationem fidei mortem & tormenta libenter subierint, eosque per vniuersum orbem dispersos, vno ore, pro amico, multò antè contumeliosè necato, mentitos esse, hisque ipsis iam occisis, innumeros postea sapientissimos, grauissimos, & sanctissimos viros, rebus omnibus post habitis, vsq; ad sanguinis effusionem leuiter credidisse. Quæ potest esse aut excogitari, maior perfidia? petet Atheus, vt illi indicem hæc ita esse effecta, vt narrantur. Non possum aliter, quam testimonio sacrarum literarum, & consensu mundi totius, atque multorum seculorum, & (quod est maximum) consonantia omnium testimoniorum veteris & noui testamenti, & consensu historiæ prophanæ cum sacra. Quæ argumenta diligentissimè persecutus est Diuus Augustinus in libris de ciuitate Dei, & post illum Diuus Thomas contra gentes. Sed quo pacto indicat mihi Atheus, nihil ho-

rum effectum esse? quia (inquit) fieri non potest. Sed cur non potest fieri? quia (inquit) nihil tale effectum est vnquam. Quid si effectum est? non est (inquit) itaque probat idem per idem, atque ut dicunt, vtitur circulo, petitque credi sibi soli sine vllis testimonijs, potiusquam nobis cum tam multis. Longè stultius est putare, non esse Deum omnipotentem, quia non potest sibi mortem conciscere. Nam cum mori pati sit, non agere, non posse mori, roboris sit non debilitatis. Iam verò non habere ius in præterita, hoc est, non posse facere, vt quæ facta sunt, facta non sint, & neque in præsentibus posse facere, vt non sit, quod sit, cum est, quia hæc omnia continent contradictionem. Id verò quod contradictionem continet, nihil est, quia negatio tollit affirmationem, & affirmatio negationem: igitur qui potest omnia quæ contradictionem non continent, nihil est quod non possit, & qui in his rebus hærent, non mihi videntur vt sapientes dubitare, sed vt quiuis ex indocta plebe. Veniamus ad reliqua. Miserum dicunt futurum Deum, si quis sit qui rerum omnium humanarum gerat curam, Vtinam in miserijs ponerent homines rerum gerendarum sollicitudinem, ne essent adeò ambitiosi. Vt verò homo qui multarum rerum curam habeat, sit miser, Deus tamen minimè miser sit. Miseria enim non est in prouidentia, sed in defatigatione, Deus verò defatigari non potest, siquidem nullo labore rerum notitiam conquirat, nullius obliuiscitur, sed omnia, præsentia, præterita, & futura, vno intuitu videt, ipse existens simplicissimus, & nullius alterationis capax. Quantum autem faciat ad indolentiam simplicitas, philosophi optimè intellexerunt, nam vel ipsum hominem dicit Hippocrates libello de natura humana, si vnum esset, hoc est, vno constans elemento non doliturum, nedum Deus, qui non physicè solum, sed &

sed & metaphysicæ compositionis est expertus. Quid ergo stultius, quam timere ne providentia fiat miser, qui nullatenus possit defatigari? Quid addunt præterea? Non vident Deum providentiam habere rerum humanarum, quandoquidem cum deterrimo quoque videtur fortuna optimè agere, & cum præstantissimo quoque pessimè. Argumentum hoc tractavit disertissimè David Psal. 72. his verbis. Et dixerunt, quomodo scit Deus, & si est scientia in excelsis? Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Ergo sine causa iustificavi cor meum. Respondet verò mox ipsemet huic dubitationi, dicens, Existimabam ut cognoscerem hoc: labor est ante me donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum. Quasi diceret, non possis intelligere quantumuis labores, quæ sit causa qua impij in hoc seculo prosperè agant, nisi intres in considerationem diuinorum mysteriorum, & intelligas quæ fient in nouissimis eorum. Sed quæ sunt hæc? quia ecce (inquit) qui elongant se à Deo peribunt, & perdet Deus omnes qui fornicantur abs se. Post nouissima scilicet, & in futuro seculo. Itaque hoc argumento non fit, ut Deus non provideat rebus humanis, sed, quandoquidem alijs argumentis constat providere, ac nihilominus in hoc seculo sæpe agitur melius cum deterioribus, fit, ut teneamur sperare aliud seculum, in quo reddatur unicuique secundum opera sua. Itaque hoc argumentum non tollit de providentia Dei fidem, sed excitat spem futurorum bonorum, quia ut in hanc ipsam sententiam inquit diuus Paulus j. ad Corinthios, Si in hac vita tantum à Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Non est autem consentaneum, ut qui meliores, sint miserabiliores, cum Deus sit optimus, videatque & audiat omnia: Speramus igitur non in hac vita tantum, sed in futura potius,

in quam boni resurgent induti immortalitate, mali autem in æternam perditionem. Itaq; quia videmus seculi huius bona, magna ex parte esse collata in deteriores, non negamus Dei prouidentiam, sed intelligimus fines bonorum & malorum non esse in hoc seculo, & quia alicubi esse oportet, excitamur in spem post mortem futurorum, interim suspicientes Dei bonitatem infinitam, qui in malos etiam est bonus, hæc qualiacunq; bona illis tribuens, bonis verò verè bona, & nunquam interitura reseruans, quorum, hic inopia exercens, reddit digniores. Hoc eodem modo concludit Plato decimum librum de Rep. siue de iusto, hoc eodem argumento confirmans, & Deos habere prouidentiam, & animas nostras aliud seculum manere.

CAPVT QVINQVAGESIMVM

NONVM.



SALMO nonagesimosecundo, ita scriptum est. Etenim firmauit orbem terræ qui non commouebitur.

Arist. cap. decimotertio, libri secundi, de cælo inquit. Mentis est ratione carentis non admirari, cur nam parua terræ gleba, si elata dimittatur, fertur, quiescereque non valet, & quò est maior eò celerius fertur, vniuersa autem terra, si quis ipsam sublimem eleuatamque dimittat, ferri non potest. Nunc verò tantum pondus quiescit. hoc est, miretur quispiam quo pacto fiat, vt tantum terræ pondus quiescat in mundi medio, nulli rei innitens, nullis firmioribus cementis fundata, sed in aqua & aere vndiq; pendens, cum præcipuè videamus, minimi etiam ponderis frustulum si dimittatur in æ-

re,

re, nulla alia re sustentatum, decidere, neque manere posse. Hæc dubitatio plurimum torfit veteres philosophos, coniecitque in solutiones longe diuersas, quarum tamen pleræque vt bellissimè dicit ibidem Aristoteles, absurdiores sunt ipsa dubitatione. Nam Empedocles infinitam esse terræ profunditatem, ideoque quiescere, quasi radicibus infinitis firmatam Thales innatare in aqua vt lignum quodam, Anaximenes, Anaxagoras, & Democritus amplam esse, & ob latitudinem quiescere, quòd subiectum aerem secare non possit, constat verò hæc omnia absurda esse. Nam terram rotundam esse, certè cuiusdam magnitudinis, æquidistantem a cœlo secundum totam superficiem, experimento constat, quare infinita non est, neque latitudinem planam habet, neque hoc hemispherium illi magis innititur, quam illud huic, sed in centrum nituntur omnia. Porrò si terra ampla est, & figuram habet tympani, ac proinde nõ potest secundum latiorē superficiem secare aerem, cur tamen secundum superficiem angustiorē non findit & elabitur? cur enim potius nitatur in hanc cœli partem, quam in illam? Iam verò si terra aquæ innatat, ipsa aqua quo sustentatur? quòd si aqua pendere potest in aere, possit & terra, quæ enim maior dubitatio? neque igitur super aqua, neque super radicibus, vel cementis infinitis firmavit Deus orbem terræ, sed vt inquit Iob. cap. 26. super nihilum appendit. Certè ex hoc, vt ex alijs multis, quæ in natura rerum eueniunt mirabilia, nos prouocant sacra eloquia in Dei Opt. Max. admirationem. Nam & Isaias capite quadagesimo, ita inquit, Quis appendit tribus digitis molem terræ? & rursum paulò infra. Nunquid non intellexistis fundamenta terræ? rursum capite quadagesimo secundo, inquit, Hæc dicit Dominus Deus creans cœlos, & extendens eos, firmans terram. Itaque gloriatur Dominus Deus, quòd si-

ne vllis fundamentis, sed super nihilo firmauerit orbem terræ, qui non commouebitur. Nimirum Dei imperiū firmitus omni fundamento est. Sed quoniam Deus omnia disponit suauiter, neq; vlli rei æternam infert violentiam, necesse est, ita sit terra super nihilo firmata Dei iussu, vt ipsa non repugnet, sed ita ei obsequatur, vt verè secundum suam naturam locata sit. Inuestiganda igitur nihilominus causa est naturalis, qua terra ita locata quiescit, neq; vnquam commouebitur. Plato in Phedone ita inquit, Persuasum mihi quidem est primò, si est terra in cœli medio rotunda, nihil ei opus esse vel aere, vel alia necessitate eiusmodi, vt nunquam decidat, sed ad eam sustinendam satis id esse, quòd & cœlum vndique sibi ipsi simillimum est omnino, & terra vndiq; æquilibris. Res enim æquilibris in similis alicuius medio posita, neque magis neque minus potest in partem aliquam inclinari, cunque similiter se habeat, ab inclinatione erit aliena. Hæc Plato. Cuius opinio plurimis arridet, videturq; optimam & facillimam causam reddere, cur non ruat terta, nimirum quia non est cur hûc quam illûc potius rueret, rotûda cum sit, & in medio posita. Ad hanc etiam opinionem alludit Ouidius dicens, Ponderibus librata suis. Sed si ea esset verè causa, fieret, vt si extra centrum mundi posita dimitteretur, rueret in eam cœli partem quam haberet propius, ideo enim non rueret dicebatur, quòd in medio sita in nullam potius partem inclinet. Deinde fieret, vt si terræ figura deficeret ab spherica, & in alteram partem, ut in Septentrionem verbi gratia extaret, in eam cœli partem rueret, velut deficiēte æquilibrio, & in eam partem potius inclinante pondere. At verò absurdum est vtrunque horum, nam quoquo rueret, pondere rueret: pondus verò non fert in cœlum (qua enim ratione pondus ferat quò leuitas?) sed in contrarium. Leuitas autem fert versus cœlum,